

kroniek van afrika

nigerië: het voordeel van de verliezer

de - salazarisatie van portugals koloniale bewind

rhodesië: paramountcy als struikelblok

kanarische eilanden: afrikaans of europees?

plastische kunst van west- en centraal afrika

**afrika—studiecentrum
leiden holland**

1968 | 4

inhoud

Afrika van 1 augustus 1968 tot 1 november 1968

- 227** In memoriam prof.H.P.Blok
- 229 algemeen**
Arabische staten 230, Organisatie van
Afrikaanse Eenheid 231, Centrale banken 233.
- 233 noordelijk Afrika**
Maghreb 233, Algerije 233, Libië 234,
Marokko 234, Soedan 234, Tunesië 235,
Verenigde Arabische Republiek 236
- 237 westelijk Afrika**
Organisatie der Oeverstaten van de Senegal
(OERS) 237, Boven-Volta 237, Dahomey 238,
Gambia 238, Ghana 239, Guinee 240, Guinee
(Port) 240, Ivoorkust 240, Liberië 241, Mali
241, Niger 241, Nigerië 242,
Nigerië: Het voordeel van de verliezer? 247
Senegal 248, Sierra Leone 249
- 249 midden Afrika**
Congo-Brazzaville 249,
Drieërlei loyaliteiten in conflict 251,
Congo-Kinshasa 252, Mobutu en Mulele 253
Guinee (Equatoriaal) 256, Tsjaad 257
- 258 oostelijk Afrika**
Ethiopië 258, Kenia 258, Somalië 259
- 259 zuidelijk Afrika**
De-Salazarisatie van Portugals koloniale
bewind 259
Angola 261, Botswana 261, Lesotho 262,
Malawi 262, Mozambique 263,
Rhodesië: Paramountcy als struikelblok 263
Swaziland 266, Zambia 267, Zuid-Afrika 267,
Zuidwest-Afrika 270
- 270 eilanden**
Kanarische eilanden - Afrikaans of Europees?
270
Komoren 272, Mauritius 272
- 273 De Plastische Kunst van West- en Centraal
Afrika**
door F. van Trigt, T.S.L., L.S.S.
- 298 Stirrings in the Tanzanian National
Assembly**
door H.U.E.Thoden van Velzen, J.J.Sterkenburg

kroniek van Afrika

voor het Afrika-Studiecentrum uitgegeven door
Koninklijke Van Gorcum & Comp. nv, Assen

redactie

drs. A.E. Bayer, hoofdredacteur
oostelijk Afrika,
franssprekend midden-Afrika, Malawi, Rhodesië,
Zambia, Madagascar

drs. J. van der Meulen
noordelijk Afrika,
franssprekend westelijk Afrika, Spaanse gebieden,
Arabische Liga, OAU, OCAM

dr. K.L. Roskam
engelsprekend westelijk Afrika,
Portugese gebieden, Congo-Kinshasa,
zuidelijk Afrika en de eilanden

ontwerp omslag en basislayout: Han de Vries GKf

administratie

voor abonnementen, adreswijzigingen, enz.:
Koninklijke Van Gorcum & Comp. nv te Assen
telefoon (05920) 5647
postgiro 802255

jaarabonnement f 12,—
studentenabonnement f 6,—
losse nummers f 3,50

verschijnt vier maal per jaar

afbeelding op het omslag

initiatiemasker, Songye, Congo-Kinshasa,
dorp Kibandila. Het bolronde gezicht is door
voorhoofdsband en driehoekige neus in twee
symmetrische gedeelten verdeeld,
waar de koffieboonogen in diepe oogkassen liggen;
grootopen mond en gestyleerde sik vormen
een logische afsluiting; messingplaat op
voorhoofd, neus en zijkanten houden het
masker als het ware 'in vorm'.
Het masker werd gedragen tijdens de initiatie van
jongens. H. 11 cm, B. 8 cm.
Foto-archief Afrika-Centrum Cadier en Keer (L)

in memoriam prof.dr.H.P.Blok (1894-1968)

Op 25 augustus overleed te Oegstgeest de Leidse emeritus hoogleraar H.P.Blok, sinds 1957 buitengewoon hoogleraar in de Bantoeïstiek aan de Leidse universiteit. Blok was een erudiet, een bijzonder veelzijdig man, zoals blijkt uit zijn veelbewogen wetenschappelijke carrière. Na het eindexamen gymnasium in 1913 werd hij te Leiden ingeschreven als student in de medicijnen. Het jaar daarop verkoos hij een muzikale carrière en liet zich inschrijven aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag. In 1918 keerde hij naar Leiden terug en studeerde klassieke letteren en Egyptologie. Doctoraal examen in 1923. In 1925 promoveerde hij cum laude op een proefschrift, getiteld 'De beide volksverhalen van Papyrus Harris 500'. Datzelfde jaar aanvaardde hij een privaat docentschap in de Egyptologie. In 1927 vindt men hem terug te Utrecht als bijzonder hoogleraar in de cultuurgeschiedenis van het oude Egypte en het Nabije Oosten. Tevens was hij conservator voor de handschriften van de Leidse universiteitsbibliotheek.

Hij begon zich in die jaren te interesseren voor de Afrikaanse linguïstiek en werd in 1950 benoemd tot bijzonder hoogleraar te Leiden. Zijn oratie was getiteld: 'Afrikanistische taalwetenschap: problemen, taak en doel'. In 1957 volgde zijn benoeming tot buitengewoon hoogleraar te Leiden in de Bantoeïstiek.

Een grillige levensloop, waar toch een duidelijke lijn in valt te ontdekken, namelijk die van het bekende en vaak al te bekende naar nog maar nauwelijks ontgonnen nieuwe gebieden. Reeds tijdens de studie der oude talen kreeg hij belangstelling voor het minder bekende terrein van de Egyptologie. Hij richtte de blik vandaar naar het Nabije Oosten en vervolgens nog verder weg naar Afrika. Tevens valt op een gang van het beter bekende terrein van filologie en cultuurhistorie naar het toen nog nieuwe terrein van de linguïstiek. Belangrijk is in dit verband te vermelden dat Blok één der oprichters was van de Leidse linguïstische kring, in een tijd toen de moderne structurele linguïstiek nog maar nauwelijks bekend was. Als zodanig heeft hij mede de stoot gegeven tot de systematische beoefening van de algemene linguïstiek aan de Leidse universiteit.

Hij hield zich in later jaren voornamelijk bezig met de studie der bantoetalen, hoewel uit zijn aantekeningen blijkt, dat hij zich ook verdiepte in Ewe en Hausa (over welke laatste taal hij een ongepubliceerde lezing hield voor de Leidse linguïstische kring). Hij geldt voornamelijk als specialist van het Swahili. Zijn modern opgezette Swahili anthologie van 1948 is een onmisbaar hulpmiddel bij de studie van deze taal. Daarnaast echter heeft hij aandacht gegeven aan Zulu, Nyoro, Ganda en Bajuni. Zoals uit zijn artikelen blijkt, ging zijn aandacht daarbij voornamelijk uit naar vragen over het verband tussen bepaalde betekenis categorieën (zoals plaats en aspect) en een geleidelijke ontwikkeling van betrekkelijke ongedifferentieerdheid naar meer en meer specifieke vormcategorieën, vooral in de flexie.

In de muziek ging zijn voorkeur uit naar het meest romantische genre, de bloeitijd van de opera. Deze romantische instelling ontdekt men ook in zijn duidelijke voorliefde voor het onbekende, dat hem dreef naar de studie van de meest onbekende taalgroep binnen de toenmalige horizon. Hij is daardoor een typische pionier geworden, belangrijker wellicht door wat hij op gang heeft gebracht, dan om wat hij zelf mocht voltooien. Hij heeft de studie der Afrikaanse talen te Leiden bevorderd op een moment, dat daar weinig of in het geheel geen belangstelling voor bestond. De tragiek van

de pionier is dat niet hijzelf, maar anderen in de eerste plaats van zijn arbeid profiteren. Want pas toen hij kort voor zijn emeritaat benoemd werd tot buitengewoon hoogleraar, werd deze nieuwe studierichting te Leiden officieel erkend, en eerst na zijn emeritaat konden officiële examens in zijn vak worden afgenomen. Zo kon het gebeuren dat hij als emeritus hoogleraar nog examens afnam aan oud-leerlingen. En ook pas sinds die tijd kwamen de middelen beschikbaar om deze studierichting verder uit te bouwen.

Een leven lang heeft hij dus op een eenzame post (in het begin zelfs zonder officiële aanstelling via private cursussen) deze ontwikkeling voorbereid en mogelijk gemaakt. Hij is daardoor eenzaam geweest als iedere pionier, eenzaam ook binnen de universiteit, een man die veel van zichzelf en zijn omgeving vergde, en te lang te weinig erkenning genoot. **A.E.Meussen/J.Voorhoeve**

lijst van publikaties van prof. dr. H. P. Blok op het gebied van de Afrikaanse taalwetenschap (onvolledig)

A Swahili anthology with notes and glossaries. Vol. I. Dialect of Zanzibar. Leiden, 1948.

Afrikanistische taalwetenschap: problemen, taak en doel. Leiden, 1950. (Engelse vertaling in *Lingua* 3 (1953), 269-94).

Nota introduttiva al dialetto Bagiuni. In: Vinigi L. Grottanelli, Pescatori dell'Oceano Indiano (Roma, 1955), 345-64.

Notes on localism in African languages. *Orientalia Neerlandica* 1948, 75-110.

Opmerkingen naar aanleiding van enige Bantoe-werkwoordsvormen. *Kongo Overzee* 15 (1949), 251-72.

Iets over de zogenaamde 'emphatische' consonantfonemen in het Noord-Oostelijke Bantoe. Hand. XIX Vlaamse Filologencongres (Brussel, 1951), 273-7.

Iets over de zogenaamde 'geïntensiveerde' fonemen in het Ganda en Nyoro. *Kongo Overzee* 17 (1951), 193-220.

Nieuwe aanwinsten op het gebied van de geluidsopnamen van Afrikaanse talen aan de Rijksuniversiteit van Leiden. *Kongo Overzee* 18 (1952), 432-37.

Kanttekeningen bij de jongste Luganda-spraakunst. *Kongo Overzee* 21 (1955), 306-17.

Localism and deixis in Bantu linguistics. *Lingua* 5 (1956), 382-419.

Die studie van de Bantoetalen in Nederland. Mededelingen van het Afrika-Instituut 11 (1957), 5, 134-9.

afrika: 1 aug. '68 — 1 november '68

algemeen

Arabische staten De Raad van de Arabische Liga kwam van 1 tot 3 september in Kairo bijeen. De Tunesiërs verlieten de vergadering nadat hun delegatieleider, Tayeb Sabhani, niet in de gelegenheid werd gesteld zijn toespraak te beëindigen. In deze redevoering, die de afgevaardigden in gestencilde vorm later ter hand werd gesteld, leverde Sabhani felle kritiek op de Egyptische politiek, zowel in de kwestie Jemen als inzake Israël. Hij verlangde dat nauwkeurig bepaald zou worden welke oorzaken geleid hadden tot het debacle van de juni-oorlog van 1967. Hij beschuldigde de Egyptische regering ervan te streven naar de hegemonie in de Arabische wereld; dit blijkt duidelijk uit het feit dat Egypte zich Verenigde Arabische Republiek noemt.

De vergadering nam onder andere de volgende resoluties aan:

1 De Raad vraagt van ieder lid-staat een verhoogde diplomatieke activiteit, gericht op staten en volken die in internationale organisaties zijn vertegenwoordigd, teneinde de heilige stad Jeruzalem van het Zionistische gevaar te redden;

2 De Arabische landen dienen ieder afzonderlijk bij te dragen aan de militaire versterking van Jordanië. (Een Syrisch voorstel tot collectieve Arabische steun werd verworpen);

3 De Raad zal de heroïsche strijd van het Palestijnse volk tegen Israël blijven steunen;

4 De Westduitse hulp aan Israël wordt beschouwd als agressie tegen de Arabische staten.

Op 26 september besloot Tunesië de Arabische Liga te boycotten.

Begin oktober vergaderden in Kairo de Oelema (Moslimse rechts- en schriftgeleerden) uit 34 landen. In een resolutie verklaren zij dat iedere Moslim de religieuze plicht heeft Jeruzalem te bevrijden en haar heilig en Arabisch karakter te behoeden. Zij riepen Moslimse regeringen op de Palestijnse vrijheidsstrijders te steunen.

Midden september legde de Sovjet-Unie aan de Verenigde Staten het volgende vredesplan voor:

1 Israël en de Arabische staten verklaren dat zij de resolutie van de Veiligheidsraad van 22 november 1967 aanvaarden;

2 De Israëlische troepen trekken zich terug achter de grenzen van voor 5 juni 1967;

3 Er zal een VN-troepenmacht worden gelegerd in de Sinai, Gaza en Sjarm el Sjeik;

4 Hierna neemt de Veiligheidsraad een resolutie aan, waarin vrijheid van scheepvaart in de straat van Tiran wordt gegarandeerd;

5 De vier grote mogendheden garanderen de grenzen van Israël en verklaren geen nieuwe vijandelijkheden te dulden;

6 De Arabische landen verklaren dat de staat van oorlog met Israël is beëindigd;

7 Indien aan al deze punten is voldaan kunnen regelingen worden ontworpen voor het vluchtelingenprobleem, voor de status van Jeruzalem en voor de Israëlische scheepvaart door het Suezkanaal.

De Amerikaanse regering liet 1 oktober weten dat zij niet akkoord gaat met dit plan, omdat het niet voorziet in de door haar gewenste onderhandelingen tussen de twee partijen en omdat het voor Israël onaanvaardbaar is.

Op 6 oktober kwam Egypte in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties met een plan voor de dag dat voorzag in de uitvoering van de resolutie van 22 november 1967 in drie fasen. In de eerste fase trekt Israël zijn troepen uit de bezette gebieden terug en wordt de staat van oorlog beëindigd, vervolgens worden zekere en erkende grenzen vastgesteld en tenslotte zullen oplossingen gezocht worden voor het vluchtelingenprobleem en voor de vrije vaart door het Suezkanaal.

Twee dagen later legde de Israëlische minister van buitenlandse zaken, Abba Eban het volgende plan aan de Algemene Vergadering voor:

1 Vrede door directe onderhandelingen, eventueel met aanvankelijke bemiddeling door de speciale VN-afgeezant, Gunnar Jarring;

2 Vaststellen van zekere en erkende grenzen, die overeenstemmen met de veiligheid van Israël en de eer der Arabische staten;

3 Sluiten van veiligheidsvereenkomsten;

4 Open grenzen na het in werking treden van het vredesverdrag;

5 Vrije vaart door Suezkanaal en Golf van Akaba;

6 Ter oplossing van het vluchtelingenprobleem moeten internationale initiatieven worden ont-plooid o.a. door middel van een conferentie van staten uit het Midden-Oosten met landen die hulp

aan de vluchtelingen verlenen en met speciale organen van de VN;

7 Een speciaal statuut voor de heilige plaatsen in Jeruzalem;

8 Israël en de Arabische staten erkennen wederzijds hun soevereiniteit, hun integriteit en hun recht op een eigen nationaal bestaan;

9 Streven naar regionale samenwerking en het leggen van de basis voor een statengemeenschap in het Midden-Oosten.

Midden oktober meldden Israëlische bladen dat er contacten tussen Israël enerzijds Jordanië en Egypte anderzijds tot stand waren gekomen ter voorbereiding van vredesonderhandelingen. Zowel Jordanië als Egypte ontkenden echter het bestaan van dergelijke contacten.

Als antwoord op de steeds toenemende activiteiten van Palestijnse verzetsorganisaties deed de Israelische luchtmacht op 4 augustus een aanval op Jordaanse bases van El Fatah. Volgens Jordaanse opgave waren hierbij 28 doden, waaronder drieëntwintig burgers, en 82 gewonden gevallen. De Veiligheidsraad, die de volgende dag bijeen kwam om zowel een Israëlische als een Jordaanse klacht in behandeling te nemen, veroordeelde op 16 augustus de Israëlische actie.

Volgens het Libanese dagblad *Al Moharrer* van 16 oktober bestaat er een conflict tussen El Fatah en de Jordaanse regering. De regering zou El Fatah dwingen een aantal bases, van waaruit acties in Israël worden ondernomen, te ontruimen. Op 26 augustus werden twee Israëlische soldaten gedood en een ontvoerd door een commandogroep die ten Oosten van het Suezkanaal opereerde en die volgens Israël bestond uit Egyptische soldaten. Egypte ontkende dit, maar VN-generaal Odd Bull bevestigde de Israëlische lezing van het voorval. Israël verzocht om een bijeenkomst van de Veiligheidsraad. Op 8 september, juist op het moment waarop de Veiligheidsraad het debat over het incident van 26 augustus wilde beëindigen, vond een groot artillerieduel aan het Suezkanaal plaats. Aan Israëlische zijde vielen tien doden, allen militairen, aan Egyptische zijde tweeëntwintig, waaronder zeventien burgers. De twee partijen beschuldigden elkaar ervan met het duel te zijn begonnen, maar het schijnt dat Egypte de

eerste schoten heeft gelost, nadat Israëlische militairen op eigen gebied een mijn tot ontploffing hadden gebracht. De Veiligheidsraad nam 19 september een resolutie aan, waarin Israël en de Arabische staten worden uitgenodigd het VN-bevel van juni 1967 tot staking van het vuren te eerbiedigen en zonder voorbehoud mee te werken aan de missie-Jarring.

Op 26 oktober brak er opnieuw een hevig artillerieduel bij het Suezkanaal uit, waarbij Israël vijftien en Egypte vijf man verloor. Tijdens dit duel landde een groep van 30 tot 50 Egyptische militairen op de Oostkant van het kanaal. Uit alles bleek dat Egypte dit gevecht grondig had voorbereid, maar het schoof de verantwoordelijkheid ervoor op Israël, dat door zijn aanwezigheid in de Sinaï Egypte dwingt tot dergelijke acties, die onderdeel uitmaken van een nieuwe strategie, 'beschermende defensie' genoemd. Op dezelfde dag werden ook incidenten gemeld aan de grenzen van Israël met Libanon, Syrië en Jordanië. Aan de laatste grens komen overigens vrijwel dagelijks schermutselingen voor, meestal een gevolg van het optreden van Palestijnse commando's, die hun bases in Jordanië hebben. De gevechten op deze dag vielen samen met een Arabische staking in Jeruzalem en met een reeds langer durende onrust onder studenten en scholieren in Cisjordanië. Om Egypte duidelijk te maken dat het niet straffeloos de staakt-het-vuren overeenkomst kan schenden, zoals het in de verklaring van het bureau van de premier werd genoemd, voerde een Israëlische commandogroep 31 oktober een aanval uit op twee Nijlbruggen en op een elektriciteitscentrale, gelegen ongeveer 230 km ten noorden van de Aswandam en 450 km ten zuiden van Kairo. Volgens Egypte was de schade gering en werd de aanval niet uitgevoerd door commando's, maar door een bommenwerper. Wel besloot de Egyptische regering naar aanleiding van dit voorval haast te maken met haar plannen een volksdefensie-leger op te richten.

De Veiligheidsraad aanvaardde 27 september een door Senegal en Pakistan ingediend voorstel een speciale VN-afgezant te benoemen die een onderzoek moet instellen naar het lot van de bevolking in de door Israël bezette gebieden. Israël wil hier-

aan alleen medewerking verlenen als de VN besluit ook een onderzoek in te stellen naar het lot van de Joodse minderheden in de Arabische landen. De 15de oktober deelde Oe Thant de Veiligheidsraad mee dat deze houding van Israël het hem onmogelijk maakt een speciale afgezant aan te wijzen. De boycot van Algerijnse luchthavens, waartoe de Internationale Federatie van Verkeersvliegers had besloten, toen Algerije het op 23 juli door drie leden van het Volksfront voor de Bevrijding van Palestina gekaapte Israëlische lijntoestel bleef vasthouden, werd op het laatste moment (18 augustus), na een gesprek tussen vertegenwoordigers van de Federatie en de Algerijnse minister van buitenlandse zaken, afgelast. Op 31 augustus werd het toestel vrijgegeven en konden de nog vastgehouden leden van de bemanning en de passagiers vertrekken. Dit was het resultaat van een door Italië tot stand gebracht akkoord tussen Israël en Algerije, waarbij Israël zich verbond zestien op zijn grondgebied geïnfiltrerde Palestijnen vrij te laten. De laatste acht van deze zestien werden op 17 oktober in vrijheid gesteld.

Deskundigen van de lid-staten van de Arabische Liga, die op 16 oktober in Kairo bijeen kwamen, keurden een Egyptisch plan goed, dat voorziet in de aanleg van een oliëpijpleiding van Suez naar een plaats ten westen van Alexandrië. Dit plan moet ten dele worden opgevat als een antwoord op de Israëlische voornemens om een oliëpijpleiding te bouwen tussen Eilat en Askelon.

De Amerikaanse president, Johnson, belastte 9 oktober zijn minister van buitenlandse zaken met het voeren van onderhandelingen over levering van 50 gevechtsvliegtuigen (*Phantom F 4*) aan Israël.

Organisatie van Afrikaanse Eenheid (OAU/OUA) De vijfde vergadering van staatshoofden en regeringsleiders der OAU-landen had van 13 tot 16 september in Algiers plaats. Zij werd voorafgegaan door de elfde zitting van de OAU-ministerraad, die op 4 september in Algiers werd geopend. Voor de eerste maal namen Mauritius en Swaziland, als respectievelijk 39ste en 40ste lid van de Organisatie aan dit overleg deel. De raad van ministers werd bijgewoond door delegaties uit 34 landen. Bots-

wana, Congo-Brazzaville, Ethiopië, Lesotho, Malawi en Somalië waren afwezig. Bij het topoverleg, waaraan 26 staatshoofden of regeringsleiders deelnamen, was alleen Malawi niet vertegenwoordigd.

Op de eerste bijeenkomst van de raad van ministers werd besloten het probleem van de uitlevering aan Congo-Kinshasa van Tshombe, die nog steeds in Algerije wordt vastgehouden en van de afscheiding van Biafra uit de Nigeriaanse federatie niet te behandelen. Toch probeerde Tunesië op de laatste zitting van de raad de kwestie Biafra aan de orde te stellen. Het werd hierin gesteund door Gaboen, Gambia, Ivoorkust, Marokko, Tanzania en Zambia. Nigerië en de meerderheid van de ministers verzetten zich hiertegen en dwongen Tunesië van zijn voornemen af te zien. Het schijnt dat Tunesië en deze zes landen al eerder bij de raad tevergeefs erop hadden aangedrongen een Biafraanse delegatie uit te nodigen de opening van de top-conferentie bij te wonen.

Het Bevrijdingscomité had erkenning door de OAU van de bevrijdingsbeweging op de Kanarische eilanden aanbevolen. Een aantal ministers maakten hiertegen bezwaar, omdat voor hen niet vaststond dat deze eilanden tot Afrika behoren. Deze zaak zal nader worden onderzocht door een commissie waarin Algerije, Guinee en Dahomey zitting hebben.

De raad van ministers legde een aantal resoluties ter goedkeuring voor aan de vergadering van staatshoofden en regeringsleiders. Behalve de gebruikelijke resoluties over Zuid-Afrika, Rhodesië, de Portugese gebieden en de Komoren, werd de staatshoofden aanbevolen iedere agressie van Portugal, Rhodesië of Zuid-Afrika tegen een OAU-lid te beschouwen als agressie tegen alle OAU-staten. Verder werd o.a. aanbevolen een commissie in te stellen, bestaande uit Dahomey, Ghana, Liberië en Sierra Leone, belast met de bestudering van structuur en werking van het Bevrijdingscomité; de hulp aan bevrijdingsbewegingen in de Portugese gebieden en in Zuid-Afrika te verhogen; de algemeen secretaris van de OAU te verzoeken een onderzoek in te stellen naar 'de omvang van de steun die bepaalde Afrikaanse landen aan het regiem van Zuid-Afrika geven' en verslag van zijn

bevindingen uit te brengen aan de zesde OAU-topconferentie; in 1969 een tweede economische Bandoengconferentie' te organiseren gelijk aan die van oktober 1967 in Algiers.

(Over het algemeen worden de meeste resoluties en aanbevelingen van de raad van ministers door de vergadering van staatshoofden en regeringsleiders goedgekeurd en men mag aannemen dat dit ook deze keer het geval is geweest, hoewel de ons ter beschikking staande literatuur hierover met geen woord rept. Deze hiaten in de berichtgeving zouden wel eens een gevolg kunnen zijn van de soms gespannen verhouding tussen OAU-secretariaat en pers).

De president van de top-conferentie, de Algerijnse premier, Boumedienne, betoogde in zijn openings toespraak onder meer dat de oorzaak van het geweklaag over het lot van Oost-Nigerië (Biafra) door Europese staten, politieke en ideële organisaties, gelegen was in het kolonialisme, dat door die en gene werd gesteund. Voor president Kaunda van Zambia, een land dat Biafra heeft erkend, vormde deze uitspraak de aanleiding om het vice-presidentschap van de conferentie niet te aanvaarden.

De secretaris-generaal van de Verenigde Naties, Thant, was bij de opening aanwezig en sprak de vergadering toe. Hij zei te geloven dat de OAU het meest geschikte instrument was om de vrede in Nigerië te bevorderen en dat de resolutie van de vorige OAU-topconferentie (Kinshasa, september 1967), waarin vertrouwen wordt uitgesproken in de federale regering van Nigerië en waarin de territoriale integriteit van dat land wordt erkend, de basis vormt voor de benadering van het probleem. Hij hoopte dat vruchtbare onderhandelingen zouden plaats hebben, die konden leiden tot een rechtvaardige oplossing, waarbij de veiligheid van heel het Nigeriaanse volk werd gegarandeerd. Als haar voorzitter bracht keizer Haile Selassie verslag uit van de werkzaamheden van de consultatieve commissie voor Nigerië, die op de vorige OAU-topconferentie was ingesteld. Op initiatief en met hulp van deze commissie hadden Nigeriaanse en Biafraanse delegaties van 15 tot 18 juli in Niamey en van 5 augustus tot 8 september in Addis Abeba samen aan de onderhandelings-

tafel gezeten, zonder evenwel enig belangrijk resultaat te boeken.

De vergadering nam een resolutie over Nigerië aan, waarin zij:

1 Een beroep doet op de leiders van de secessie met de federale autoriteiten samen te werken teneinde de vrede en eenheid in Nigerië te herstellen;

2 Een beroep doet de vijandelijkheden te staken;

3 Aanbeveelt dat de federale militaire regering van Nigerië, als het in de punten 1 en 2 genoemde ten uitvoer is gebracht, een algemene amnestie afkondigt en met de OAU samenwerkt in het verzekeren van de fysieke veiligheid van alle inwoners van Nigerië tot het wederzijdse vertrouwen is hersteld;

4 Voorts een beroep doet op allen die het betreft, samen te werken bij de snelle levering van voedsel en medicamenten aan de behoeftigen;

5 Van de lid-staten van de Verenigde Naties en de OAU vraagt af te zien van iedere actie die de vrede, eenheid en territoriale integriteit van Nigerië in gevaar brengt;

6 De consultatieve commissie, waarin zij haar vertrouwen opnieuw uitspreekt, uitnodigt haar inspanningen in het ten uitvoer brengen van de resoluties van Kinshasa en Algiers voort te zetten. Alleen Gaboen, Ivoorkust, Tanzania en Zambia, de vier landen die Biafra hebben erkend, stemden tegen de resolutie, terwijl Botswana en Rwanda zich van stemming onthielden.

De vergadering nam een aantal resoluties aan over de apartheid, Zuid-Afrika en Rhodesië, die enigszins afweken van de ontwerpresoluties, vervaardigd door de raad van ministers.

Met 36 stemmen, geen tegen en 2 onthoudingen (vermoedelijk Lesotho en Swaziland) werd een resolutie goedgekeurd, waarin terugtrekking wordt gevraagd van buitenlandse troepen uit alle sedert 5 juni bezette Arabische gebieden, overeenkomstig de door de Veiligheidsraad aanvaarde resolutie van 22 november 1967. In een resolutie van de OAU-ministerraad van februari 1968, die 'bij acclamatie' was aangenomen, werd Israël wegens agressie veroordeeld. Achteraf hadden een vijftiental OAU-landen hiertegen ernstig bezwaar gemaakt. In de huidige resolutie wordt Israël niet veroor-

deeld; het land wordt er zelfs niet met name in genoemd.

De algemeen secretaris der OAU, Diallo Telli, werd voor een nieuwe ambtsperiode van vier jaar herkozen. De meeste landen van de *Organisation Commune Africaine et Malgache* (OCAM) zijn weinig ingenomen met de Guineeër, Diallo Telli, die zij partijdigheid verwijten ten gunste van de 'revolutionaire' Afrikaanse staten. Met uitzondering van Congo-Kinshasa, steunden de OCAM-landen dan ook de kandidatuur van de Rwandees, Nkundabangenzi. Voor de herverkiezing van Diallo Telli waren hierdoor zes stemrondes nodig. De vier plaatsvervangende algemeen secretarissen (een Algerijns, een Dahomeeër, een Keniaan en een Nigeriaan) werden tegelijk en met een stemming gekozen.

De vergadering verklaarde zich akkoord met de kandidaatstelling van mevrouw Angie Brooks, Liberiaans onderminister van staat, voor het presidentschap van de 24ste zitting van de Algemene Vergadering der Verenigde Naties.

noordelijk afrika

Maghreb Koning Hassan II van Marokko was aanwezig op de OAU-topconferentie, die van 13 tot 16 september in Algiers werd gehouden. Het Algerijns-Marokkaanse grensgeschil, dat in oktober 1963 tot oorlog leidde, kwam op de conferentie niet ter sprake, hoewel de *ad hoc* commissie, die de OAU in het leven had geroepen ter regeling van dit geschil, nog steeds bestaat. Koning Hassan heeft de Algerijnse premier driemaal, buiten de conferentie om, ontmoet. Over de resultaten van deze ontmoetingen werden geen mededelingen gedaan, maar zij vormen een aanwijzing dat de verhouding tussen de twee landen is verbeterd. Dit bleek ook al uit het 15 augustus gesloten akkoord, dat voorziet in een sterke uitbreiding van de handel tussen de beide landen.

Algerije Op 26 en 27 oktober vergaderden leiders van het vakverbond, de *Union générale des travailleurs algériens* (UGTA) onder voorzitterschap van

De volgende OAU-topconferentie zal in september 1969 worden belegd in Addis Abeba, waar op 19 februari ook de eerstvolgende zitting van de OAU-ministerraad zal plaatshebben.

centrale banken Tijdens een conferentie, die in augustus in Accra werd gehouden, hebben de centrale banken van negentien Afrikaanse landen in beginsel besloten een associatie te vormen om de gemeenschappelijke monetaire en financiële belangen te behartigen. Aan de conferentie werd deelgenomen door afgevaardigden uit Boeroendi, Congo-Kinshasa, Ethiopië, Ghana, Kenia, Libië, Mali, Malawi, Mauritius, Marokko, Nigerië, Rwanda, Somalië, Sierra Leone, Soedan, Tanzania, Oeganda, VAR, Gambia en Kameroen. Tot 31 december kunnen de 27 verkiesbare centrale banken zich opgeven als lid. De associatie treedt in werking zodra veertien leden deze hebben aanvaard.

de plaatsvervangend leider van het *Front de libération nationale* (FLN). Er werd besloten de uitvoerende commissie van de UGTA haar bevoegdheden te ontnemen. Deze commissie telde aanvankelijk 50 leden, maar door onenigheid en waarschijnlijk ook door arrestaties waren er nog slechts 25 over. De algemeen secretaris van de UGTA, Oumeziane, wenste af te treden, maar werd overgehaald aan te blijven en zitting te nemen in een nieuw opgerichte commissie die het derde vakverbondcongres moet voorbereiden. (Volgens de oorspronkelijke plannen zou dit congres al plaats gevonden moeten hebben). De partij verwijt het vakverbond dat het zich laat leiden door systematische en ongerechtvaardigde tegenspraak, waardoor het de leidende positie van het FLN ondergraaft. In de opvatting van de partij moet de UGTA constructief (d.w.z. zich onderschikken aan de partij, die verantwoordelijk is voor de socialistische opbouw van het land) en

niet eisend (zoals de vakbeweging in de niet-socialistische landen) zijn.

De regering kondigde aan dat vanaf 25 september alle uitvoer van olie, beneden een bepaalde prijs, zal worden verboden. Zij verweet een aantal buitenlandse oliemaatschappijen met opzet een lage prijspolitiek te voeren om de belangen van Algerije te schaden. Het gaat hier niet om een geringere belastingopbrengst, want de belasting op olie wordt geheven op grond van een vastgestelde fictieve prijs, maar om het feit dat bij een lagere olieprijs de deviezentoevoer afneemt. De maatschappijen zijn namelijk contractueel verplicht 50% van de opbrengst van hun buitenlandse omzet aan Algerijnse olie weer in Algerije te investeren. Het uitvoerverbod werd 26 september opgeschort; de betreffende maatschappijen krijgen tot 1 november de gelegenheid hun prijzen aan de Algerijnse eisen aan te passen.

Algerije sloot 20 oktober met de Amerikaanse (vs) oliemaatschappij, Getty, een akkoord, waarbij Getty zich verbindt exploitatiewerkzaamheden in de Sahara te verrichten in samenwerking met de Algerijnse staatsoliemaatschappij, Sonatrach. Getty zal in 5 jaar tenminste \$ 16 miljoen investeren en zal indien zij olie aanboort, de bronnen voor 25 jaar mogen exploiteren. De maatschappij zal 75% van de opbrengst van haar buitenlandse omzet aan Algerijnse olie weer in Algerije invoeren. De Sonatrach verwerft 51% van de belangen die Getty in Algerije bezat, maar die na de juni-oorlog van 1967 door de Algerijnse regering onder beheer waren gesteld.

Te Algiers werd 2 oktober een Frans-Algerijnse belastingconventie ondertekend. Deze conventie voorkomt dubbele belasting en schaft de in Franse ogen discriminerende maatregel af, waarbij Fransen die Algerije willen verlaten een bewijs moesten overleggen dat zij in dat land geen belastingsschuld bezaten.

Op 26 oktober werd in Algiers een Frans-Algerijns akkoord gesloten over de emigratie van Algerijnse arbeiders naar Frankrijk. De eerste drie jaar na het in werking treden van het akkoord (vermoedelijk pas eind 1969) zal Frankrijk jaarlijks 35.000 van deze arbeiders toelaten. In geval van een ernstige economische crisis heeft Frankrijk het recht dit

aantal te verminderen. Er zal een gemengde commissie, belast met de toezicht op het akkoord, worden ingesteld. De commissie zal twee maal in de maand vergaderen.

Libië Op 4 september aanvaardde koning Idris het ontslag van de regering Bakkush. Wanis El Geddafy, de minister van buitenlandse zaken onder Bakkush, kreeg de opdracht een nieuw kabinet te vormen. Dit kabinet dat op 7 september tot stand kwam, had vrijwel dezelfde samenstelling als het voorgaande. In een regeringsverklaring van 7 september werd medegedeeld dat de economische open-deur politiek, de steun aan de Palestijnen en het streven naar evacuatie van de buitenlandse militaire bases in Libië van de vorige regering zullen worden voortgezet.

Marokko De Spaanse minister van buitenlandse zaken, Castiella, deelde 17 oktober de Algemene Vergadering der Verenigde Naties mee dat het gesprek met Marokko over teruggave van het door Spanje bestuurde Ifni vordert.

Op 6 augustus eindigden in Rabat Frans-Marokkaanse economische besprekingen, waarbij Frankrijk toezegde een financiële bijdrage te zullen leveren aan een aantal Marokkaanse projecten o.a. aan de bouw van een suikerfabriek. Dit is de eerste maal sinds de Ben Barka-affaire (de ontvoering op 29 oktober 1965 in Parijs van deze Marokkaanse oppositieleider) dat Frankrijk dergelijke financiële hulp aan Marokko belooft.

Ter herdenking van het tienjarig bestaan van de diplomatieke betrekkingen tussen Marokko en de Sovjet-Unie, bezochten van 15 tot 20 oktober vier Russische oorlogschepen de haven van Casablanca.

Soedan De Soedanese minister van binnenlandse zaken, Hassan Awadalla, en zijn Ethiopische ambtgenoot van buitenlandse zaken, Ato Ketema Yifru, ondertekenden 13 augustus te Addis Abeba een gemeenschappelijk communiqué en een memorandum van wederzijds begrip. Volgens het communiqué waren de twee landen het eens over (o.a.):

1 het nut van het Ethiopisch-Soedanese mini-

steriële consultatieve comité dat 28 juli 1965 werd ingesteld;

2 de oprichting van een permanent Ethiopisch-Soedanees comité, bestaande uit de ministers van buitenlandse zaken, van binnenlandse zaken en van defensie uit beide landen, met als doel het verzekeren dat de door de twee landen bereikte overeenkomsten worden toegepast;

3 dat oplossing van de grensproblemen en eliminatie van de subversieve activiteiten een einde zouden maken aan de wrijvingen en vergissingen tussen de twee landen.

Radio Omdurman deelde in augustus mee dat een vriendschapsassociatie tussen regeringen en volken van Somalië en Soedan was opgericht. In Somalië was een dergelijke vereniging al eerder gevormd. Het doel van de associatie is: te werken voor de bevrijding van Somalisch gebied, dat nu nog door het imperialisme wordt beheerst.

De minister van binnenlandse zaken besprak 16 augustus in Kampala met zijn Oegandese ambtgenoot, Basil Bataringaya, de recente grensincidenten tussen de twee landen. In een communiqué verzekert Soedan dat het stappen zal ondernemen om zulke grensoverschreidingen te voorkomen. Soedan biedt zijn verontschuldiging aan voor de veroorzaakte schade. Het zal vergoedingen betalen voor het verlies aan mensenlevens en voor de materiële schade, die bij de incidenten zijn ontstaan. Oegandezers, die tijdens deze incidenten naar Soedan werden meegevoerd, zullen onmiddellijk in vrijheid worden gesteld. Er zal een gemengd ministerieel comité worden ingesteld die de betrekkingen tussen beide landen tweemaal in het jaar zullen bezien.

Begin september sloot Soedan met Egypte akkoorden, waarbij vier paritaire commissies werden ingesteld ter bevordering van de wederzijdse handel, van de monetaire betrekkingen, van de Nijlvaart en van de economische coördinatie.

Tunesië Begin augustus publiceerde de *Parti socialiste destourien* een witboek, waarin de agitatie aan de Tunesische universiteit in maart van dit jaar worden toegeschreven aan de activiteiten van drie groepen, namelijk, een groep rond de periodiek *Perspectives*, die Maoïstisch en Trotzki-

tisch is georiënteerd; de Baäthisten, die hun orders uit Syrië ontvangen en een groep onder invloed van de Franse communistische partij. Volgens het witboek zouden vooral de twee eerstgenoemde groepen het huidige bewind in Tunesië met geweld omver hebben willen werpen, terwijl de laatste groep voornamelijk streefde naar de heroprichting van de verboden Tunesische communistische partij. Op 9 september begon voor het Staatsveiligheids-hof het proces tegen 134 studenten en stafleden van de universiteit, die verantwoordelijk worden geacht voor de wanordelijkheden van maart. Van de 134 verdachten zijn er 30 voortvluchtig. De openbare aanklager, hierin door het hof gevolgd, achtte bewezen dat de verdachten de veiligheid van de staat in gevaar hadden gebracht. Het bewijsmateriaal bestond uit pamfletten, manifesten en in tijdschriften gepubliceerde artikelen; er zijn geen wapenen gevonden. Het Hof veroordeelde 16 september alle verdachten waaronder ook een Fransman, tot straffen die varieerden van 1½ jaar gevangenis plus boete tot voorwaardelijke vrijheidstraffen plus boete. Twee Franse en een Senegalese advocaat, die de verdediging op zich wilden nemen van een aantal verdachten, werden slechts als waarnemers bij het proces toegelaten. Volgens juridische conventies, die Tunesië met Frankrijk en met Senegal heeft gesloten, kunnen advocaten van het ene land als zodanig optreden in het andere.

Drie weken voor het proces begon, had het congres van de Tunesische studentenbond, de *Union générale des étudiants tunisiens*, zijn afhankelijkheid aan persoon en beleid van president Bourguiba uitgesproken. Het congres verklaarde zich tevreden over de voorstellen tot onderwijshervormingen en veroordeelde in scherpe bewoordingen diegenen die verantwoordelijk waren voor de onrust aan de universiteit.

Voor de derde maal sinds zijn onafhankelijkheid brak Tunesië met de Arabische Liga (zie: chronologisch overzicht van de Arabische staten). In een op 26 september hierover uitgegeven verklaring zegt de Raad van de Tunesische Republiek o.a. dat Tunesië weigert tegenover de geschiedenis verantwoordelijkheid te aanvaarden voor een irreële politiek, die eruit bestaat dat de Arabieren

zich wederom in een strijd dreigen te werpen die zij niet hebben voorbereid en die zij met de huidige stand van zaken niet kunnen winnen. Tunesië is solidair met de Palestijnen en blijft bereid hen te helpen. De verklaring maakt bovendien duidelijk dat – evenals bij de vorige keren – ook nu weer het Egyptische streven naar hegemonie in de Arabische wereld een belangrijk motief vormde bij de beslissing met de Liga te breken.

Verenigde Arabische Republiek President Nasser keerde 17 augustus uit de Sovjet-Unie terug, waar hij voor lichamelijk herstel een aantal weken had vertoefd.

Het congres van de Arabisch-Socialistische Unie (ASU) kwam van 14 tot 21 september bijeen. De volgende resoluties werden o.a. aangenomen:

- Het leger dient, teneinde zijn gevechtswaarde en defensieve capaciteit te handhaven, alles te krijgen waaraan het behoefte heeft;
- Volksdefensie-eenheden zullen worden opgericht voor het verrichten van taken achter het front;
- Palestijnse commando's de koplopers van de Arabische bevrijdingskrachten, zullen worden gesteund;
- De bevolking wordt gevraagd de consumptie te verminderen ten gunste van de oorlogsinspanning;
- De bedrijven uit de publieke sector krijgen een grotere zelfstandigheid en het particuliere initiatief zal worden gestimuleerd.

Een groot aantal leden van het congres vroeg om oprichting van een volksverzetsleger, maar nadat president Nasser uiteen had gezet dat training en bewapening hiervan op grote moeilijkheden zou stuiten, besloot men tot vorming van volksdefensie-eenheden, die gezamenlijk een omvang zullen krijgen van 300 000 man. Na de Israëliëse aanval van 31 oktober op doelen aan de Nijl, zette de Egyptische regering haast achter de plannen dergelijke eenheden in het leven te roepen. De 1648 leden van het congres kozen achter gesloten deuren (de overige activiteiten van het congres waren openbaar en werden zelfs door radio en televisie uitgezonden) 125 leden van het centrale comité

van de partij; de overige 25 werden door president Nasser aangewezen.

Dit centrale comité vergaderde op 19 oktober om de tien leden van het hoogste partij-orgaan, het opperste uitvoerende comité, te kiezen. Van de 20 kandidaten kregen acht een voldoende aantal stemmen. Het centrale comité, dat twee dagen later weer bijeen kwam, aanvankelijk om de twee overige en de vier plaatsvervangende leden te kiezen, besloot deze verkiezing voor onbepaalde tijd uit te stellen. Onder de acht leden van het opperste uitvoerende comité, waarvan president Nasser voorzitter is, bevinden zich Ali Sabri (oud-algemeen secretaris van de ASU), Mahmoeed Fawzi (adviseur van president Nasser voor buitenlandse zaken), Hussein El Chafi (vice-premier), een oud-minister en vier ministers.

Op 26 augustus werd vonnis gewezen in de zaak tegen 54 verdachten, beschuldigd van deelneming aan de staatsgreep van augustus 1967. Deze staatsgreep stond onder leiding van de oud-vice-president van de republiek en de oud-opperbevelhebber van de strijdkrachten, maarschalk Abdel Hakim Amer, die na ontdekking van het complot in september 1967 zelfmoord pleegde. Vijf verdachten, waaronder de voormalige minister van oorlog, Chams Badrane, werden veroordeeld tot levenslange dwangarbeid, 35 kregen gevangenisstraffen, variërend van 3 tot 15 jaar en 14 werden vrijgelaten.

Het militaire tribunaal, belast met de revisie van het proces tegen de vier luchtmacht-officieren, die verantwoordelijk worden geacht voor het falen van de luchtmacht in de juni-oorlog, veroordeelde de oud-bevelhebber van de luchtmacht, maarschalk Sidky Mahmoeed, tot levenslange en diens plaatsvervanger, maarschalk Ismail Lahib, tot 15 jaar dwangarbeid. De twee anderen werden evenals bij het vorige proces van rechtsvervolgung ontslagen. In het eerste proces tegen dit viertal, dat afgelopen februari werd gevoerd, werden lichtere vonnissen uitgesproken. Hiertegen werd heftig betoogd door studenten en arbeiders, waarop de regering besloot dat de officieren opnieuw moesten worden berecht.

De commissie voor de ontwikkeling van oliebronnen sprak in juli de verwachting uit dat Egypte in

1973 een produktie zal hebben van 40 miljoen ton per jaar. De huidige produktie is 12 miljoen ton. Op 30 september werd te Kairo met de Britse *International Management Engineering Group* een akkoord ondertekend over de constructie van een 355 km lange oliepijpleiding tussen Suez en de Middellandse Zee (ten westen van Alexandrië). De werkzaamheden die in 1969 beginnen, zullen twee jaar duren. De pijpleiding zal een capaciteit van 50 miljoen ton per jaar hebben. Voor de bouw van de pijpleiding zijn twee redenen aan te geven: de capaciteit van het Suezkanaal is niet berekend op de grote olietankers; Israël is van plan een pijpleiding op haar grondgebied te construeren tussen Eilat en Eskelon. (zie: chronologisch overzicht van de Arabische staten).

Eind september werd bekend dat de Internationale

Ontwikkelings- en Herstelbank voor \$ 20 miljoen zal deelnemen in drainagewerken in het noorden van de Nijldelta.

Het einde van de werkzaamheden ter redding van de Abou Simbal-tempel, die door het ontstaan van het stuwmeer bij de Aswandam verloren dreigde te gaan, bracht een groot aantal ministers (ook een Nederlandse), of hun vertegenwoordigers, van landen die financieel hadden bijgedragen tot dit werk naar Egypte. Van deze gelegenheid maakten de Westduitse minister voor economische samenwerking, H.J. Wischniewski, en de Amerikaanse onderminister voor het Midden-Oosten, Lucius Battle, gebruik om in de tweede helft van september diplomatieke besprekingen met Egyptische regeringsautoriteiten te voeren.

westelijk Afrika

organisatie der Oeverstaten van de Senegal (OERS) Op de ministersconferentie van de OERS, die van 21 tot 23 augustus in Konakry plaats vond, werd besloten de bilaterale handelsakkoorden tussen de vier landen (Guinee, Mali, Mauretanië en Senegal) te vervangen door een multilateraal akkoord.

Voorts werd o.a. besloten:

- tot oprichting van een multilateraal vereenigingsbureau ter verrekening van betalingen op korte termijn tussen de vier staten;
- de douaneposten aan de grenzen samen te voegen;
- tot harmonisatie op de gebieden van statistische methodes, douanewetgeving en douane-documentatie.

De OERS-ministers van onderwijs vergaderden 6 september in Bamako om plannen uit te werken die moeten leiden tot harmonisatie van het onderwijs, de beroepsopleiding, het wetenschappelijk onderzoek en de cultuurpolitiek van de vier landen. De OERS-ministers van volksgezondheid besloten 19 september in Dakar een hoge raad voor de volksgezondheid op te richten, waarin de vier ministers, bijgestaan door deskundigen, zitting hebben.

Boven-Volta In augustus hield te Wagadoegoe de studentenbond van Boven-Volta, de *Union générale des étudiants voltaïques* (UGEV) haar vierde congres. Bij de opening was de minister van onderwijs aanwezig. De UGEV veroordeelde de afscheiding van Biafra, die naar haar mening veroorzaakt is door o.a. het Franse en Amerikaanse imperialisme; zij eiste erkenning van de Chinese Volksrepubliek door Boven-Volta; zij veroordeelde de Zionistische staat Israël en de reactionaire Arabische landen; zij zal alles in het werk stellen om concrete hulp te verlenen aan nationale bevrijdingsorganisaties. In felle bewoordingen keerde de UGEV zich tegen schijnorganisaties voor studenten, zoals de MEOCAM, de algemene vereniging van studenten uit de OCAM-landen, die alleen zouden zijn opgericht om de FEANF, de linkse vereniging van zwartafrikaanse studenten in Frankrijk te bestrijden. De UGEV eiste een burgerregering en een nieuwe grondwet voor Boven-Volta. Wat dit laatste betreft: de president, generaal Lamizana, heeft herhaalde malen verklaard dat hij een normale ambtsperiode van vier jaar als staatsvoofd zal aanblijven.

Dahomey Tijdens zijn verblijf in Frankrijk werd president Zinsou op 20 september door de Franse president ontvangen. De twee staatshoofden besteedden aandacht aan de betrekkingen tussen hun landen en ook aan de kwestie Biafra. Dahomey is tegen de afscheiding, maar het is evenals Frankrijk, voorstander van een grote mate van autonomie voor Biafra binnen een confederatie, aldus president Zinsou. Het belangrijkste doel van zijn komst naar Frankrijk was financiële hulp voor zijn land te krijgen. In het lopende jaar zal het tekort op de Dahomeyse begroting van 8 miljard frank CFA (1 frank CFA is ongeveer 1,5 cent) 2 miljard zijn. Bij zijn terugkeer in Dahomey verklaarde Zinsou dat de Franse regering had toegezegd Dahomey budgetaire steun te zullen verlenen.

Op 4 september benoemde de regering majoor Kouandete tot stafchef van het leger in de plaats van kolonel Alley. Kouandete, leider van de staatsgreep van 17 december 1967, was premier geweest in de voorlopige militaire regering, die op 1 augustus de macht had overgedragen aan de regering Zinsou. Alley had tijdens het militaire bewind het presidentschap waargenomen. Volgens een artikel in *Afrique Nouvelle* van 19 tot 25 augustus werd Alley niet herbenoemd tot stafchef omdat hij zich indertijd voorstander had getoond van een burgerregering onder leiding van één van de drie voormalige presidenten, Maga, Aphity en Ahomadegbe. Hij zou het ook niet eens zijn geweest met de wijze waarop Zinsou tot president was benoemd. Bovendien zou gebleken zijn dat Alley de hand heeft gehad in een in juni ontdekt complot tegen de voorlopige militaire regering. De zaak zou toen zoveel als mogelijk was in de doofpot zijn gestopt, om de eenheid van het leger te bewaren.

De ministerraad benoemde 29 augustus de 35 leden van de sociaal-economische raad. De 35 leden zijn afkomstig uit alle economische sectoren van het land. De raad heeft tot taak op het sociaal-economisch gebied de regering van advies te dienen, voorstellen te doen, maatregelen te analyseren en te bespreken.

De regering zegt ernaar te zullen streven overtollige ambtenaren af te laten vloeien naar de private sector in de economie. Sinds zijn onafhankelijkheid

gaat Dahomey gebukt onder de last van een te groot ambtenarencorps, ontstaan tijdens de koloniale periode, toen Frankrijk in zijn West- en Centraalafrikaanse gebieden veel Dahomeeërs als ambtenaren gebruikte. Na het zelfstandig worden van deze gebieden keerden de meeste Dahomeyse ambtenaren naar hun vaderland terug en kwamen in dienst van de Dahomeyse republiek.

Gambia Vier leden van het parlement (waaronder de minister van onderwijs) werden op 4 september uit de regerende *People's Progressive Party* gestoten, wegens het bij twee gelegenheden meestemmen met de oppositie. De vier hadden gestemd tegen de maatregel, die beoogde het aantal door de regering benoemde leden van het parlement van twee op vier te brengen. Ook stemden zij tegen het regeringsvoorstel de functie van procureur-generaal tot een politieke positie te maken. De vroegere minister van financiën, Sherif Sisay, heeft een nieuwe politieke partij opgericht, de *Progressive Peoples Alliance*, nadat hij uit de PPP was gestoten. De zetelverdeling in het parlement is nu als volgt: PPP 21, UP 7, PPA 4.

Minister-president Sir Dauda Jawara, werd op 13 september gekozen tot een van de acht vicevoorzitters van de OAU-topconferentie i.p.v. Zambia's president, dr.K.Kaunda, die zich beledigd achtte door de openingsrede van Algerije's president Boumedienne (zie onder OAU). Op de vergadering van de raad van ministers van de OAU in Algiers stemde Gambia (samen met Marokko en de vier staten, die Biafra erkenden) op 12 september voor het Tunesische voorstel Biafra op de agenda van de topconferentie te plaatsen, welk voorstel werd afgewezen.

De derde vergadering van de Senegal-Gambia interstatelijke ministerskommissie kwam begin augustus in Bathurst bijeen. Overeengekomen werd een gezamenlijk verzoek te richten aan de VN voor financiële steun bij de landbouwkundige bestudering van de Gambiarivier. Behalve goedkeuring van de begroting en ondertekening van een cultureel protocol werd ook besloten tot samenwerking op radiogebied, technische hulp en geïntegreerde ontwikkeling van het stroomgebied van de Gambiarivier.

Ghana Het verbod van politieke partijen zal vóór januari 1969 zijn opgeheven. Dit werd in een radiotoespraak op 28 oktober door generaal J.A. Ankrah bekend gemaakt. Uiterlijk 30 september 1969 zal de regering worden gevormd door burgers. Op een persconferentie op 6 augustus had Ankrah verklaard niet in het geheim een politieke partij voor te bereiden, zoals werd beweerd. Dr. K.A. Busia, voorzitter van het *Centre for Civic Education*, kondigde aan, af te zullen treden zodra het verbod op politieke partijen is opgeheven. De secretaris-generaal van het *Trades Union Congress*, B.A. Bentum, verklaarde in de tweede helft van augustus dateen 'workers' conference' moet beslissen of de TUC een eigen partij moet vormen, zich bij een andere politieke partij moet aansluiten of buiten de partijpolitiek moet blijven.

De Constituent Assembly, die voor het eind van het jaar bijeen komt, zal bestaan uit 49 leden, verkozen door de kiescolleges gevormd uit de 133 gemeenteraden en 91 vertegenwoordigers van verschillende maatschappelijke en religieuze organisaties. Rechtstreekse verkiezingen bleken niet mogelijk, omdat de registratie van kiezers, die op 1 september begon en voor Zuidelijk Ghana eind oktober werd beëindigd, moeilijkheden heeft ondervonden. Zo hadden zich in Accra slechts 72 000 van de geschatte 165 000 kiezers laten registreren. In andere delen van het land gaat de campagne door tot 5 december. In aanmerking voor registratie komen burgers van Ghana, die 21 jaar of ouder zijn en onroerend goed bezitten of voor tenminste zes maanden voorafgaande aan de registratie ononderbroken in het district hebben geresideerd. Uitsgesloten van registratie zijn zij, die krachtens een decreet van 23 augustus behoorden tot een of meer van veertien categorieën.

Op Nkrumah's verjaardag (21 september) heeft Zambia's president, Kenneth Kaunda, een gelukstelegram gestuurd aan de vroegere Ghanese president, waarin hij hem spoedige terugkeer naar de macht in Ghana wenste. De *Ghanaian Times* van 28 september was 'geschokt en teleurgesteld' over deze onrechtvaardig genoemde inmenging. Volgens de *Daily Graphic* van diezelfde dag vertoont Kaunda 'tekenen van geestelijke afmatting'. Tijdens een bijeenkomst in Londen ter gelegenheid

van 'Founders Day' noemde Lord Brockway Nkrumah een van de meest miskende mannen in de wereld.

Van 4 tot 9 september hebben de spoorwegarbeiders, zonder instemming van het TUC, gestaakt. NLC's vice-voorzitter, J.W.K. Harley noemde deze staking onwettig en een 'gigantische samenzwering' tegen de regering. Volgens Harley wist de regering al sinds november 1967 van een dergelijk plan om door sabotage bij spoorwegen en havens economische chaos te veroorzaken.

Ongeveer 200 man, die op 6 september niet aan het werk waren gegaan, werden ontslagen en Harley kondigde strafprocessen aan wegens vernieling van eigendommen van de spoorwegmaatschappij. Het gelijktijdig begin van de staking op verschillende plaatsen bewees volgens de 37-jarige secretaris-generaal van TUC, B.A. Bentum, dat er sprake was van een organiserend meesterbrein. Bentum, die de staking had afgekeurd en had opgeroepen tot hervatting van het werk, deed op 10 september een beroep op de NLC om het besluit de stakers te ontslaan, te herroepen.

De secretaris-generaal van het TUC, Bentum, verklaarde op 10 oktober dat de gewoonte van de 'tien procent' (naar verluidt gebruikelijk tijdens Nkrumah's regering bij toewijzing van contracten) nog steeds bestaat. De *National Contractors Association* heeft de beschuldiging van de hand gewezen.

Op 11 oktober werden twee Russische trawlers voor de kust opgebracht naar Takoradi op beschuldiging van schending van de territoriale wateren om handel te drijven met Busua eiland, ten zuiden van Dixcove, waar de bemanning fruit had geruild tegen haaien. Volgens de Sovjet-ambassade waren de schepen door de weersomstandigheden in de territoriale wateren terecht gekomen, welke verklaring door de regering werd afgewezen.

In februari 1971 zal de tweede internationale handelsbeurs worden gehouden op het thema 'Africa progresses'. Een speciale commissie ter voorbereiding is gevormd door afgevaardigden van de verschillende betrokken departementen en enkele banken.

Tijdens het officiële negendaagse bezoek in augustus

tus van brigade-generaal Lamizana van Boven-Volta, werd een studiecmissie ingesteld voor de mogelijke bouw van een hydro-elektrische dam bij Daboya in Noord-Ghana. Ter demarcatie van de grens met Ivoorkust werd op 6 september door Ankrah een commissie benoemd: de *Ghana-Ivory Coast Border Demarcation Commission* onder voorzitterschap van James Mercer. (Voor het bezoek van Ankrah aan Ivoorkust, zie aldaar).

Guinee Het centrale comité van de *Parti démocratique de Guinée* besloot op zijn bijeenkomst van 29 juli tot 2 augustus te Kankan, tot de oprichting van revolutionaire onderwijscentra, de *Centres d'enseignement révolutionnaire* (CER). De centra zullen worden gevestigd in ieder dorp, in iedere bedrijfs- en legereenheid. De taak van de CER bestaat eensdeels uit het geven van algemeen- en beroepsonderwijs, anderdeels uit de culturele en revolutionaire vorming van het gehele volk. In september werd in Washington tussen Guinee, de Wereldbank, het *Agency for International Development* (AID) en de Halco-mijnmaatschappij (gevormd door zeven van 's werelds grootste aluminiumproducenten) een akkoord getekend over de exploitatie van bauxietlagen bij Baké (Noordwest Guinee). De Wereldbank verstrekt een lening van \$ 64,5 miljoen tegen een rente van 6,5% en een looptijd van 25 jaar. Het AID verschaft \$ 21 miljoen uit het tegenwaardefonds van de Amerikaanse agrarische hulp aan Guinee. Deze bedragen zullen worden gebruikt voor de aanleg van een 137 km lange spoorlijn tussen Sangaredi (bij Boké) en Kamsar, aan de kust, voor de constructie van een haven in Kamsar en voor de bouw van woningen. De exploitatie van de bauxiet geschiedt door de *Compagnie de bauxite de Guinée* (CBG), waarvan Guinee 49% de Halco 51% van de aandelen bezit. De CBG zal ongeveer \$ 100 miljoen in Guinee investeren. De Guinese staat zal 65% van de winst ontvangen. In een rede ter herdenking van Guinee's 10-jarig zelfstandig bestaan, vroeg president Sékou Touré Frankrijk om teruggave van een aantal historische voorwerpen. Aangenomen wordt dat de Guinese president op deze wijze weer in contact met Frankrijk wil komen, een contact dat uiteindelijk

zou moeten leiden tot een volledige verzoening tussen de twee landen.

Guinee (Port.) Volgens een rapport van de militaire staf in Bissau, waren de aantallen gesneuvelde Portugese militairen in 1967 en 1968 belangrijk hoger dan in 1963 (toen 40 werden gedood en 218 gewond) en dan in 1966 (toen 166 werden gedood en 1,080 werden gewond).

In 1963 sneuvelden 1.479 Guinezen, werden 240 gewond en 287 gevangengenomen. Voor 1966 waren deze cijfers respectievelijk: 1.125; 256 en 700, aldus bericht het weekblad *West Africa* van 2 november 1968.

Met 19 stemmen voor bij 4 onthoudingen (vs, vK, Italië en Australië) heeft de VN-dekolonisatiecommissie Portugal veroordeeld voor het gebruik van napalm en witte fosfor in Guinee en wegens de voorbereidingen om chemische ontbladeringsmiddelen en giften te gebruiken, aldus Angola-bulletin, 7de jr. nr. 1, okt-nov. 1968.

Ivoorkust Op 12 augustus werd begonnen met de werkzaamheden voor de bouw van een nieuwe haven te San Pedro, 350 km ten westen van Abidjan. Deze haven vormt een belangrijk onderdeel in het plan het zuidwesten van Ivoorkust economisch tot ontwikkeling te brengen.

President Tubman van Liberïe bracht van 22 tot 28 augustus een bezoek aan Ivoorkust. In een communiqué kondigden beide staatshoofden aan dat ter versterking van de solidariteit tussen hun landen gemeenschappelijke economische infra-structuren (o.a. de bouw van een weg langs de kust, die Liberïe met Ivoorkust zal verbinden) zullen worden geschapen en dat de industriële ontwikkeling van het ene land zal worden afgestemd op die van het andere. Er zullen twee ministeriële comité's worden ingesteld: het ene om elkaars Afrikaanse en internationale politiek te harmoniseren en het andere om de economische ontwikkeling van beide landen op elkaar af te stemmen. De twee staatshoofden bevestigden hun geloof in de Afrikaanse eenheid. Zij zijn ervan overtuigd dat deze eenheid alleen in etappes is te bereiken, door middel van regionale groeperingen.

Voorwaarde voor de eenheid is de bevrijding van geheel Afrika.

Deze opvatting over de Afrikaanse eenheid is ook terug te vinden in het communiqué, dat op 9 september werd uitgegeven, na afloop van het officiële bezoek van de Ghanese president, generaal Ankrah. In dit communiqué wordt de instelling van een commissie aangekondigd, die tot taak krijgt de economische ontwikkeling van Ghana en Ivoorkust op elkaar af te stemmen.

Liberië President Tubman heeft voor de *Executive Council* verklaard dat 3 hoofden van counties (en een vroeger hoofd) in het binnenland de plannen van Fahnbulleh (die in juli tot 20 jaar gevangenis werd veroordeeld wegens verraad) om de regering omver te werpen, ook financieel steunden. De vier mannen zijn gearresteerd op beschuldiging van hoogverraad, zo bericht *West Africa* van 2 november 1968.

Op 8 augustus verklaarde Tubman in Monrovia, dat geen uitlevering meer zal plaatsvinden aan Sierra Leone, als brigade-generaal David Lansana, voormalig commandant van de strijdkrachten van Sierra Leone, inderdaad wegens verraad terecht moest staan. Sierra Leone's minister van ontwikkeling, Solomon Pratt, die naar Monrovia kwam om de zaak tegen Lansana te verduidelijken, verklaarde op een persconferentie dat Sierra Leone het eerste Afrikaanse land wilde zijn om militairen te laten weten dat het 'verraad is om de macht over te nemen omdat je een wapen hebt'. Op 13 september werd Tubman verkozen tot een van de acht vice-voorzitters van de OAU-topconferentie in Algiers. Op 16 september werd door de OAU-topconferentie besloten de kandidatuur van Miss Angie Brooks, de Liberiaanse onderminister van buitenlandse zaken voor het presidentschap van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties te steunen.

(Voor het bezoek van Tubman aan Ivoorkust, zie aldaar).

Mali President Kéita kwam 16 augustus, na een maand in Rusland te zijn geweest, in zijn land terug.

In een communiqué dat de *Comité national de*

défense de la révolution (CNDR), het hoogste orgaan van de enige toegelaten partij, de *Union Soudanaise*, eind augustus uitgaf, wordt verklaard dat Mali de interventie der landen van het Warschau-pakt en Tsjechoslowakije goedkeurt. Bovendien meldde het communiqué dat Mali niet zal deelnemen aan de volgende conferentie van de niet-verbonden landen (die voor het overgrote deel de eerder genoemde interventie heftig hebben afgekeurd).

Van 5 tot 30 augustus werd in Bamako door het departement van onderwijs een cursus georganiseerd over alfabetisatie door middel van onderwijs in de landstalen: bambara, peulh, songhoy en tamasheq. Delegaties uit Boven-Volta, Guinee en Senegal, alsook andere belangstellenden namen aan deze cursus deel.

Niger Op een bijeenkomst van kaderleden van de *Parti Progressiste Nigérien* (PPN) kondigde president Diiori Hamani, die tevens algemeen secretaris van de PPN is, een belangrijke personeelwisseling in de bestuursdienst aan. Hij deed een aanval op bepaalde elementen in de partij die hun activiteiten als militant lid verwarren met de verantwoordelijkheden van het landsbestuur. (In één-partijstaten zijn spanningen tussen partij- en bestuursfunctionarissen een veel voorkomend verschijnsel.) Diiori Hamani stelde voor de statuten van de partij, die van 1946 dateren en het laatst in 1947 zijn gewijzigd, te herzien. Hij wil o.a. de toelating van leden tot de partij bemoeilijken.

In zijn functie van voorzitter van de *Organisation commune africaine et malgache* (OCAM) die veertien van de achttien met de Europese Economische Gemeenschap (EEG) geassocieerde Afrikaanse staten verenigt, bezocht president Diiori Hamani van 20 september tot 12 oktober de zes EEG-landen. Het doel van zijn reis was met de zes Europese regeringen besprekingen te voeren over de vernieuwing van het associatieverdrag, het zogenaamde verdrag van Jaoundee, dat 31 mei 1969 afloopt. Van 6 tot 10 oktober was hij de gast van de Nederlandse regering, die zich voorstander betoonde van een hernieuwing van het associatieverdrag, zij het dan onder de voorwaarde dat rekening wordt gehouden met de tweede VN-conferentie voor handel en ontwikkeling (1

februari tot 29 maart 1968 in New Delhi), dat de associatie een open karakter moet hebben, d.w.z. ook toegankelijk voor andere landen en tenslotte dat rekening moet worden gehouden met de belangen van derde landen. Een der voorstellen die president Diori Hamani heeft voorgelegd aan de Europese regeringen, was de stichting van een fonds ter ondersteuning van de prijzen van tropische producten, die de achttien Afrikaanse landen naar de Europese markt uitvoeren.

Nigerië 1 augustus: De Zweed Nils-Goran Gusing werd door secretaris-generaal Thant benoemd tot VN-vertegenwoordiger in Nigerië m.b.t. de hulpacties voor de vluchtelingen. De coördinator van de hulpacties van het Internationale Comité van het Internationale Rode Kruis, August Lindt (Zwitsers ambassadeur in Moskou) kwam in Biafra aan.

2 augustus: De Nigeriaanse regering beschuldigde Frankrijk ervan een vreedzame oplossing van het conflict in de weg te staan en betreurde de inmenging in deze binnenlandse aangelegenheid.

3 augustus: Ojukwu verklaarde naar Addis Abeba te gaan voor de vredesbesprekingen, die op 5 augustus beginnen. Voor de duur van de besprekingen kondigde hij een eenzijdig bestand af. Generaal Gowon maakte bekend niet naar Addis Abeba te zullen gaan. Tot leider van de Nigeriaanse delegatie werd benoemd de commissaris voor voorlichting en arbeidszaken, Chief Anthony Enahoro.

De commissaris van buitenlandse zaken, dr. Okoi Arikpo, noemde het eenzijdige bestand zonder betekenis omdat er in Biafra weinig te vechten is overgebleven.

4 augustus: Volgens de Nederlandse arts, H. Middelkoop, in de *Observer* is het sterftecijfer in Biafra's 600 vluchtelingenkampen (waar 750 000 personen bijeen zijn) gestegen tot meer dan zes duizend per dag. Van Biafraanse zijde werd bekend gemaakt dat federale troepen het eenzijdige bestand in drie sectoren hebben geschonden. Enahoro waarschuwde in Addis Abeba dat geen enkele vredesformule aanvaardbaar is, die niet de beëindiging van Biafra's afscheiding inhoudt. Als agenda-punten zijn overeengekomen: regelingen voor een

permanente schikking, voorwaarden voor beëindiging van de vijandelijkheden en regelingen voor voedseltransporten.

5 augustus: Ojukwu verwierp in Addis Abeba de eis dat Biafra de afscheiding onvoorwaardelijk moet herroepen, omdat zelfbehoud niet los gezien kan worden van de soevereine onafhankelijkheid. Nigerië werd ervan beschuldigd de uitroeiing van de Biafranen na te streven.

6 augustus: Volgens de Nigerianen bevinden zich in de Biafraanse delegatie twee Gabonezen. Ojukwu verliet Addis Abeba, waarna de Biafraanse delegatie onder leiding kwam te staan van dr. Eni Njoku.

7 augustus: Enahoro stelde een vredesplan voor in negen punten:

- 1 gezamenlijke verklaring van steun aan de eenheid en territoriale integriteit van Nigerië en verzekering van leven en eigendom van alle inwoners;
- 2 ontwapening van het Biafraanse leger;
- 3 ontmoeting van Nigeriaanse en Biafraanse militaire leiders;
- 4 Overname van ordebewaking door voornamelijk Ibo-politie-eenheden;
- 5 Federale troepen zullen het Ibo-hartland niet binnenkomen;
- 6 Federale troepen zullen het Ibo-hartland slechts intrekken bij bedreiging van law and order;
- 7 ter beveiliging van de Ibo wordt een externe strijdmacht gevormd uit eenheden van Ethiopië, Canada en India;
- 8 Het bestuur wordt gevormd door een militaire gouverneur en een uitvoerende raad, voornamelijk uit Ibo bestaande;
- 9 voorwaarden voor amnestie.

8 augustus: dr. Nnamdi Azikiwe verklaarde in Parijs dat Biafra het vredesvoorstel van Enahoro had afgewezen. Overeenstemming over ontwapening was onmogelijk want Nigerië is de agressor. Bovendien is er geen garantie dat de voorgeschiedenis van de secessie zich niet zal herhalen. Volgens radio Biafra werd op alle fronten hevig gevochten (hetgeen door Nigerië werd ontkend, behalve voor de sector rondom Onitsha waar de federale troepen toegaven in strijd gewikkeld te zijn om de bevoorradingsroute naar Enugu open te krijgen.) Volgens radio Lagos had Ojukwu bij

zijn terugkeer uit Addis Abeba de algemene mobilisatie afgekondigd.

9 augustus: Njoku vroeg om aanvaarding van Biafra als soevereine en onafhankelijke staat, maar achtte een nauwere associatie met Nigerië mogelijk als de bitterheid is verminderd en het wederzijdse begrip is aangegroeid. Hij verklaarde zich voor de tussentijd voorstander van maximale economische samenwerking en gemeenschappelijke diensten.

Njoku stelde voor dat na een onvoorwaardelijk en onmiddellijk staakt-het-vuren en beëindiging van de economische blokkade, de troepen worden teruggetrokken achter de vooroorlogse grenzen. Toezicht op de naleving van het bestand zou moeten worden gehouden door een internationale politiemacht, bestaande uit eenheden uit Ethiopië, Liberië, Ghana, Niger, Kameroen, Congo-Kinshasa (leden van de Verzoeningscommissie van de OAU) en Tanzania, Gabon, Ivoorkust en Zambia (die allen Biafra hebben erkend). In een plebisciet zal de bevolking bepalen tot welke staat zij wensen te behoren.

De Wereldraad van Kerken deed een beroep op de regeringen diplomatieke pressie uit te oefenen op de belligerenten aangezien zonder politieke actie van regeringen de steunverlening aan de vluchtelingen niet afdoende kan worden georganiseerd. Secretaris-generaal dr. Eugene Blake vroeg om beëindiging van de wapenleveranties.

Volgens de federale regering zijn drie leden van de Biafraanse delegatie door de politie gezochte 'rebel collaborators'. Dit is de eerste specificatie van door de politie gezochte wetsovertreders in verband met de secessie.

10 augustus: Het Internationale Comité van het Rode Kruis heeft de vluchten gestaakt wegens beschieting door Nigeriaans luchtafweergeschut van een Zwitsers chartervliegtuig van het Rode Kruis.

12 augustus: De federale regering weigerde te geloven dat niet meer op Rode Kruisvliegtuigen zal worden geschoten, aldus een zegsman van het Rode Kruis. Na een drie uur durend gesprek in Addis Abeba verklaarde een Biafraanse zegsman dat er geen vorderingen waren gemaakt. Naar verluidt verklaarde Njoku dat soevereiniteit voor Biafra geen doel op zichzelf is, maar een middel

om de veiligheid van het Biafraanse volk te waarborgen.

13 augustus: Nigerië verwierp Biafra's vredesvoorstel als 'totally unrealistic', aldus Enahoro, bij zijn aankomst in Lagos voor consultatie. Het Biafraanse voorstel is in strijd met het mandaat van de OAU-verzoeningscommissie, dat zich baseert op de eenheid en territoriale integriteit van Nigerië.

President de Gaulle van Frankrijk drong aan op een politieke regeling, die rekening houdt met de 'persoonlijkheid van het Biafraanse volk', aangezien er geen kans is op een militaire oplossing. Sir Adetokunboh Ademola, Nigerië's president van het Rode Kruis en Chief Justice, verklaarde dat de federale regering overweegt 'mercy flights' naar Biafra toe te staan als daar een geneutraliseerde landingsbaan onder controle van het Rode Kruis komt te staan. Hij verklaarde ook bij de federale regering aan te dringen op toestemming voor de rechtstreekse vaart van een voedselschip van Fernando Po naar Calabar in plaats van via Lagos voor douanebehandeling, hetgeen tien dagen scheelt.

Robert S. Goldstein, die de publiciteit voor Biafra in de Verenigde Staten verzorgde, heeft ontslag genomen, naar eigen zeggen uit protest tegen de 'onmenselijke politiek' van de Biafraanse regering om de landcorridor niet te aanvaarden. Op een persconferentie in Washington verklaarde hij de woede van zijn collegas in Robert S. Goldstein Enterprises uit het verlies aan inkomsten. Maar zijn drie collegas beschuldigden hem ervan \$ 35 000 te hebben ontvangen van de Nigeriaanse regering als eerste termijnbetaling voor zijn ontslag (hetgeen later door Goldstein werd toegegeven).

14 augustus: In Addis Abeba werd overeenstemming bereikt over de geneutraliseerde landingsbaan, aldus Lindt in Geneve. In Lagos werd bekendgemaakt dat Ikot Ekpene heroverd was door Biafraanse troepen.

15 augustus: Nigerië verwierp alle voorstellen betreffende een geneutraliseerde landingsbaan en bleef vasthouden aan de landcorridor van Enugu naar Awgu. Haile Selassie nodigde Gowon en Ojukwu uit voor besprekingen in Addis Abeba op 18 augustus, waarvoor ook werden uitgenodigd

Tubman van Liberië, Mobutu van Congo-Kinshasa, Diori van Niger, Ahidjo van Kameroen, Ankrah van Ghana.

16 augustus: Gowon sloeg uitnodiging af. In een gezamenlijke verklaring noemden het Internationale Rode Kruis, UNICEF, de Wereldraad van Kerken en Caritas Internationalis de oorlog tussen Nigerië en Biafra de grootste noodtoestand sinds de tweede wereldoorlog.

17 augustus: Nigeriaanse troepen trokken de strategische rivier de Imu, op ongeveer vijftig kilometer afstand van Aba over, aldus radio Biafra. Naar schatting ongeveer 35 000 vluchtelingen verlieten daarop Umuagbai en Akwuete. Bij zijn vertrek uit Addis Abeba na drie dagen zonder overleg, verklaarde Enahoro dat de besprekingen niet waren afgesloten. Het Internationale Rode Kruis verklaarde onmiddellijk voedsel en medicijnen door de lucht aan te zullen voeren naar Biafra.

19 augustus: Federale troepen trokken op tot binnen 25 kilometer afstand van Aba. Volgens radio Biafra werden bij de oversteek van de Imu, 364 vrouwen en kinderen in een vluchtelingenkamp in Akwa vermoord. In Geneve werd ontkend dat het Internationale Rode Kruis van plan was de Nigeriaanse blokkade van Biafra te doorbreken. In Londen sprak Enahoro met minister van staat, Lord Shepherd, om het Nigeriaanse standpunt te verduidelijken, alvorens door te reizen naar Geneve.

Nigerië heeft de internationale hulpverleningsorganisaties laten weten alleen bilaterale plannen voor een mercy-corridor te land te aanvaarden, en vluchten alleen toe te staan, die eerst voor inspectie landen op federale vliegvelden.

20 augustus: Volgens de Britse regering betekent de militaire opmars in drie sectoren van het derde commando van kolonel Benjamin Adekunle niet het langverwachte laatste offensief.

21 augustus: Het Internationale Rode Kruis in Geneve maakte bekend dat de federale luchtmacht een Biafraanse landingsbaan had gebombardeerd, die onder controle van het Rode Kruis stond. Volgens de vertegenwoordiger van het Rode Kruis in Lagos heeft de regering Gowon alle vluchten naar Calabar en Enugu verboden.

24 augustus: In Addis Abeba werd overeenstemming bereikt over het beginsel dat steun dringend nodig is, maar dat over de methodes nog geen vergelijk was bereikt, al was overeengekomen dat mercy-corridors en vluchten gelijktijdig zouden worden gebruikt. Het Internationale Rode Kruis hervatte de vluchten van Fernando Po.

25 augustus: Eerste Biafraanse vluchtelingen verlieten Aba.

27 augustus: In het Britse Lagerhuis werd kritiek geleverd op de voortzetting van de wapenleveranties aan Nigerië, ondanks de belofte op 12 juni door minister van buitenlandse zaken, Stewart, dat de Britse politiek niet langer gerechtvaardigd is als 'it were the intention of the federal government not merely to preserve the unity of Nigeria, but to proceed without mercy either with the slaughter or the starvation of the Ibo people.' Volgens George Thomson (minister van gemeenbestzaken) was er geen sprake van opzet bij de federale regering, maar leek zelfmoord soms de intentie van de Ibo, die beter konden erkennen dat zij militair hadden verloren. Het bevel voor het laatste offensief op 24 augustus werd al op 15 augustus door Gowon gegeven (en op 26 augustus in een BBC-interview op televisie in Groot-Brittannië bevestigd). Aba werd gebombardeerd.

28 augustus: De *Osservatore Romano* veroordeelde de Britse politiek.

29 augustus: Nigerië heeft om waarnemers gevraagd uit Groot-Brittannië, Polen en Zweden, evenals van de VN en de OAU om de militaire operaties te veld gade te slaan.

31 augustus: In een radiotoespraak zei Gowon: 'We have resolved that we must now press on with all our might to defeat the rebels militarily and remove all traces of the tyranny and terror of the rebel regime from the face of the country.' Van federale zijde werd de inneming van Aba bekend gemaakt. De enige Biafraanse steden van belang, die nog niet door Nigeriaanse troepen zijn bezet, zijn Umuahia en Owerri.

1 september: Het federale ministerie van voorlichting deelde mee dat de laatste compromisvoorstellen van Haile Selassie door Biafra zijn verworpen. Gowon verklaarde in te stemmen met vluchten naar de geneutraliseerde landingsbaan

'Annabelle' (tot dan gebruikt voor wapenaanvoer voor Biafra).

2 september: Het Internationale Rode Kruis maakte in Geneve bekend met een luchtbrug van Fernando Po op 3 of 4 september te beginnen, ook overdag. De vijf vliegtuigen zullen onder leiding van Lindt naar landingsbaan Obilagu gaan, zonder de uitdrukkelijke toestemming van Lagos af te wachten. De federale regering waarschuwde voor ernstige incidenten in verband met de opmarsroute van de federale troepen. Een zegsman van de Biafraanse regering ontkende de val van Aba.

3 september: De federale regering stemde erin toe, dat Uli-Ihiala met ingang van 5 september voor tien dagen wordt gebruikt. (Op Fernando Po zijn intussen 3.500 ton voorraden opgeslagen). Een federale officier werd in Port Harcourt geëxecuteerd t.g.v. een incident voor de Britse televisie waarbij hij een ongewapende krijgsgevangene had doodgeschoten.

4 september: Terwijl in Lagos de federale regering de inneming van Aba bevestigde, werd dit door Biafra ontkend.

5 september: Biafra weigerde het gebruik van Uli-Ihiala voor dagvluchten, i.v.m. het belang van deze landingsbaan voor wapenaanvoer. Biafra gaf de val van Aba toe.

9 september: De vredesbesprekingen in Addis Abeba werden voor onbepaalde tijd verdaagd. Volgens radio Biafra zal op een vergadering van de *Consultative Assembly* worden besloten dat Biafra het Gemenebest verlaat en aansluiting zoekt bij de Franse gemeenschap. De Gaulle verklaarde de mogelijkheid niet uitgesloten dat Frankrijk Biafra alsnog zal erkennen. Gowon waarschuwde hiertegen, wegens de ernstige gevolgen voor Frankrijk.

10 september: Het Internationale Rode Kruis verklaarde geen dagvluchten te kunnen uitvoeren wegens de militaire toestand.

12 september: Biafra beschuldigde de Verenigde Staten van medeplichtigheid (met Groot-Brittannië en de Sovjetunie) aan genocide, aldus dr. Ifegwu Eke, de commissaris van voorlichting van Biafra. Het Internationale Rode Kruis heeft de vluchten gestaakt aangezien Nigeriaanse strijdkrachten de landingsbaan Uli-Ihiala bombar-

deerden en aangezien Obi-Uturu door federale troepen werd bedreigd. Tevergeefs probeerde Tunesië (gesteund door Gabon, Gambia, Ivoorkust, Marokko, Tanzania en Zambia) de OAU-ministerraad in Algiers te bewegen tot plaatsing van de oorlog tegen Biafra op de agenda.

13 september: In zijn toespraak tot de vijfde topconferentie van de OAU in Algiers, waarschuwde VN-secretaris-generaal Thant ervoor dat voortzetting van de crisis de Afrikaanse eenheid in gevaar zou brengen. De federale regering vorderde twee Rode-Kruisvliegtuigen voor transport van wapens en versterkingen. Het Internationale Rode Kruis hervatte de vluchten.

16 september: Nadat Haile Selassie verslag had uitgebracht over de besprekingen in Addis Abeba van 5 augustus tot 9 september, aanvaardde de topconferentie een resolutie (met 33 stemmen voor, vier tegen en twee onthoudingen) waarin een beroep werd gedaan op de Biafraanse regering vrede en eenheid te herstellen, de vijandelijkheden te staken en aan de federale regering werd aanbevolen een algemene amnestie te verlenen (zie verder voor tekst van resolutie: OAU-topconferentie, onder Afrika Algemeen). Tegen stemden Gabon, Ivoorkust, Tanzania en Zambia, terwijl Botswana en Rwanda zich onthielden. Nigerië's vertegenwoordiger, Chief Obafemi Awolowo bedankte de 33 leden voor hun steun voor Nigerië's eenheid en territoriale integriteit. Volgens radio Lagos werd Owerri door federale troepen ingenomen.

17 september: In antwoord op de OAU resolutie verklaarde radio Biafra 'We want the OAU to know . . . no force can stifle Biafra's aspiration to be sovereign and free'. Volgens radio Biafra was de strijd erop gericht om te ontkomen aan 'genocide, aggression and naked savagery'.

18 september: Adekunle beweerde in een televisie-interview dat tenminste 195 Franse huurlingen een Biafraanse kant waren gedood. Ook vochten volgens hem huurlingen uit Tanzania, Zambia en China voor Biafra, welke bewering van verschillende zijde werd ontkend.

22 september: In Lagos werd bekend gemaakt dat daags tevoren de landingsbaan Obilagu was ingenomen. Het persagentschap Nieuw China sprak zich uit voor Biafra.

23 september: Uitgebroken Biafraanse troepen trokken op naar Aba, aldus werd in Biafra bekend gemaakt. De buitenlandse waarnemers uit Canada, Zweden en Groot-Brittannië hadden een bespreking met Gowon.

24 september: Het Internationale Rode Kruis kondigde aan te zullen protesteren tegen het Nigeriaanse gebruik van Rode-Kruisvliegtuigen voor wapentransporten, zoals op 13 september begon.

26 september: Ojukwu kreeg van de *Consultative Assembly* het mandaat om door te vechten. Ojukwu verklaarde dat het gecombineerde gebruik van conventionele en guerrilla-oorlogvoering de vijand zou verslaan. Biafra's doel was 'to delay the enemy until the world's conscience can be effectively aroused against genocide'.

29 september: In een brief aan de Chinese regering heeft Ojukwu zijn dank uitgesproken voor het groeiende begrip en de sympathie voor 'our struggle against Anglo-American imperialism and Soviet revisionism . . . In this struggle Biafrans count on the cooperation of all Socialist progressive peoples, in the forefront of which are the government of the People's Republic of China', zo werd in Umuahia bekend gemaakt.

30 september: Gowon verklaarde in een radio-toespraak ter gelegenheid van de achtste verjaardag van de onafhankelijkheid dat de Nigerianen ontdekt hadden dat zij een natie zijn met eigen lotsbestemming en dat zij zich de kracht van de banden tussen de etnische groepen en hun interdependentie hadden gerealiseerd.

1 oktober: Okiwe op ongeveer veertig kilometer ten noorden van Umuahia werd door federale troepen ingenomen.

3 oktober: In het eerste interim-rapport verklaarden de buitenlandse waarnemers aan het noordelijke front geen bewijs gevonden te hebben van genocide. De vrees voor de federale troepen is volgens hen het gevolg van de oorlog en van de 'propaganda put out by the rebels which leads the Ibos to believe the federal troops will kill them'. Zij hadden geen bewijs gehoord of gezien dat 'the troops had committed acts with intent to destroy - wholly or in part - the Ibo people or their property . . . The use of the term genocide is in

no way justified'. De Biafraanse commissaris van voorlichting, Ifegwu Eke, noemde het rapport een nutteloze poging om de wereld te misleiden; bewijzen voor genocide konden worden gevonden bij de fronttroepen en niet daarachter.

Twee Britse zendelingen, en twee artsen van het Rode Kruis (uit Zweden en uit Joegoslavië) werden op 30 september in een medische post door federale troepen gevangengenomen en doodgeschoten, aldus werd bekend gemaakt door het Rode Kruis. Het jaarlijkse congres van de Britse Labourparty in Blackpool drong er bij de regering Wilson op aan geen wapens meer te leveren aan Nigerië, zodra de Britse regering daardoor kans meent te zien om de burgeroorlog te beëindigen.

De federale regering maakte bekend dat de oorlog met Biafra de kracht en de onafhankelijkheid van de Nigeriaanse economie heeft bewezen, 'die in gevaar zou kunnen worden gebracht door neokolonialistische regelingen zoals associatie met de Europese Economische Gemeenschap'. Deze afwijzing van de associatie volgde op het voorstel van de socialistische Belgische afgevaardigde in het Europese parlement in Straatsburg, F. Dehousse, om het verdrag van juli 1966 t.z.v. de associatie van Nigerië bij de EEG op te schorten.

4 oktober: Ojukwu heeft de Algemene Vergadering van de VN verzocht maatregelen te nemen 'ter voorkoming en onderdrukking van daden van genocide, die in Biafra worden bedreven door de Nigeriaanse federale regering en haar strijdkrachten gesteund door de regeringen van Groot-Brittannië, de Sovjetunie en Egypte'.

9 oktober: VN-waarnemer Gussing verklaarde in zijn eerste interim-rapport dat de Ibo aan het noordelijke front niet leken te hebben geleden aan 'wanton destruction of life or maltreatment' door de federale troepen.

12 oktober: Ojukwu stuurde gelukstelegram aan Equatoriaal Guinee ter gelegenheid van de onafhankelijkheid waarin hij de samenwerking terzake van de hulpverlening verwelkomde.

13 oktober: De Canadese regering heeft het rapport van de twee parlementsleden (van de oppositie), die na een bezoek aan Biafra constateerden dat het federale leger zich schuldig maakte aan genocide, verworpen.

15 oktober: De vier buitenlandse waarnemers vonden aan het zuidelijk front geen bewijzen van genocide.

26 oktober: Adekunle verklaarde in Port Harcourt dat Ojukwu ernstig gewond was op 25 oktober na een aanslag in Umuahia door een burger. Ojukwu was volgens Adekunle naar Libreville, de hoofdstad van Gaboen, overgevlogen. In Lagos werd bericht dat Ojukwu in Gaboen was neergestoken. Een en ander werd door Ojukwu in Umuahia weerlegd.

28 oktober: De buitenlandse waarnemers weigerden de uitgestippelde reisroute, voorbereid door

Adekunle, te aanvaarden. Adekunle noemde hen onwelkom en uitte persoonlijke beledigingen tegen ieder van de generaals.

31 oktober: Gowon bood persoonlijk excuses aan voor het gedrag van Adekunle, die volgens een zegsman van het ministerie van defensie niet de bedoeling heeft beledigend te zijn. Volgens dr. Kenneth Dike in Parijs trokken de Biafraanse troepen op naar Aba en Owerri en was al meer dan de helft van Onitsha weer ingenomen. Van militaire zijde werd in Port Harcourt toegegeven dat Aba en Owerri onder Biafraans vuur waren gekomen.

het voordeel van de verliezer?

In militair opzicht is er een keerpunt gekomen in de oorlog tussen Nigerië en Biafra, zo blijkt uit de gebeurtenissen van de laatste drie maanden. Militair is de toestand voor Biafra minder uitzichtloos geworden. Nigerië, dat volgens de vier buitenlandse waarnemers achter de frontlinies zich niet schuldig maakt aan genocide, kan in verband met de internationale belangstelling de overgebleven Biafraanse stad Umuahia niet aanvallen, want mortiervuur en luchtbombardementen zouden onder de opeengehoopte Biafraanse burgers grote aantallen slachtoffers maken. Daar staat tegenover dat de aanvoer van wapens en ammunitie voor Biafra (sinds Frankrijks erkenning van Biafra's recht op zelfbeschikking op 31 juli) via Gaboen zodanig verbeterd is, dat Biafranen de omsingeling kunnen doorbreken en uitvallen doen tot zelfs diep in het grondgebied van de Midwest-staat. Hierdoor zijn de federale troepen ook tot een vertraging van de opmars gekomen, want de militaire versterking van Biafra betekent een vergrote kwetsbaarheid van de federale aanvoerlijnen. Intussen is het (ondanks de rapporten van de buitenlandse waarnemers aan Nigeriaanse zijde) niet meer te betwijfelen, dat vooral de Biafraanse burgerbevolking te lijden heeft van de bombardementen op de bevolkingscentra. (Dat de landingsbanen van Biafra nog steeds niet onschadelijk zijn gemaakt kan niet alleen verklaard worden uit de zorgvuldige camouflering daarvan overdag, maar zal ook het gevolg zijn van de onwil van de piloten om anders dan van grote hoogte te bombarderen).

De internationale politiek bleef grotendeels van mening dat de oorlog een interne aangelegenheid van Nigerië is. De OAU-topconferentie in Algiers ging daar van uit, en bewees daarmee dat handhaving van de territoriale integriteit van de lidstaten als meest fundamenteel beginsel, een bedreiging van het Afrikaanse eenheidsstreven kan vormen – handhaving van de status quo als leidend beginsel maakt van de OAU een conservatieve en in wezenlijke problemen machteloze organisatie. De meeste rijke landen, die belangen in Nigerië hebben, handhaafden hun standpunt van politieke afzijdigheid (d.w.z. onthielden de volkenrechtelijke erkenning aan Biafra). Zelfs Frankrijk is niet verder gegaan dan Biafra's recht op zelfbeschikking te erkennen (al waarschuwde de Gaulle op zijn persconferentie van 9 september dat een eventuele erkenning van Biafra door Frankrijk niet

uitgesloten is). Er moge twijfel bestaan aan de politieke wijsheid om Biafra als volkenrechtelijke eenheid te erkennen, het is na zestien maanden oorlog nauwelijks meer voor betwisting vatbaar, dat de hardnekkige Biafraanse tegenstand wijst op een vastberaden nationaal bewustzijn, ook (althans voor een deel) onder de Biafraanse minderheden, waar Ojukwu herhaaldelijk (maar zonder succes) aan Nigerië een plebisciet heeft aangeboden.

In vele landen heeft de publieke opinie, onmachtig om de politieke besluitvorming wezenlijk te beïnvloeden, vooral aandacht besteed aan de hulpverleningsacties, waarbij met name het Internationale Rode Kruis kritiek te verduren kreeg. Het hulpverleningswerk voor de vluchtelingen en de hongerlijders wordt belemmerd door het gebrek aan coördinatie van de hulpverlenende organisaties en door de inefficiëntie (in sommige kringen tegenwerking genoemd) van de zijde van de Nigeriaanse autoriteiten.

Mede op grond hiervan, is voor Ojukwu beëindiging van de honger minder belangrijk dan een staakt-het-vuren. Wordt het laatste bereikt, dan eerst kan de hulpverlening goed op gang komen. Wanneer een staakt-het-vuren niet bereikt wordt en de federale troepen kans zien eindelijk een eind te maken aan de conventionele oorlog door de laatste stad Umuahia in te nemen, dan begint de guerrilla, die volgens deskundige waarnemers, zeven tot acht jaar zal kunnen duren. Het doel van de guerrilla is het conflict zolang te rekken dat Nigerië's wapenleveranciers steeds meer pressie zullen uitoefenen op de regering of zelfs de wapenleveranties eindelijk zullen staken. Het is duidelijk dat hoe dan ook Nigerië geen militaire oplossing meer kan forceren. Ondanks alles blijft Biafra met de rug tegen de muur toch in het voordeel – al was het alleen maar dat Biafra niets meer te verliezen heeft.

klr

Senegal President Senghor, die van 28 juli tot 20 augustus in Frankrijk verbleef, werd 30 juli door president de Gaulle ontvangen. Hij voerde ook besprekingen met andere Franse autoriteiten. De Senegalese president uitte zijn verontrusting over de voorgenomen vermindering van de Franse financiële en technische hulp aan zijn land. Het zwaartepunt van zijn besprekingen lag op de hervorming van de universiteit van Dakar, waartoe zijn regering had besloten na de studentenonlusten in mei en juni van dit jaar.

Op 13 augustus werden in Dakar een aantal documenten ondertekend, die een voorlopige overeenkomst behelsden ten aanzien van de wijziging van de Frans-Senegalese akkoorden van 1964 over de universiteit. De universiteit van Dakar zal voortaan een *Soudano-Sahélienne* karakter dragen, dat houdt in dat het onderwijs speciaal zal zijn gericht op problemen van Senegal, Guinee, Mali, Mauretanië, Boven-Volta en Niger. Frankrijk

blijft als vroeger het benodigde onderwijspersoneel terbeschikking stellen, maar er zal naar gestreefd worden dit personeel zo snel mogelijk te vervangen door Afrikanen.

De regering en de niet officieel erkende, maar belangrijkste studentenbond, de *Union démocratique des étudiants Sénégalais* (UDES), kwamen na een aantal besprekingen op 14 september tot overeenstemming over beurzen, gedeeltelijke openstelling van de universiteit, regeringsgarantie voor de continuïteit van de studie van Senegalese studenten en zover het in haar vermogen ligt eenzelfde garantie voor niet Senegalezen alsmede over de studentenvrijheden. De studenten boekten op de meeste punten winst. De regering voldeed alleen niet aan hun eis de verbannen buitenlandse studenten weer tot de universiteit toe te laten. De UDES, van haar kant verplichtte zich de staking van de colleges en practica, de boycot van examens

en boycot van beurzen voor buitenlandse universiteiten op te heffen.

President Senghor ontving 22 september in Frankfurt de vredesprijs van de Duitse boekhandel. Linkse Duitse studenten maakten van deze gelegenheid gebruik tegen de politiek van Senghor en speciaal tegen diens beleid ten aanzien van de studenten in Senegal te betogen.

Sierra Leone In Bo (op een kleine 300 kilometer afstand van Freetown), bolwerk van de SLPP, de partij van de afgezette vroegere minister-president, Sir Albert Margai, braken in augustus en september ongeregelheden uit, die volgens een radioverklaring van minister-president Siaka Stevens van 23 september waren onderdrukt. Maar een maand later werd bekend gemaakt, dat de tussentijdse verkiezingen, die op 8 november in Bo en Kenema hadden moeten worden gehouden, voor onbepaalde tijd waren uitgesteld n.a.v. de politieke ongeregelheden (de verkiezingen werden eind oktober vastgesteld op 26 november). Ook in 23 andere districten werden eind oktober, begin november tussentijdse verkiezingen gehouden, die nodig waren geworden wegens vastgestelde onregelmatigheden bij de vorige verkiezingen, die toen resulteerden in overwinningen voor SLPP-aanhangers (vijf daarvan zijn voor Paramount Chiefs in de Zuidelijke en Oostelijke provincies). Twee van de afgezette SLPP-parlementsleden hebben zich weer kandidaat gesteld: de vroegere minister van financiën M.S. Mustapha en Salia Jusu-Sherrif, die in Bo gekozen werd tot partijleider als opvolger van Sir Albert Margai, die in vrijwillige ballingschap is gegaan. Door de SLPP werd eind oktober tevergeefs een beroep gedaan op de waarnemend gouverneur-generaal om ook de tussentijdse verkiezingen in Kono uit te stellen,

wegens terreurdaden door jonge APC-leden, die tijdens het militaire bewind tot guerrilla-strijders zouden zijn opgeleid in Guinee.

Op 25 september werden Andrew Juxon-Smith, William Leigh en nog vier leden van de voormalige *National Reformation Council* voor de rechter in Freetown gevoerd op twee beschuldigingen van verraad. Zij worden ervan beschuldigd tussen 22 maart 1967 en 18 april 1968 geprobeerd te hebben met onwettige middelen de regering omver te werpen en met geweld het gezag aan zich getrokken te hebben.

Een rechtbank in de Ghanese hoofdstad Accra besliste op 5 september dat majoor Sandi Boakri Jumu geen misdrijf had begaan dat zijn uitlevering zou rechtvaardigen. Jumu, die verantwoordelijk was voor het departement van gezondheid in de NRC, wordt beschuldigd van ontvoering mishandeling en onrechtmatige en nadelige arrestatie en detentie van drie personen tegen hun wil, tijdens de eerste staatsgreep in maart 1967. De regering is bij het Ghanese hooggerechtshof in hoger beroep gegaan. Op 13 augustus werd bekend dat 23 onderofficieren op aanbeveling van Stevens bevorderd zijn tot tweede luitenant. Onder hen bevinden zich vijf leden van de vroegere *Anti-Corruption Revolutionary Movement* (ACRM). Ook bij de politie werden 75 promoties bekend gemaakt die volgens een zegsman bedoeld waren om bestaande vacatures te vullen en niets te maken hadden met de nog voortdurende detentie van politieofficieren, waarvan er eind augustus in totaal 63 waren vrijgelaten, zodat er nog zes in detentie overbleven.

De regering heeft begin september bij Nigerië op onmiddellijke wapenstilstand aangedrongen om een eind te maken aan 'de slachting van onschuldigen en de mogelijke uitroeiing van een heel volk'.

midden-Afrika

Congo-Brazzaville In de late zomer is het in Congo-Brazzaville, na enige maanden van toenemende onrust, tot een crisis gekomen, die uiteindelijk op 4 september heeft geleid tot de defini-

tieve val van president Massemba-Debat.

Op 1 augustus heeft president Massemba-Debat de Nationale Vergadering ontbonden en aangekondigd dat hij bij decreet zou regeren tot alge-

mene verkiezingen zouden zijn gehouden. De president zei in een radiorede dat hij deze maatregelen had genomen op grond van protesten uit alle lagen van de bevolking tegen de extreem-linkse koers in het politieke bureau van de regeringspartij, MNR (Mouvement National Révolutionnaire). Deze protesten, die zich uitten in (door de president gesteunde) demonstraties, vormden een reactie op de poging van de door Cubanen en Chinezen opgeleide volksmilitie om de macht in het land in handen te nemen door het barricaderen van de voornaamste toegangswegen tot de stad Brazzaville. De demonstrerende droegen banieren met de leuzen: 'Weg met de machtshongerigen' en 'wij willen vrede, geen bloedvergieten meer.' Ook het leger verklaarde zich solidair met de president en tegen de linkse militie. In de boodschap van het leger werd gezegd dat de gewapende macht de openbare orde zou verdedigen en 'een socialisme dat aangepast was aan de Congolese maatschappij'. (Als tegenstelling tegenover het zg. wetenschappelijke socialisme dat door de Chinese instructeurs werd verbreed). De vertegenwoordiger van de uiterste linkervleugel, kapitein Marien Ngouabi, werd gearresteerd. Vijf dagen later kwam de parachutisten-eenheid waarvan Ngouabi de commandant was, in actie om de uiterst populaire bevelhebber te bevrijden. De parachutisten slaagden daarin en maakten zich bovendien meester van de openbare gebouwen. De militaire opperbevelhebber wees, om wet en orde te handhaven luitenant Augustin Poignet aan, die al eens minister van defensie van de nieuwe republiek was geweest. Om de linkervleugel tevreden te stellen benoemde hij kapitein Ngouabi tot opperbevelhebber van het leger. Toen de parachutisten ook andere hoge militairen, die al enige jaren gevangen hadden gezeten, hadden bevrijd, schijnt president Masmemba-Debat de hoofdstad te hebben verlaten om zich naar zijn geboortedorp Boko, ruim honderd km van de hoofdstad, te begeven. De tegenstanders van de president gaven een communiqué uit waarin de president ervan werd beschuldigd, de idealen van de revolutie van '63 te hebben verraden en zich schuldig te hebben gemaakt aan illegale handelingen. De studenten verklaarden zich solidair met de nieuwe autoriteiten. Alles schein

afgelopen voor de president. Op 4 augustus echter richtte kapitein Ngouabi per radio een boodschap tot de president waarin deze werd verzocht, terug te keren. Het leger zou zijn veiligheid garanderen. Enkele uren later werd omgeroepen dat de president weer was geïnstalleerd als hoofd van de raad van ministers die verklaarde: 'na diepgaand onderzoek van de situatie en ons ervan bewust dat ons land een ernstige crisis doormaakt, waardoor de politieke onafhankelijkheid, die de president vijf jaar lang heeft weten te handhaven, wordt bedreigd, hebben we er de voorkeur aan gegeven, de dialoog te hervatten die ons alleen voor bloedvergieten kan bewaren.' In de dagen die daarop volgden heeft president Masmemba-Debat een voorlopige regering gevormd, die blijkens de persoon van de minister-president een gematigd karakter had. Het was nl. Pascal Lissouba die ook van 1963 tot 1966 premier is geweest en die bekend staat als een socialist-van-de-middenweg. De andere leden van het kabinet waren allen oude medewerkers van de president. Opmerkelijk is dat de radicale linkervleugel buiten het kabinet is gehouden al was een sessie aan uiterst links gedaan door kapitein Ngouabi als bevelhebber van het leger te handhaven.

In een radiorede zei kapitein Ngouabi op 10 augustus dat het leger in de recente crisis tussenbeide was gekomen om het land te redden voor een verzinken in de chaos. Hij zei voorts dat de strijd moest worden gevoerd tegen 'tribalisme en nepotisme, die de vorige regering op onrustbarende wijze waren binnengeslopen'. Op 17 september werden de bevoegdheden van de president naar uit een via de radio gedane aankondiging blijkt, enigszins beperkt. De *Conseil National de la Révolution* (CNR) zou de garantie voor de continuïteit van de staat vormen en de minister-president i.p.v. de president zou in de toekomst de politiek van het land bepalen, het voorzitterschap van de CNR bekleden en benoemingen bekrachtigen.

Op 21 augustus werd kapitein Alfred Raoul door de CNR benoemd tot minister-president van de voorlopige regering. Daarmee was de macht feitelijk in handen van militairen gekomen daar ook het ministerie van binnenlandse zaken en dat van

defensie door militairen was bezet (respectievelijk Commandant Felix Mouzabakani en Luitenant Augustin Poignet).

Enkele dagen later, toen het leger begon de militia te ontwapenen, is het tot ernstige schietpartijen gekomen. De oud-ministers Hombessa en Bindi hadden zich gewapend verschanst in een opleidingskamp voor de militia, waar voornamelijk Cubaanse instructeurs de militaire training verzorgden. Op 30 augustus werd de staat van beleg afgekondigd. Een avondklok werd ingesteld. President Masmaba-Debat deed een beroep op de jonge mensen in het zogenaamde 'meteo-kamp' het vuren te staken en de wapens neer te leggen. Op 1 september gaf de CNR een communiqué uit waarin melding werd gemaakt van de 'ernstige dingen die in ons land zijn gebeurd'. Bij de pogingen om het meteo-kamp te sluiten en de vrijwilligers van de civiele militia die daar in opleiding waren, te ontwapenen, hadden de 'misleide jonge staatsburgers' het vuur geopend op de soldaten. Enige honderden doden en gewonden schijnen te zijn gevallen in de strijd tussen leger en militia die toen is gevolgd. In een uitzending van radio Brazzaville werd gezegd dat het verzet van deze jongeren deels te wijten was aan tribale loyaliteiten. 'Alle pogingen om de rebellen te overreden zijn op niets uitgelopen', aldus dit communiqué. 'Toen heeft het leger krachtig moeten ingrijpen'. Op 31 augustus was de rust hersteld. Daarop heeft de CNR de jeugdbonden van de partij (MNR)

en de vrouwenbonden tot nader order opgeheven. 'De CNR neemt de leiding alleen voorlopig op zich' werd in deze zelfde uitzending gezegd.

Op 4 september werd het aftreden van president Masmaba-Debat bekendgemaakt, en gezegd dat dit door de CNR werd aanvaard, 'gezien het falen van de president, respect af te dwingen voor de nationale instellingen van het land en voor de nationale eenheid'. Overal in het land werden commissies voor de verdediging van de revolutie opgericht, als vervanging van de oude partijorganen. Op 4 september werd aan alle politieke gevangenen die voor 15 augustus waren gedetineerd, amnestie verleend.

Op 5 september maakte kapitein Raoul bekend dat de CNR hem had gevraagd voorlopig de functie van staatshoofd op zich te nemen. Het nieuwe staatshoofd kondigde aan, dat de principes voor een nieuwe economische politiek zouden worden opgesteld en een reoriëntatie van de wijze waarop de staatsbedrijven zouden worden geleid. 'Ook moeten onze economische instituten op elkaar worden afgestemd en ons handelstelsel moet worden veranderd'. Op 2 oktober deelde kapitein Ngouabi mee, dat het leger voorlopig de macht had overgenomen tot de 'nieuwe instituten de taak, het land te regeren, zouden kunnen overnemen'. Aan de opstelling van een nieuwe constitutie wordt gewerkt en nieuwe democratische verkiezingen worden voorbereid, aldus werd bekendgemaakt.

Congo-Brazzaville: drieërlei loyaliteiten in conflict

Het aftreden van president Masmaba-Debat markeerde het einde van een periode in Congo-Brazzaville waarin allerlei conflicten elkaar doorkruisten. In de eerste plaats bestonden er in het jonge land, vroeger de Franse Congo, zoals in de meeste Midden-Afrikaanse landen, scherpe tegenstellingen tussen de Noordelijke- en de Zuidelijke stammen. De vertegenwoordigers van het Noorden, zoals de commandanten Ngouabi en Angor, hadden al lange tijd het gevoel dat zij werden achtergesteld door de Zuidelijken, uit de streek van Pointe Noir afkomstig. De Laris, die destijd uit hun midden de geestelijke Fulbert Youlou aan de macht hadden gebracht, hadden spijt van diens vertrek, waar ze overigens ook zelf debet aan waren geweest. (Het is bekend geworden dat in oktober met succes geld is ingezameld in de dorpen om de terugreis van oud-president Fulbert Youlou, die met zijn gevolg en enkele aanhangers naar Spanje was uitgeweken, mogelijk te maken, zodat hij van de amnestie door het nieuwe bewind verleend, zou kunnen profiteren).

Ten tweede is er sprake van een generatie-conflict, dat zich vooral in het leger duidelijk aftekent, maar ook in de overige elite. Jongere intellectuelen zoals Lissouba en Noumalazaye opponeren tegen het instandhouden van instituten en structuren die zijn ontstaan in de koloniale periode en sindsdien zijn gehandhaafd. Dit betekende ook oppositie tegen een man als Massemba-Debat. In het leger bestaat dit generatie-conflict tussen de jongere officieren, die hun opleiding in Frankrijk hebben genoten, zoals de commandanten Ngouabi, Raoul en kapitein Portella. Zij denken anders dan de vroegere onderofficieren die later officier zijn geworden zoals kapitein Poignet.

Tenslotte kan er nog worden gesproken van doctrinair-ideologische verschillen. De meeste Afrikaanse leiders zijn, in een zeer ruime betekenis van het woord, socialisten. Voor de ouderen heeft dit woord echter een heel andere betekenis dan voor de jongeren. Bovendien zien de Noordelijken het socialisme weer anders dan de Zuidelijken. Het zogenaamde 'wetenschappelijke socialisme' is het steilste in de leer, credo van de JMNR (Jeunesse du Mouvement National Revolutionnaire) de jonge linkervleugel van de partij. Hun leerstellingen zijn vooral door Chinezen en Cubanen geïnspireerd. De ouderen, maar ook anders geaarde individuen, neigen meer naar Afrikaanse vormen van socialisme, waarbij traditionele Afrikaanse levensvormen min of meer zijn overkoepeld door een Socialistisch-utopische heilsverwachting. Aan de andere kant is dit socialisme ook weer soepel genoeg om voorlopig genoeg te nemen met compromissen, compromissen tussen socialisatie en particulier initiatief, compromissen tussen een geleide economie en het scheppen van redelijke voorwaarden voor buitenlandse investeringen. Er bestaat een reëel inzicht bij de 'Afrikaanse socialisten' waaronder zich meer bezadigden en leden van de oudere elite bevinden, in de mogelijkheden van coëxistentie met buurlanden, met kapitalistische maatschappijen en met allen waar het land beter van kan worden. Want nationalistisch zijn de Afrikaanse elites bijna allemaal. Op het platteland dringen bijna alleen de leuzen door waar soms een bijna magische potentie aan wordt toegekend. aeb

Congo-Kinshasa Bij decreet van president Mobutu, dat op 1 september bekend werd gemaakt, kregen alle politieke gevangenen amnestie, waaronder Godefroid Munongo, de vroegere minister van buitenlandse zaken in het Katangese kabinet van Moïse Tshombe. Op 29 september werd Pierre Mulele, de vroegere minister van onderwijs, die in 1963-64 in Kivu-provincie een opstand leidde, feestelijk ingehaald en op 9 oktober na een geheim proces, geëxecuteerd (zie: Mobutu en Mulele). Op 19 augustus werd een kabinetswijziging bekend gemaakt. De vijf nieuwe benoemingen betreffen Financiën: Victor Nendaka; Transport en verbindingen: Faustin Nzeza; Economie: Fernand Tumba; Cultuur en Toerisme: Paul

Mushiete; Openbaar bestuur: Victor Ndjoli. Het opperbevel van het leger maakte op 6 augustus bekend dat in vier provincies op 1 oktober de werving van 1.620 nieuwe recruten begint. Uitsluitend zijn vroegere soldaten, vroegere leden van de gendarmerie van Katanga en van Oost-Kasai, de Mulelisten en door krijgsraden veroordeelde personen.

Het leger heeft overeenkomsten met België voor de infanterieopleiding, met Italië voor de pilotenopleiding, met Israël voor de opleiding van parachutisten en met de Verenigde Staten voor logistieke steun, aldus radio Kinshasa op 8 augustus, die er aan toevoegde dat de rol van het leger bestond in handhaving van orde en veiligheid, waarvoor

moderne uitrusting en reorganisatie nodig zijn. De regering heeft besloten zich niet te verzetten tegen herstel van de diplomatieke betrekkingen met Rwanda, aldus werd op 11 september bekend gemaakt.

In Katanga zijn in een 500 kilometer lange zône belangrijke koperreserves ontdekt, die naar verwachting minstens 30 miljoen ton hoogwaardige erts zal opleveren, waaruit tenminste een miljoen ton kopermetaal tegen een (huidige) waarde van bijna vier miljard gulden. (De totale wereldpro-

duktie aan kopermetaal bedraagt tegenwoordig zes miljoen ton per jaar, aldus de *Sunday Times* van 15 september, die vermeldt dat de reserves worden geschat op ongeveer 300 miljoen ton metaal). De ontdekking van de nieuwe koperlagen in Katanga werd gedaan door een Japans consortium, dat de exclusieve rechten van exploratie en ontwikkeling kreeg voor de duur van 70 jaar over een gebied dat bijna twee keer zo groot is als het gebied, dat geëxploreerd wordt door de nationale mijnmaatschappij Gecommin.

Mobutu en Mulele

De president van de Demokratische Republiek Congo, generaal Joseph D. Mobutu, is er de laatste jaren in geslaagd om de veelvoorkomende (bijna stereotiepe) associatie van zijn land met chaos en onrecht, als ongegrond aan de kaak te stellen. Weliswaar werd nog op 3 juni 1966 de vroegere minister-president, Evariste Kimba, na een kort proces van zeven minuten (zonder bewijsvoering en zonder verdediging), ondanks gratieverzoeken uit kerkelijke en diplomatieke kringen, in het openbaar opgehangen. Wellicht ook omdat deze rechtsverkrachting in eigen land kritiek uitlokte, heeft het bewind Mobutu sindsdien, niet zonder succes, getracht de slechte indruk weg te werken als zou de voormalige Belgische kolonie inderdaad alleen maar getypeerd kunnen worden met chaos en onrecht. Ook bij de berechting van Moise Tshombe, de vroegere minister-president (en de ook buiten Congo, weinig populaire 'zwarte-Belg') werd meer zorg besteed aan de procesvoering, die op 13 maart 1967 bij verstek van de beklaagde, resulteerde in het doodvonnis. Toen Tshombe op 30 juni vorig jaar naar Algerije werd ontvoerd, probeerde de Congolese regering wél zijn uitlevering te verkrijgen, maar uit diplomatieke overwegingen i.v.m. de zesdaagse oorlog tegen Israel, kwam daar niets van terecht. Daarop wilde Mobutu zijn gezag als president van de OAU niet in de waagschaal stellen en zo ging hij, naar verluidt, op 10 september 1968 akkoord met een eventueel besluit van de OAU Tshombe te verbannen uit Afrika; (dit werd in Kinshasa ontkend). Gemeend werd dat Mobutu bovendien het langzaam gegroeide beeld van zijn 'nieuwe Congo' met binnenlandse rust en stabiliteit niet in gevaar wilde brengen (zie *Guardian* van 5 september). Deze indruk werd bevestigd door het presidentiële decreet van 1 september dit jaar om amnestie te verlenen aan de politieke gevangenen, waaronder de notoire Godefroid Munongo, minister van binnenlandse zaken in het Katangese bewind van Tshombe.

Als gevolg van deze amnestie liet ook Pierre Mulele, de 39-jarige ex-minister van onderwijs onder Lumumba, weten dat hij naar zijn vaderland wilde terugkeren. Mulele, die door zijn vroegere politieke collega, en latere tegenstander, Cleophas Kamitatu, een toegewijd en eerlijk man werd genoemd, verklaarde overtuigd te zijn dat Mobutu de politiek van Lumumba uitvoert; reden waarom hij en zijn volgelingen hun verzet tegen Kinshasa hadden opgegeven.

Mulele, die sinds de opstand in Kwiluprovincie in 1963-64 ondergedoken was en sinds kort in het naburige Congo-Brazzaville verbleef, werd op 29 september op Mobutu's presidentiële jacht af-

gehaald door minister van buitenlandse zaken, Justin Bomboko (die een schriftelijke garantie voor Mulele's toekomstige veiligheid meebracht voor de autoriteiten in Brazzaville), en in Kinshasa door legerkommandant Louis Bobozo feestelijk ingehaald.

Radio Kinshasa verklaarde diezelfde dag dat de terugkeer van Mulele de kroon was op het werk van de regering om nationale verzoening te bewerkstelligen.

Maar na zijn terugkeer uit Algiers op 2 oktober verklaarde generaal Mobutu dat de amnestie niet gold voor rebellen, die met Chinese en Cubaanse communisten hadden gewerkt en aangemerkt moesten worden als oorlogsmisdadigers. Na Mulele's arrestatie verklaarde het Congolese persagentschap zijn instemming door de arrestant een van die moordenaars en oproerkraaiers te noemen, die zich liever verbinden met Mao-Tsetoeng dan mee te werken aan het vernieuwingswerk van de regering. 'Mobutu heeft gesproken en zijn uitspraken zijn altijd beschouwd als de woorden van de evangelist. Morgen zal zonder twijfel recht worden gedaan' aldus dit persagentschap. Op 7 oktober begon een door Mobutu ingesteld, driehoofdig militair tribunaal aan het proces tegen Mulele, die geen advocaat kreeg toegewezen, zoals later door minister van voorlichting, Jean-Jacques Kande, werd toegegeven. Na een proces achter gesloten deuren van vijftien uur werd Mulele (die berecht was als korporaal van de lichte 1950 van het reserve-korps) op 8 oktober 's morgens ter dood veroordeeld wegens moord, verkrachting, rebellie, plundering. Nadat diezelfde dag Mulele's gratieverzoek aan Mobutu was afgewezen, werd de ter dood veroordeelde de volgende dag, op 9 oktober om 5 uur 's morgens door het vuurpeloton geëxecuteerd. De regering maakte bekend, dat daags na Mulele's terugkeer naar Kinshasa een complot was ontdekt, waarbij een commando van Mulele's aanhangers in Brazzaville klaarstond om een actie te beginnen tegen de regering van Mobutu.

Op 3 oktober had een delegatie van Congo-Brazzaville o.l.v. minister van buitenlandse zaken, Nicolas Mondjo, geprotesteerd tegen Mulele's arrestatie en vier dagen later hadden 1500 studenten en scholieren in Brazzaville gedemonstreerd ten gunste van Mulele. Ook de voorzitter van de Nationale Raad van de Revolutie in Brazzaville, majoor Marien Ngouabi, probeerde verschillende malen persoonlijk gratie voor Mulele te krijgen. Na de executie op 9 oktober besloot de CNR de diplomatieke betrekkingen met Kinshasa te verbreken en het verkeer tussen de twee oeverstaten van de Congorivier stil te leggen. Ook in Algerije, Tanzania, Cuba en Togo werd geprotesteerd tegen de executie. Het weekblad *Jeune Afrique*, dat doorgaans pro-Mobutu is, noemde op 21 oktober de executie een daad van wraak, die waarschijnlijk zou leiden tot vermindering van Mobutu's prestige. De Chinees-Cubaanse samenzwering werd door het blad te goed om waar te zijn genoemd. Het Belgische blad *Libre Belgique* (wellicht nu weer – en zeker niet ten onrechte – bezorgd over het lot van Tshombe) betreunde dat Congo weer eens in de ogen van de wereld een van de centra van barbarisme was geworden.

Om de internationale kritiek tegen te gaan reisde Bomboko naar Tsjad, Centraalafrikaanse Republiek, Nigerië, Kameroen, Ivoorkust en Senegal. In Fort Lamy zei Bomboko bewijzen te hebben dat in Congo-Brazzaville een guerrilla-trainingskamp was ingericht waar opstandelingen uit Kinshasa, Centraalafrikaanse Republiek, Tsjad, Kameroen en Gaboen, werden opgeleid

door Cubaanse en Chinese specialisten. In Lagos had hij Mulele vergeleken met Ojukwu en generaal Gowon had hem, naar verluidt, geantwoord te weten wat het is als men zich bemoeit met de eigen binnenlandse aangelegenheden. Door Mobutu's diplomatieke activiteiten lijkt het zeker dat de voor januari in Kinshasa geplande topconferentie van de OCAM gewoon door zal gaan. Maar al is er van officiële zijde weinig openlijke kritiek op de executie van Mulele, Mobutu's prestige en het imago van zijn 'nieuwe Congo' hebben toch wel duidelijk een deuk gekregen.

Er moeten dus dwingende redenen zijn geweest voor de Congolese president om af te wijken van zijn recente beleid Congo aan de wereld voor te doen stellen als een rechtsstaat. Om dat te bereiken was Mobutu bereid de blanke huurlingen ongestraft te laten vertrekken (nadat hij zelfs de diplomatieke betrekkingen met het buurland Rwanda had verbroken) en om Tshombe (die hij herhaaldelijk als verrader had gebrandmerkt en die ter dood was veroordeeld) zijn straf te laten ontgaan, met alle gevolgen vandien – een levende Tshombe in vrijheid blijft (ook buiten Afrika) in combinatie met blanke huurlingen een mogelijk instrument voor financiële belangen. Maar kennelijk zag Mobutu in Mulele een nog grotere bedreiging.

Mobutu wilde kennelijk voorkomen dat linkse studenten, die hij begin dit jaar al beschuldigde van samenzweringen, in een gerehabiliteerde Mulele een nieuwe leider zouden vinden. Toch lijkt dat een onvoldoende verklaring waarom Mobutu de wankle reputatie van Congo als rechtsstaat riskeerde door hem feitelijk standrechtelijk te laten executeren. Een andere verklaring is dat de hogere legerleiding verontrust was door de algehele amnestie van 1 september – als een van de redenen voor de staatsgreep van 1965 werd bijvoorbeeld genoemd dat Kasavubu van plan was geweest amnestie af te kondigen voor de rebellen. Maar Mobutu heeft bewezen er niet voor terug te deinzen dissidente officieren en politici aan de kant te schuiven. Zonder twijfel is hij de sterke man in Congo, wat ook de verklaring lijkt voor het feit dat Bomboko en Bobozo, de enthousiaste inhalers van Mulele, zonder morren diens veroordeling en executie hebben aanvaard.

(Het is eigenlijk vreemd dat Bomboko zijn ontslag niet heeft ingediend, want de zetelveste minister van buitenlandse zaken had voor radio Kinshasa verklaard dat Mobutu zijn woord als soldaat had gegeven voor de veiligheid van Mulele en zijn volgelingen. Volgens Bomboko zouden zij deel kunnen hebben aan de strijd voor werkelijke onafhankelijkheid. Maar later verklaarde hij, dat een en ander een berekend bedrog was geweest, dat gerechtvaardigd werd door Mulele's verleden als rebel).

Een andere verklaring tenslotte kan worden gevonden in Mobutu's niet meer omstreden medeplichtigheid aan de dood van Congo's eerste minister-president, Patrice Lumumba. Deze in Afrika als een der grootste dekolonisatie helden beschouwde Lumumba wordt ook door Mobutu publiekelijk geëerd. En al heeft men in Afrika Mobutu kennelijk aanvaard, die episode uit Congo's eerste onafhankelijkheidsjaren blijft een bedreiging voor zijn ambitie één van Afrika's belangrijkste leiders te worden. Mulele was een gevaar – hij zou een bezwarende getuige kunnen zijn terzake van Lumumba's nooit helemaal overtuigend verklaarde vermoording. Ongetwijfeld zou Mobutu gesteund worden door de wereldopinie als Tshombe en de huurlingen weer iets zouden willen ondernemen tegen Congo. Minder zeker zou de steun van Afrika en de wereldopinie worden in

de strijd tegen een vernieuwd Lumumbisme, met Mulele als een van de leiders. Vandaar wellicht dat Mobutu zijn reputatie riskeerde en Bomboko een 20-eeuwse Judasrol vervulde. Want welke ook de kwalijke rol van Mulele moge zijn geweest; de minachting, die het bewind Mobutu nu heeft getoond voor een eerlijke berechting, wordt er niet door gerechtvaardigd. De executie van Mulele, na een farcicale berechting, bevestigt het vermoeden dat de regering Mobutu minder zeker is van nationale aanhang dan de wereld werd gevraagd te geloven. **klr**

Spaans-Guinee/Equatoriaal-Guinee Na 190 jaar, waarvan een groot aantal jaren alleen maar nominaal door Spanje te zijn bestuurd, verwierf Guinee op 12 oktober zijn zelfstandigheid. Het Spaanse staatshoofd, generaal Franco, liet zich bij de plechtigheden in verband met de onafhankelijkheid, vertegenwoordigen door zijn minister van voorlichting en tourisme.

De Guinese grondwetsconferentie, die 22 juni in Madrid was beëindigd, had de volgende étappes, die aan de onafhankelijkheid vooraf moesten gaan, aangegeven: een referendum over de door de conferentie uitgewerkte grondwet (11 augustus); verkiezing van de president, van de leden der Assemblee en van de leden van Provinciale Raden (22 september); daarna vorming van een nieuwe regering.

Het referendum, dat in aanwezigheid van VN-waarnemers werd gehouden, leverde 63,1% van de uitgebrachte stemmen op voor de grondwet, bij een deelname van ruim 92% der 125 253 geregistreerde kiezers.

De staatkundige opbouw, die in de grondwet wordt vastgelegd, is als volgt:

- Het land heeft een presidentieel bewind, d.w.z. de president is tevens regeringsleider. De president wordt bij algemene verkiezingen gekozen;
- De Assemblee is het wetgevende lichaam met een zekere mate van controle op de ministers. De Assemblee wordt bij algemene verkiezingen gekozen;
- De Raad van de Republiek heeft tot taak conflicten tussen uitvoerende en wetgevende macht op te lossen en zorgt bovendien voor een evenwicht tussen de competenties van de staat en die van de provincies. De Raad telt zes leden, ieder van de twee Provinciale Raden wijst er drie aan;
- De twee Provinciale Raden, gekozen bij algemene verkiezingen.

Guinee bestaat uit Rio Muni, de ene provincie, die op het vaste land is gelegen en uit de eilanden Fernando Poo, Annobon, Corisco, Groot-Elobey en Klein Elobey, die samen de andere provincie vormen. Van de eilanden is Fernando Poo veruit het belangrijkste, het telt ongeveer 65 000 inwoners, dat is een kwart van de totale bevolking van Equatoriaal-Guinee. De overige eilanden samen hebben zo'n 2000 inwoners. In de Assemblee en in de Raad van de Republiek zijn de eilanden sterker vertegenwoordigd, dan op grond van bevolkingsverdeling te verwachten valt. Zij bezetten in de Assemblee 16 van de 35 zetels en in de Raad van de Republiek de helft van het aantal zetels. Deze sterke vertegenwoordiging, die grondwettelijk vastligt, zal wel gegeven zijn om de belangen van Fernando Poo binnen de eenheidsstaat zoveel mogelijk veilig te stellen. Op Fernando Poo is het inkomen per hoofd van de bevolking \$ 332 en in Rio Muni is dat \$ 133. De bewoners van Fernando Poo vrezen, dat de rijkdom van hun eiland, die voornamelijk is gebaseerd op koffie- en cacao-cultuur, in een eenheidsstaat vooral ten goede zal komen aan het veel armere Rio Muni. Op de grondwetsconferentie hebben de politieke partijen van Fernando Poo zich dan ook aanvankelijk verzet tegen de vorming van een eenheidsstaat. Daarbij komt nog dat de etnische bevolkings-samenstelling van het eiland sterk verschilt van die van Rio Muni.

Naast de interne moeilijkheden, waarvoor in ieder geval voorlopig een constitutionele oplossing is gevonden, wordt het bestaan van de jonge republiek ook van buitenaf bedreigd. Hoewel officiële aanspraken nooit zijn geformuleerd, is het bekend dat Kameroen, Nigerië en mogelijk ook Gaboen Equatoriaal-Guinee geheel of gedeeltelijk in de een of andere staatkundige vorm bij hun territorium

zouden willen voegen. Kameroen en Gaboen op grond van etnische verwantschap en geografische ligging, Nigerië dat zijn speciale belangstelling beperkt tot Fernando Poo, op grond van de geografische ligging van het eiland en omdat er zo'n veertig tot vijftigduizend Nigeriaanse trekarbeiders werken.

Voor het presidentschap werden vier kandidaten gesteld. Drie van de vier waren lid van een der nationalistische partijen, Ipge, Monalige en Munge, die hun aanhang voornamelijk recruterden onder de bevolking van Rio Muni. De vier kandidaten waren:

1 Bonfacio Edu Ondo, premier van de autonome Guineese regering en leider van de Munge;

2 Francisco Macias Nguema, vice-premier, leider van de Ipge. Zijn kandidatuur wordt ook gesteund door bepaalde facties van de Munge en de Monalige;

3 Atanasio Ndongo, leider van de Monalige;

4 Edmundo Bosio, lid van het Bubi-volk, dat de oorspronkelijke bevolking van Fernando Poo vormde.

De verkiezing van 22 september gaf geen uitsluit, want geen der kandidaten kreeg de voor de eerste ronde vereiste 50% van de uitgebrachte stemmen. In de tweede ronde, die 29 september plaatsvond, ging het tussen Edu Ondo en Macias Nguema. Laatstgenoemde won met 38 200 stemmen, dat waren er 4 300 meer dan zijn rivaal wist te bemachtigen.

Macias Nguema is 45 jaar. Hij was bestuursambtenaar en bij de instelling van de autonome regering van Spaans-Guinee in 1963 werd hij eerste vice-premier.

Begin oktober vormde Macias Nguema zijn regering, bestaande uit een coalitie van de drie nationalistische partijen en uit vertegenwoordigers van etnische minderheden, waaronder Edmundo Bosio, die vice-president en minister van handel werd. De president beheert zelf het departement van defensie.

Tsjaad In het islamitische noordelijke deel van de republiek Tsjaad is het kortgeleden tot een crisis gekomen waarbij Franse troepen in vervulling van een desbetreffende overeenkomst met president Tombalbaye te hulp zijn geschoten

om rust en orde te herstellen. Scherpe tegenstellingen tussen het Noorden en het Zuiden, tegenstellingen die al ouder zijn dan de staat, zijn de laatste maanden weer opgeleefd. Zij uitten zich in een toenemend aantal roofovervallen. Na enkele onpopulaire maatregelen van de regering in Fort Lamy, waarbij in de eerste plaats de wederinstelling van de belasting op vrouwen moet worden genoemd, hebben kleine bendes rebellen delen van het land ten noorden van de hoofdstad uiterst onveilig gemaakt. Deze rebellen ondervinden alle steun van de islamitische bevolking, die zich overigens met de actieve strijd niet inlaat. Na overvallen op karavanen of konvoien plachtten de rovers zich over de grens van de Soedan in veiligheid te brengen. President Hamani Diori van Niger heeft in 1967 een poging gedaan om de relaties tussen Soedan en Tsjaad, die onder deze gebeurtenissen verslechterden, weer in het normale spoor te brengen. Speciale groepen Soedanese Arabieren echter, opgeleid in de guerrilla-oorlogvoering in daartoe speciaal door de Chinese regering te Peking ingerichte kampen, fungeerden als adviseurs en voorzagen de nomadische rebellen van wapens. De moord op twee Franse deskundigen, die voor hulpverleningsdoeleinden in dit gebied werkten, wordt aan deze guerrillagroepen toegeschreven. Ook in de Tibesti werd het steeds moeilijker voor de regering te Fort Lamy, de orde te handhaven. Dit gebied, ongeveer zo groot als Frankrijk, bestaat nagenoeg helemaal uit woestijn. Met twee andere noordelijke gebieden, Borkoe en Ennedi te samen, vormen zij het departement BET. In dit hele departement wonen niet veel meer dan 3000 mensen die voornamelijk tot de Teda behoren.

Sedert het begin van 1968 hebben de Teda zich nagenoeg onbestuurbaar getoond. De gouverneur van dit gebied behoorde namelijk niet tot hun groep. De opstand van de nomaden wordt in het geheim aangemoedigd door het Islamitische front voor de bevrijding van Tsjaad (FROLINA). In maart sloegen de Teda, die deel uitmaakten van het garnizoen in Ouzou, aan de grens met Libië, aan het muiten en brachten zeven van de tien overige soldaten om het leven. De centrale regering van Tsjaad heeft daarna een kleine expeditie

naar het Noorden gezonden om de post Ouzou te bezetten. Deze groep werd in Ouzou door gewapende Teda belegerd, en de versterkingen die door de regering opnieuw werden gezonden, slaagden er niet in het garnizoen te bereiken. Aldus was de situatie, toen de regering van Tsjaad een beroep op Frankrijk deed voor militaire hulp. President Tombalbaye, die een bezoek bracht aan Kinshasa, verklaarde hierover, na de defensie-overeenkomst met Frankrijk te hebben genoemd: 'Kort geleden zijn 25 gendarmes in een gendar-

meriepost ongeveer 3000 km van de hoofdstad belegerd door onze Toubou-broeders. Het was nagenoeg onmogelijk hen te bevrijden zonder hulp van buiten. We moesten iets doen om deze mannen te redden, die geen eten meer hadden en wier watervoorraden waren uitgeput, waardoor sommigen stervende waren'. Parijs heeft onmiddellijk op het verzoek om hulp gereageerd. Ongeveer 1000 man speciale Franse troepen, per vliegtuig overgebracht, hebben de belegerden in een snelle actie kunnen bevrijden.

oostelijk afrika

Ethiopië Syrië's radio Damaskus heeft in een van zijn uitzendingen onder de titel 'De stem van de revolutie in Eritrea' op 28 september gemeld dat het zogenaamde Eritrese bevrijdingsfront op die dag de achtste verjaardag vierde van 'de opstand van het eritrese volk tegen Haile Selassie en zijn agenten'. Volgens deze uitzending zouden in de periode van 1960 tot 68 meer dan 5000 leden van het Ethiopische leger zijn gedood. In deze Syrische verklaring werd verder gezegd dat de toekomst van het volk van Eritrea verbonden was met de Arabische toekomst en dat imperialistische krachten in Israël samenwerkten om de eritrese revolutie te onderdrukken en de relaties van het eritrese volk met de arabische landen te verstoren. (Eritrea maakt deel uit van Ethiopië).

Het Jugoslavische nieuwsbureau Tanjug heeft op 24 september gemeld dat keizer Haile Selassie tijdens zijn bezoek aan Jugoslavië met president Tito was overeengekomen, een nieuwe conferentie van niet-gebonden landen te organiseren. 'De grote landen', aldus de keizer, 'hebben een speciale verantwoording voor het bewaren van de vrede en de veiligheid in de wereld. De territoriale onafhankelijkheid van de kleinere staten moet noodzakelijk worden gerespecteerd daar het verachten van dit principe tegen de belangen van de mensheid ingaat. Vandaar', aldus de keizer, 'dat we destijds duidelijk onze mening over Vietnam hebben gezegd en ook onmiddellijk na de gebeurtenissen in Tsjechoslowakije onze stem hebben

laten horen'. De Somalische minister-president, Mohamed Haji Ibrahim Egal heeft van 1 tot 5 september een bezoek gebracht aan keizer Haile Selassie voor officiële besprekingen met de Ethiopische regering. In een communiqué dat na de besprekingen is uitgegeven is o.m. meegedeeld dat beide landen tot het volgende akkoord zijn gekomen: 1 er zal worden voortgegaan met het wegnemen van alle oorzaken voor spanning en beide landen verplichten zich geen subversieve acties tegen elkaar te ondernemen. 2 de twee regeringen verlenen elkaar het recht over elkaars territorium te vliegen. In afwachting van de nadere uitwerking van details van dit punt van de overeenkomst, mag Somali-Airlines gebruik maken van de bestaande internationale routes. 3 van 16 september af heeft de Ethiopische regering de noodtoestand langs de grenzen met Somalië opgeheven. 4 eigendommen die van weerszijden in het verleden in beslag zijn genomen, zullen worden uitgewisseld.

5 de Ethiopische regering heeft een ontwerp gemaakt voor een culturele overeenkomst tussen beide landen dat spoedig zal worden ondertekend. Telecommunicaties zullen tot stand worden gebracht en een handelsakkoord spoedig gesloten. In de tussentijd zal de traditionele handel tussen beide landen worden voortgezet.

Kenia De leider van de oppositionele *Kenya Peoples Union* (KPU), Oginga Odinga, heeft op 7

augustus gezegd dat de massale diskwalificaties van KPU-kandidaten voor de plaatselijke besturen een 'illegale en onverantwoordelijke daad' was. De oppositieleider wees erop dat meer dan 1800 kandidaten van de KPU aldus van mededinging bij de verkiezingen waren uitgesloten. De volgende dag deelde Oginga Odinga mede dat het nationale uitvoerende comité van de KPU op grond van deze 'onregelmatigheden' had besloten dat de KPU niet aan deze verkiezingen zal deelnemen. Minister Tom Mboya heeft op deze beschuldiging geantwoord dat de diskwalificatie zelf-gewild moet zijn geweest door de leiding van de KPU. Deze partij beschikte eenvoudig niet over de mensen en organisatie om zich in alle opzichten op de verkiezingen voor te bereiden. Mboya was van mening dat de KPU een verpletterende nederlaag in een sportieve verkiezingsstrijd had geveesd en op deze wijze zou hebben getracht te voorkomen dat de werkelijke krachtverhoudingen na een verkiezingsstrijd bekend zouden worden. Minister Mboya heeft enkele malen, o.a. eind augustus, uitnodigingen aan de voormalige vice-president van Kenia, Oginga Odinga, gericht, om de bestaande verschillen in een openhartig gesprek uit de weg te ruimen. Odinga heeft geantwoord 'dat een dergelijk antwoord nooit eerlijk kon zijn gemeend.' De *Daily Nation* weet te melden dat de procureur-generaal op grond van Odinga's beschuldigingen zal onderzoeken of hier werkelijk knoeierijen in het spel zijn of wel dat er sprake is van lasterlijke aantijgingen van de kant van mr. O.O. Op 17 september heeft de woordvoerder van de Nationale Vergadering gezegd dat de KPU niet kan worden erkend als partij als het aantal zetels in de Nationale Vergadering beneden 7 zou dalen. De volgende dag werd via de radio bekend gemaakt dat 20 vertegenwoordigers van de KPU hun

zetel ter beschikking hadden gesteld en zich bij de *Kenya African National Union* (KANU) hadden aangesloten. Zij zouden er volgens dit radiobericht bij Oginga Odinga op hebben aangedrongen, de KPU te ontbinden en zich bij de regeringspartij aan te sluiten. Kort tevoren had de oppositieleider op een persconferentie gezegd dat ontbinding van de KPU 'zou neerkomen op politieke zelfmoord en moord op de democratie in Kenia.'

Somalië President Egal van Somalië is op 20 september tijdens een reis door Europa in Frankrijk aangekomen voor besprekingen met president de Gaulle. Volgens *Agence France-Presse*, zou de Somalische minister-president hebben gezegd voorstellen te hebben met betrekking tot de toekomst van Djiboeti. Het Franse persbureau meldde dat premier Egal heeft vermeden de nieuwe naam van dit gebied, Afar-Issaland, te gebruiken. Egal zei o.m. dat 'de Franse regering over de toekomst van dit gebied moet beslissen, maar dat Somalië als een land met enige invloed daar, zou willen bijdragen tot de toekomstige stabiliteit en harmonie van de bevolking.' Premier Egal zei voorts dat de kwestie van Djiboeti niet de enige was, die hij met generaal de Gaulle wilde bespreken. Hij zei dat Somalië was geassocieerd aan de EEG en dat waarschijnlijk naar aanleiding daarvan economische kwesties aan de orde zouden komen. In een gemeenschappelijk communiqué dat op 21 september in Parijs werd uitgegeven, is gezegd dat... in deze eerste gesprekken met premier Egal duidelijk is geworden dat deze een politiek voert van ontspanning t.a.v. alle omliggende volken'. In het communiqué is tenslotte aangekondigd dat Frankrijk en Somalië zullen samenwerken voor een bespoedigde economische ontwikkeling van Somalië.

zuidelijk afrika

De-Salazarisatie van Portugals koloniale bewind

Nu Salazar na 36-jaar heerschappij is uitgeschakeld door het verval van zijn 79-jarige fysiek, maakte president Americo Tomaz op 26 september bekend dat tot nieuwe minister-president was

benoemd de 62-jarige dr. Marcello Caetano. Na de volgende dag beëdigd te zijn voor het kabinet legde deze hoogleraar in de rechten (die vanaf 1929 tot 1961 nauw met Salazar samenwerkte) een verklaring af die verdere speculatie over mogelijke liberalisering van het Portugese koloniale beleid overbodig maakte.

Zo zei Caetano (die in Mussolini's leerstellingen de redding van Portugal tegen het communisme ziet) dat de werkzaamheid niet mag verslappen in de achterhoede, terwijl het leger in Guinee, Angola en Mozambique de strijd voortzet en 'in de kantelarijen en internationale organisaties de Portugese diplomatie zoveel wanbegrip ontmoet'. Caetano moge dan in verhouding tot Salazar op binnenlands terrein hier en daar uitzicht bieden op experimentele opheffing van zekere restricties, hij zal zich waarschijnlijk tegen de wensen van het leger (dat nu al veertig procent van de begroting opslokt) niet kunnen verzetten. Ook met de Kerk, de grootgrondbezitters, de industriëlen (inclusief de vertegenwoordigers van de westerse zakenbelangen in de kolonies) en met de geheime politie, PIDE, moet Salazars erfgenaam rekening houden, maar bovenal met de hogere legerleiding, zoals Salazars minister van defensie, generaal Venancio Augusto, de vroegere gouverneur-generaal van Angola (ook tijdens de eerste jaren na het uitbreken van de oorlog in 1961) die geen enkel compromis met de bevrijdingsbewegingen aanvaardbaar acht en een politieke oplossing voor de koloniale oorlogen als verraad aan de blanken beschouwt. Het zal trouwens Caetano (die aangekondigd heeft spoedig een bezoek aan Angola, Mozambique en Guinee te zullen brengen) weinig moeite kosten daarin mee te gaan met deze exponent van een harde Afrika-politiek, want ook Portugals nieuwe minister-president staat bekend als een kolonialist van de oude stempel. Bovendien zal een van Caetano's tegenstanders in de raad van state, de monarchistische generaal Santos Costa, president van de Angolese oliemaatschappij, hem eveneens ervan weerhouden het Afrika-beleid te verzachten. (Volgens *De Tijd* van 12-10-68 lijkt echter mettertijd een radicale ommezwaai niet onmogelijk).

Toch wordt het niet onmogelijk geacht dat ten aanzien van Guinee een beleidsverandering wordt doorgevoerd. Want niet alleen in de zakenwereld, maar ook binnen het leger schijnt het besef te groeien dat Guinee militair hopeloos is (deze zomer heeft brigade-generaal Spinola de meest afgelegen strategische dorpen laten evacueren) maar ook economisch weinig aantrekkelijk (*Le Monde* 28-9-68). Dan zou het leger (dat nu al een dienstplicht kent tussen 18 en 45 jaar en naar schatting 200 000 man in Afrika te velde heeft staan) zich kunnen concentreren op handhaving van de economische belangen in Angola en Mozambique (waar de Cabora-Bassa dam in Tete, die met Zuidafrikaanse financiële steun wordt gebouwd, voor zestig procent voor Zuid-Afrika zal gaan werken). En als Caetano ook daar, in verhouding tot Salazar een liberaler accentje zou willen zetten, zal dit gezien Caetano's opvattingen gaan in de richting van grotere macht voor de blanke kolonisten, wat – zo schreef de *Guardian* op 18 september – de risicos met zich meebrengt van ontwikkeling in de richting van apartheid en UDI. (Maar de Zuidafrikaanse *Star* van 28/9 voorziet zelfs een kans op onafhankelijkheid voor Angola en Mozambique).

Het ziet er echter niet naar uit dat Caetano in wezen zal afwijken van Salazars Afrikapolitiek. De hardnekkige pogingen van Europa's oudste koloniale mogendheid om, wat algemeen als een

onhoudbaar anachronisme wordt geacht, te handhaven, zullen worden voortgezet. Uit onverwachte hoek heeft Caetano steun gekregen voor een – zo blijkt uit de stemmingen in de Verenigde Naties – algemeen gewraakte oorlogspolitiek in Afrika. Tijdens zijn staatsiebezoek aan Portugal in oktober, beloofde de Westduitse bondskanselier, Kiesinger, steun aan de Portugese aanspraken op de 'overzeese provincies'. Kiesinger sprak in dit verband over de solidariteit van Europese staten die nodig is om de scheppende kracht van Europa voor de geschiedenis te bewaren. Deze Westduitse uitspraak komt Portugal gelegen als morele steun, maar wellicht ook als belofte voor financiële en militaire steun. Kiesingers germaanse kultuuropvatting (evenals de Gallische, die destijds gebruikt werd ter rechtvaardiging van de koloniale oorlog tegen Algerije) trekt een scheidingslijn tussen Europese (blanke)-verwant geachte – belangen enerzijds en Afrikaanse (met de Europese in strijd geachte) belangen anderzijds. Kiesingers steun voor Portugals Afrikaanse oorlogen mag hij rechtvaardigen met een beroep op de noodzaak de scheppende krachten van Europa voor de geschiedenis te bewaren, voor de contemporaine Afrikaanse geschiedenis is het waarschijnlijk een bewijs, dat in bepaalde delen van Europa het racisme niet uit het denken en handelen is verdwenen.

klr

Angola Volgens het rapport van de secretaris-generaal van de OAU, Diallo Telli, aan de raad van ministers voor het topperleg van de OAU in Algiers in september kan Portugal zijn 'koloniale oorlog geen dag langer voeren' zonder westerse militaire en economische hulp. Portugal opereert, volgens dit rapport, vaak vanuit Zuid-Afrika en Zuidwest-Afrika en Portugese strijdkrachten schenden de landgrenzen van en het luchtruim boven Zambia en Senegal.

Volgens het rapport werd door de vrijheidsstrijders in Angola minder vooruitgang geboekt dan in Guinee-Bissau en Mozambique wegens de onderlinge verschillen tussen de bevrijdingsbewegingen. Het advies van het Bevrijdingscomité om de steun aan de GRAE op te zeggen en aan de MPLA te geven, is door de topconferentie niet opgevolgd. Beide organisaties krijgen steun, terwijl Congo-Kishasa alleen de GRAE blijft erkennen.

Botswana Op 30 september werd de tweede verjaardag van de onafhankelijkheid gevierd in afwezigheid van de president Sir Seretse Khama, die op 28 augustus naar Johannesburg werd gevlogen voor medisch onderzoek. Sir Seretse (die op 9 oktober voldoende was hersteld om in Pretoria een beleefdheidsbezoek te brengen aan de Zuid-Afrikaanse minister-president B.J.Vorster) zei in

zijn boodschap tot zijn volk (geschreven in Johannesburg) o.m. te geloven dat de voorstanders van segregatie op grond van huidkleur iets zouden kunnen leren van de levenshouding in Botswana, waar alleen verdienste in aanmerking wordt genomen bij beoordeling.

Volgens de president kon Botswana niet meer doen dan het goede voorbeeld geven, want het beleid van zijn regering wordt bepaald door de beginselen van goede nabuurschap en niet-inmenging. Sir Seretse keerde op 16 oktober terug, maar hervatte zijn verplichtingen pas 2 weken later.

Op 15 augustus werd bekend gemaakt dat John R. Dendy Young, die op 12 augustus ontslag nam als rechter van het Rhodesische hooggerechtshof (wegens de weigering van het hooggerechtshof om de order van de *Privy Council* ter zake van de status van het bewind Smith te aanvaarden) benoemd zou worden tot opperrechter. Young die in de Zuid-Afrikaanse Kaapprovincie werd geboren, werd op 10 september beëdigd.

Minister van staat M.P.K.Nwako, die Botswana vertegenwoordigde op de topconferentie van de OAU, heeft zich op 16 september in Algiers onthouden van stemming ter zake van de kwestie Biafra. Bij zijn terugkeer verklaarde Nwako dat hij in de gelegenheid was geweest om een aantal staatslieden te overtuigen van het belang voor

Botswana van de politiek van goede nabuurschap met Zuid-Afrika. Van 19 tot 30 augustus vond de registratie van kiezers plaats. Daaraan werd deelgenomen door 144 065 inwoners (vergeleken met 188 446 tijdens de laatste campagne), waar in de maand september nog 421 bijkwamen. Toeneming van het aantal kiezers werd slechts in twee van de 31 districten geconstateerd.

Lesotho Minister-president Chief Leabua Jonathan heeft de *Basuto Congress Party* gewaarschuwd dat er een eind moet komen aan de afbrekende kritiek op zijn beleid van goede nabuurschap met Zuid-Afrika. Volgens radio Johannesburg op 19 augustus had de oppositie het een buitensporige concessie aan Zuid-Afrika genoemd, toen Jonathan boeren uit de Oranje Vrijstaat voor het ploegen van land in Lesotho had uitgenodigd. Op 31 augustus maakte Jonathan bekend dat alle politieke vluchtelingen uit Zuid-Afrika voor eind september het land verlaten moeten hebben. Volgens Jonathan spannen deze vluchtelingen samen met de oppositie tegen de regering. Hij beschuldigde de BCP ervan geld voor subversieve activiteiten uit Oost-Duitsland te hebben ontvangen. Op 12 september werd na besprekingen tussen de regering en de vertegenwoordiger van de *United Nations High Commission for the Refugees* verklaard dat ieder geval afzonderlijk zou worden bekeken, en dat geen vluchtelingen naar het land van herkomst zullen worden uitgezonden.

Op de topconferentie van de OAU in Algiers waren Lesotho en Swaziland de twee landen, die zich van stemming onthielden over de resolutie die de terugtrekking eiste van vreemde troepen uit alle Arabische gebieden, die sinds 5 juni 1967 bezet zijn, zo meldde de *Daily Nation* uit Nairobi op 17 september.

Malawi Op een bijeenkomst te Chitipa, nabij de grens tussen Malawi en Tanzania heeft president Kamuzu Banda op 9 september gezegd dat delen van Tanzania feitelijk bij Malawi behoorden. Hij wees naar de verre oever van de huidige grens tussen de twee landen de Songwe-rivier, en zei: 'dat daarginds is mijn land. . . . Tukuyu, Njombe en Songea. Dit alles moet worden teruggegeven'.

Hij noemde de huidige grenzen kunstmatig en verklaarde: 'Wat door het koloniale regime van ons is afgenomen, moet nu worden teruggegeven. De Engelsen hadden niet het recht dit land aan mensen daarginds te geven'.

In antwoord op het tegenargument van Tanzania dat een deel van het Nyasameer eigenlijk deel uitmaakt van Tanzania, zei dr. Banda: 'Ieder die dit soort taal spreekt, vraagt om moeilijkheden. Wij zullen geen inch van het meer afstaan. De oplossing van het probleem van Lake Malawi (het Nyasa meer) is, dat de mensen van de overkant (Tanzania) het hele gebied in de buurt van het meer aan mij geven'.

In een interview met de *Nationalist* reageerde president Nyerere van Tanzania op 12 september door te zeggen dat gestoorden een eigen logica erop nahielden en dat als dr. Banda aanspraken maakt op delen van Tanzania en Mozambique, dit enige logica heeft 'daar in dit geval gekken worden gebruikt door boze mensen en aldus veel kwaad kunnen uitrichten'. Wanneer je eenmaal de onzinnige eis stelt dat het hele Nyasa-meer aan Malawi hoort of dat de grens tussen Malawi en Tanzania de oostelijke kust van het meer is, wordt de absurditeit zelfs duidelijk aan een dwaas en de oplossing is dan ook, wat dr. Banda in feite doet, delen van Mozambique en Tanzania, landen die ook aan het meer grenzen, erbij op te eisen. Er moet echter aldus Nyerere, 'aandacht worden geschonken, aan wat dr. Banda zegt, daar de machten achter hem niet gek zijn'. De reactie van president Kaunda kwam op 22 december, toen Zambias staatshoofd o.m. zei: 'Laat hem maar komen. Wij zijn gereed'. Dr. Banda, aldus ging Kaunda voort, 'zou weleens Zuidafrikaanse en Portugese troepen kunnen meebrengen, maar ze zullen er niet meer uitkomen' aldus president Kaunda. In een interview met de *Zambia-Mail* zei Kaunda, dat zijn land geen diplomatieke betrekkingen kon aanknopen met Malawi tot dr. Banda zijn eisen ten aanzien van Zambia's grondgebied zou hebben herroepen. Radio Dar-es-Salaam heeft melding gemaakt van protest-demonstraties in verschillende delen van Tanzania tegen de eisen van dr. Banda. President Kaunda zou zijn ambtgenoot Nyerere op 27 september in Mbeya hebben

ontmoet om een gemeenschappelijke koers vast te stellen.

Op de jaarlijkse conventie van de *Malawi-Congress-Party* (MCP) zei president Banda op 17 december, dat hij helaas niet de financiële middelen had om een nationaal leger uit te rusten dat aan de zijde van de Afrikanen in de Soedan tegen Arabieren zou vechten. 'Afrikanen in de zuidelijke Soedaan', zei hij, 'worden vermoord door Arabieren. De Afrikaanse leiders weten wat daar gebeurt. Desondanks heffen zij geen vinger op in protest'. Gedelegeerden, die op 22 september zijn bijeengekomen, hebben de Engelse taal en *Chinyanja*, dat in de toekomst *Chichewa* zal worden genoemd, als officiële nationale talen van Malawi aanbevolen. Chichewa wordt in zijn zuiverste vorm gesproken in het district Kasungu, waar dr. Banda uit afkomstig is en in enkele andere gebieden. De gedelegeerden besloten tevens dat het kapitalisme het economische systeem zou zijn waarin Malawi zich zou ontwikkelen en dat de jeugd van Malawi zou worden opgevoed in Afrikaanse tradities.

Mozambique Ter gelegenheid van de vierde verjaardag van het uitbreken van de bevrijdingsoorlog maakte FRELIMO in een communiqué bekend dat meer dan duizend Portugese militairen waren gedood, twintig vliegtuigen waren neergeschoten en meer dan honderd militaire voertuigen waren vernield. Volgens FRELIMO was een van de belangrijkste gebeurtenissen de heropening van het militaire front van Tete. FRELIMO verklaarde niet te geloven dat de koloniale politiek zich met de dood van Salazar zal wijzigen.

Rhodesië: Paramouncy als struikelblok

Na een lange periode van betrekkelijke onbewegelijkheid in het geschil tussen Groot-Brittannië en Rhodesië is er begin oktober een lang en in het geheim voorbereid plan tot uitvoering gekomen dat voorzag in een hernieuwd gesprek tussen Rhodesië's premier Ian Smith en de Engelse minister-president, Harold Wilson. Een gesprek op het hoogste niveau was voor beide partijen noodzakelijk geworden. In Rhodesië zijn de sancties ondanks krampachtige verzekeringen door de rebellenregering van het tegendeel in de laatste tijd sterker voelbaar geworden. Oppervlakkig gezien bloeit de economie. De aandelenmarkt staat hoog. Een overvloed van nieuwe Japanse en ook Franse wagens heeft het vertrouwde typisch Britstropische straatbeeld veranderd. Exploraties van

Tijdens het congres van vrijheidsstrijders van FRELIMO dat van 20 tot 25 juli in de Niassa-provincie werd gehouden, hebben Portugese vliegtuigen geprobeerd de plaats van samenkomst te ontdekken. Volgens dr. Eduardo Mondlane, leider van FRELIMO werd de plaats van samenkomst op de laatste dag ontdekt en korte tijd later werd het betrokken gebied gebombardeerd nadat de 170 conferentiegangers verspreid waren. Tijdens het congres werd bekend gemaakt dat naast FRELIMO en COREMO een derde partij is gevormd, de UNAR, olv. Amos Sumane, vice-voorzitter van COREMO. UNAR wil vreedzame onderhandelingen met Portugal over onafhankelijkheid voor het noordelijk deel van Mozambique, ten noorden van de Zambesi, aldus het Angola-bulletin van oktober-november 1968, 7de jaargang, nr. 1.

Als oorzaak van de moeilijkheden rondom het FRELIMO-hoofdkwartier in Tanzania's hoofdstad Dar-es-Salaam in mei jl. zag Mondlane, aldus de *Observer* van 18 augustus, het werk van Portugese agenten, zoals volgens hem zal blijken bij het proces. Zuidafrikaanse troepen opereren, volgens Mondlane, in het gebied van Tete, waar sinds maart door guerrilleros wordt gevochten, op 150 kilometer van de plaats waar de Cabora Bassa dam zal worden aangelegd (medegefinancierd door Zuidafrikaanse mijnmaatschappijen, beoogt deze dam zestig procent van de energie te leveren aan Zuid-Afrika). Op 15 oktober werd in Lissabon het contract getekend voor de bouw van deze dam, die het grootste hydro-elektrische project in Afrika wordt genoemd. De bouw moet 1 november beginnen.

mijnbouwondernemingen hebben positieve resultaten opgeleverd. In zakenkringen is men zich echter terdege bewust van de werkelijke welvaart die hier zou komen na een overeenkomst met Londen. Men ontveinst zich hier allerminst dat een beslissende mislukking van de besprekingen in Rhodesië wel eens het sein zou kunnen zijn tot een diepe economische depressie. Alvorens in korte trekken de standpunten samen te vatten, waarmee Ian Smith en Harold Wilson elkaar zouden ontmoeten, is het goed er op te wijzen dat zelfs Wilson's maximeisen altijd nog maar een onaanvaardbaar compromis betekenen tegenover het standpunt van deconsequente en radicale Afrikaanse woordvoerders voor *majority-rule*. Joshua Nkomo, leider van de ZAPU (*Zimbabwe African Peoples Union*) vat het aldus samen: 'Het probleem in Rhodesië is de urgente en fundamentele noodzaak dat de macht in de handen van de (Afrikaanse) meerderheid wordt gelegd. Het heeft geen zin te trachten dit punt te verdoezelen met problemen van de tweede orde zoals apartheid of multi-racialisme, want daar gaat het eigenlijk niet om. De meerderheid wil de macht en kan op grond van deze wens niet als extremisten worden bestempeld. Niemand moet zichzelf ook bedriegen door te denken dat Afrikanen kan worden wijsgemaakt dat groot-opgezetten plannen van economische aard en op het gebied van onderwijs substituten zijn voor of aanwijzingen van een eventueel overnemen van de macht. Het huidige Britse avontuur t.a.v. het Rhodesische probleem gaat uit van de vooronderstelling dat alle internationale krachten die zijn gekant tegen de Britse politiek in Rhodesië nu alles hebben gedaan wat zij konden om te protesteren en te zwak zijn om een verdere doelmatige oppositie te voeren. De tweede vooronderstelling is dat de guerrilla-oorlog in de hand gehouden kan worden door de gezamenlijke Zuidafrikaanse en Rhodesische legers. Het is belangrijk voor onze partij te wijzen op de verkeerdheid van deze vooronderstellingen. Zolang de macht niet in de handen is van de meerderheid der inwoners in zuidelijk Afrika, de Afrikanen, zal de ZAPU-ANC (Zimbabwe African Peoples Union-African National Congress) guerrilla-oorlog voortgaan en worden uitgebreid'.

De Afrikaanse radicalen stonden aan de vooravond van de besprekingen tussen Wilson en Smith niet alleen in hun vrees dat hun principes zouden worden 'uitverkocht' teneinde een compromis te bereiken. Ook de ultra-rechtse groepen in Rhodesië maakten zich op hun stem en daarmee hun standpunt van 'een blanke regering voor altijd' duidelijk te laten horen. Van deze diehards onder de radicalen is Len Edensohn, waterbouwkundig ingenieur, wiens grootvader aan de Jameson Raid heeft deelgenomen, een der woordvoerders. In de door hem opgerichte *Rhodesian National Party* geeft hij het standpunt van hen die zelfs Smith 'a white Kaffir' noemen, simplistisch doch uiterst duidelijk weer: 'De Nationale regering van dit land moet voor altijd in blanke handen blijven.' Hij waarschuwt ervoor dat Smith bij de komende besprekingen het plan heeft de constitutie (bedoeld is die van 1965) zodanig te manipuleren dat er een soort multiraciale regering ontstaat. 'En dit is altijd de eerste stap geweest naar een regering van zwarten.' Edensohn is ook van mening dat het eerste wat gedaan moet worden is, de dertien Afrikaanse afgevaardigden kwijt te raken die al zitting hebben in het parlement. Nog een andere rechtse groepering die zich kortelings in Rhodesië heeft gevormd wil Lord Graham en William Harper, de twee ultra-rechtsen, die door Smith aan de dijk werden gezet toen deze de grond effende voor de nieuwe topconferentie, als

regeringskandidaten naar voren brengen. De invloed van deze laatste groep, die ook sympathisanten vindt in vier leden van het zittende kabinet van Smith, te weten Clifford Dupont, Philip van Heerden, Philip Smith en William Rudland, moet niet onderschat worden.

De besprekingen tussen de twee premiers, die na wel zeer lange voorbereidingen van Britse zijde tenslotte op 10 oktober aan boord van de 'Fearless' te Gibraltar begonnen, worden misschien het beste gekenschetst door de perssecretaris van Harold Wilson, Trevor Lloyd-Hughes 'it was tough going'. Het was van het begin duidelijk dat er geen persoonlijke vijandschap tussen Wilson en Smith bestond. De toon was echter ernstig. De moeilijkheden lagen in de inhoud van de punten waarover een wijde kloof moest worden overbrugd. Zo wenste Ian Smith bv. dat Afrikaanse vertegenwoordigers in de Rhodesische wetgevende vergadering uit Chiefs zouden bestaan, i.p.v. gekozen leden. Alle Britse regeringen hebben dit denkbeeld afgewezen. De Britse bestuurders weten, zo kort na hun koloniale verleden maar al te goed, dat de Chiefs meestal niet meer zijn dan spreekbuizen van de blanke minderheid die aan de macht is.

Drie dagen later eindigden de besprekingen met de woorden van Ian Smith: 'Ik kan geen enkele reden zien voor een snelle hervatting – of voor enige hervatting – van dit overleg'. En later: 'Er zijn een paar grote principiële kwesties en tenzij wij het verschil tussen onze opvattingen op deze punten kunnen overbruggen, zullen wij nooit het eind van de weg bereiken.' In een radio rede die Ian Smith op 16 oktober, terug in Rhodesië, heeft gehouden, zei hij dat er eigenlijk maar een 'fundamenteel en weerzinwekkend' punt in Wilson's voorwaarde voor onafhankelijkheid was dat een overeenkomst verhinderde. Dit was de procedure '*for appeals to the Privy Council on entrenched clauses in the Constitution*'. Het betekent dat alle amendementen opgenomen in de Constitutie van 1965 die voor Afrikanen ongunstig zijn, deze in staat stellen om uiteindelijk een beroep te doen op de Britse *Privy Council*, een principe waardoor de Rhodesische soevereiniteit in juridisch opzicht relatief zou worden gesteld. Het is niet toevallig dat dit punt een struikelblok blijkt voor Ian Smith. En zeker meer nog voor de grote groepen kolonisten achter hem. Zij zijn het, die nog altijd indachtig zijn aan het woord van Cecil Rhodes (hier kortweg The Founder genoemd): 'You must first get rid off the Imperial factor'. En in die *imperial factor* is het in de eerste plaats het beginsel van paramouncy dat in de zogenaamde *Devonshire Declaration* in 1924 aldus werd geformuleerd: 'His Majesty's Government think it necessary definitely to record their considered opinion that the interests of the African natives must be paramount. If and when those interests and the interests of the immigrant races should conflict, the former should prevail.' Nadien hebben Rhodesische ministers steeds weer getracht van deze imperiale factor af te komen waarbij ze na een legale overdracht van de macht de mogelijkheid zouden krijgen de blanke suprematie tot in lengte van dagen veilig te stellen.

De jongste ontwikkelingen in de kwestie-Rhodesië schijnen er op te wijzen dat zowel premier Wilson als Ian Smith pogingen in het werk stellen om, wat zij kennelijk voelen als een laatste kans te benutten om alsnog tot overeenstemming te komen. Van verschillende kanten zowel op het nationale vlak als in de Verenigde Naties zijn krachten aan het werk die de kansen op enig akkoord in de verdere toekomst vermoedelijk kleiner zullen maken. De Verenigde Naties hebben

een resolutie aangenomen waarin op Groot-Britannië een beroep wordt gedaan, geen onafhankelijkheid aan Rhodesië te verlenen 'tenzij voorafgegaan door een bestuur gebaseerd op vrije verkiezingen en op regering van de meerderheid'. Binnen de Labour-Party worden de stemmen die zich tegen iedere concessie die de zes punten van Gibraltar (van december 1966) zou aantasten verzetten, steeds sterker. Ook premier Smith staat aan druk bloot. Eenerzijds heeft Zuid-Afrika laten doorschemeren dat de financiële steun aan Rhodesië niet eindeloos zou doorgaan. De Zuid-Afrikaanse textielindustrie wordt in toenemende mate beschermd door tariefmuren tegen importen uit Rhodesië. Bij het ter perse gaan van deze Kroniek heeft premier Vorster van Zuid-Afrika aan premier Wilson toegezegd dat hij 'het met Smith in orde zou maken ten aanzien van een acceptatie van de Fearless-voorwaarden als Groot-Britannië het 'mechanisme van externe blokkering' teneinde de Rhodesische constitutie te beschermen tegen veranderingen achteraf – zou laten vallen. De Portugezen hebben anderzijds bij monde van de Portugese ambassadeur in Londen laten doorschemeren dat een vermindering van de Portugese troepenmacht in Mozambique tot de reële mogelijkheden voor de toekomst behoort, waardoor de ruimte voor guerrilla's in het grensgebied van Rhodesië en Mozambique groter zou worden.

Tenslotte blijken de regeringen van het Commonwealth te hebben kenbaar gemaakt dat zij nu eindelijk, na meer dan drie jaar geduld te hebben geoefend, op korte termijn een regeling willen. Veel schijnt erop te wijzen dat de deur naar het compromis die zolang half open was, in het slot zal gaan vallen als 1968 zonder regeling van de slepende kwestie-Rhodesië voorbij zou gaan. aeb

Swaziland Op 6 september overhandigde de Britse minister van gemenebestzaken, George Thomson, als vertegenwoordiger van koningin Elisabeth II, de constitutionele instrumenten van onafhankelijkheid aan koning Sobhuza II. De Swazivlag (karmozijnrood voor langgeleden gevoerde strijd, blauw voor hedendaagse vrede en stabiliteit, en geel voor de rijkdom van de nationale hulpbronnen, rondom een krijgsschild als symbool van trouw aan de vorst) werd voor het eerst gehesen. Minister-president prins Makhosini Dlamini verklaarde dat de buitenlandse politiek van Swaziland gebaseerd zal zijn op 'realiteiten' en hij wees de politiek van 'macht is recht' af. Volgens de minister-president van Swaziland (dat het 125ste lid van de Verenigde Naties werd) is het jaarlijkse uitvoercijfer van bijna tweehonderd miljoen gulden voor een bevolking van ongeveer vierhonderd duizend wellicht niet ongunstig onder de omstandigheden, maar het land kan zich niet veroorloven aan 'de internationale machtspolitiek' mee te doen 'in de geest van een middeleeuwse kruistocht'. Het buitenlandse beleid van Swaziland blijft gebaseerd

op 'verlicht eigenbelang', waarbij vooral goede betrekkingen worden onderhouden met Zuid-Afrika en Mozambique die voor invoer en uitvoer van belang zijn.

Twee dagen na de onafhankelijkheid zei de oppositieleider dr. Ambrose Zwane van het *Ngwane National Liberatory Congress* dat Zuid-Afrika's invloed niet onderschat moet worden en hij beschuldigde Groot-Britannië ervan alle Afrikanen ten zuiden van de Zambesi verraden te hebben aan de hegemonie van Pretoria in ruil voor garantie van de Britse investeringen in Zuid-Afrika.

Zwane stelde de regerende Imbokodvo-partij voor om de huidige grondwet af te schaffen en samen met de NNLC een nieuwe op te stellen om werkelijke nationale eenheid te bereiken.

Op 5 oktober trad een uitleveringsverdrag met Zuid-Afrika in werking dat krachtens een officiële verklaring van 12 september niet van toepassing is op politieke vluchtelingen.

De minister van 'local government', prins Mfanasibili, opperde op 18 augustus voor de radio de mogelijkheid dat een immoraliteitswet, gelijk aan

die van Zuid-Afrika, zal worden ingediend al gaf hij toe dat dit volgens sommigen racisme betekent.

Zambia Na ongeregelde heden in de eerste helft van augustus in de Copperbelt, waarbij 5 mensen, waaronder twee functionarissen van de UNIP, werden gedood, heeft president Kaunda op 14 augustus voor de radio verklaard dat hij de *United Party*, de oppositiepartij, als een onwettige organisatie beschouwt. Dit betekent dat de partij verboden is en niet meer kan bestaan. Twee vooraanstaande functionarissen van de UP, de nationale secretaris William Chipango en een ander bestuurslid, Julius Namakando, zullen in de toekomst beperkt worden in hun bewegingsvrijheid. De leider van de UP, Nalumino Mundia, is gearresteerd. De tekst van president Kaunda's verklaring luidde: 'Sinds geruime tijd ontvang ik inlichtingen waaruit blijkt dat leden van de UP zich bezig houden met activiteiten die een bedreiging vormen voor de openbare veiligheid en voor de vrede, de orde en een goede regering van het land. De tragische gebeurtenissen van de laatste weken in de Copperbelt en in andere delen van het land, ja, overal waar leiders van de UP zijn geweest, versterken het bewijsmateriaal dat ik heb ontvangen. Ik kan alle ordeliënde burgers en leden van politieke partijen de verzekering geven dat ze niets te vrezen hebben en dat hun vrijheid van meningsuiting en hun recht van vereniging niet zal worden aangetast. Wij kunnen echter geen politieke activiteiten toestaan die en gevaar vormen voor de nationale veiligheid en de binnenlandse orde.' Op hen, die familieleden hadden verloren bij de recente ongeregelde heden deed president Kaunda een beroep, geen eigen recht te plegen, maar de zaak aan de politie over te laten. 'Laat het recht zijn loop hebben. Als we zelf ingrijpen, volgen chaos en wanorde en dat is nu precies wat de verboden partij nastreeft.' Tijdens een openbare redevoering op 21 september te Lusaka herinnerde president Kaunda zijn toehoorders eraan dat het president Nkrumah's verjaardag was en dat hij hem zijn gelukwensen had gezonden. President Kaunda voorspelde o.m. een terugkeer van Nkrumah als leider van Ghana. Kaunda uitte de veronderstelling dat het huidige militaire regime in Ghana geen verkiezingen durft

te houden uit vrees dat deze dr. Nkrumah weer aan de macht zouden brengen. President Kaunda zei voorts dat wat Zambia betrof, de president van Ghana nog altijd Nkrumah heette, en van Algerije Ben Bella en in Congo-Brazzaville Masmaba-Débat. De reactie uit Ghana op deze woorden is niet uitgebleven. De *Ghanaian Times* is van mening dat elk ernstig denkend mens enigszins bekend met de situatie en de gevoelens in het Ghana van nu, zonder meer zal zien dat president Kaunda's verklaring volkomen irrealistisch en illusoir is. Het blad noemt het 'volkomen duidelijk dat iemand, ergens en op de een of andere manier dr. Kaunda volkomen fout heeft ingelicht over de situatie in Ghana na de staatsgreep'. De *Daily Graphic* was van mening dat dr. Kaunda nodig wat rust zou moeten nemen, daar hij 'tekenen vertoont van mentale vermoeidheid'. President Kaunda heeft in september een bezoek gebracht aan Frankrijk, en daar ondermeer besprekingen gevoerd met president de Gaulle en de Franse premier Couve de Murville. In een commentaar op dit bezoek heeft *Le Monde* na vleierende woorden aan het adres van president Kaunda gewezen op het gevaarlijke element in diens strijd voor de verdediging van de Zwarte volken ten zuiden van de Zambesi. *Le Monde* noemde dit in zoverre gevaarlijk daar Zuid-Afrika tesamen met Rhodesië, Mozambique en Angola zulk een druk op Zambia zouden kunnen uitoefenen dat de nationale bevrijdingsbewegingen, die hun hoofdkwartieren in Lusaka hadden, tot actie zouden overgaan en heel Zuidelijk- en Midden-Afrika in een bloedbad zouden storten.

Zuid-Afrika Bij een kabinetswijziging, die door minister-president B.J. Vorster op 9 augustus bekend werd gemaakt, zijn vijf ministers vervangen, waaronder dr. A. Hertzog, minister van gezondheid (en vroeger van posten). Tot minister van binnenlandse zaken werd benoemd: S.L. Muller (onderminister van economische zaken, financiën en politie). De onderminister voor Zuidwest-Afrikaanse aangelegenheden, J.G. van der Wath, is afgetreden omdat hij in november zal worden benoemd tot administrateur van Zuidwest-Afrika. De kabinetswijziging is in de pers bestempeld tot

de meest radicale ooit door een Zuidafrikaanse minister-president doorgevoerd.

Het aantal in Zuid-Afrika geaccrediteerde diplomaten uit Aziatische en Afrikaanse landen zal toenemen, aldus Vorster op 16 augustus, naarmate het Zuidafrikaanse beleid beter wordt begrepen. Bij de vervulling van zijn taak om Zuid-Afrika vrij te houden van de communistische bedreiging zou hij met zoveel mogelijk Afrikaanse staten samenwerking zoeken. In het verleden, aldus Vorster, had Zuid-Afrika geen diplomatieke betrekkingen met zwart-afrikaanse staten gehad omdat er geen waren, 'behalve een of twee waarmee in geen geval betrekkingen door ons werden gewenst'. Tijdens het 3-daags bezoek van de minister van buitenlandse zaken, dr. H. Muller, aan Malawi op 29 augustus, zei president Banda dat zijn politiek van goede nabuurschap met Zuid-Afrika en Rhodesië meer voor de Afrikanen daar deed dan de vijandige politiek van de meeste andere Afrikaanse staten. Volgens Banda konden Rhodesië en Zuid-Afrika morgen Afrika tot Kairo veroveren, terwijl de Verenigde Naties niets anders zou doen dan praten, maar gelukkig, aldus Malawi's president, waren Smith en Vorster, beschaafde mensen. Banda was verder van mening, dat afwijzing van het recht van de blanken op bewoning van Zuidelijk Afrika betekent dat de Arabieren geen recht hadden om in enig deel van Afrika te wonen. Muller stelde voor dat beide landen een partnerschap voor 'co-prosperity' vormen in de strijd tegen armoede, ziekte en onwetendheid. In een commentaar op de benoeming van een Zuidafrikaanse militaire attaché in Malawi verklaarde de plaatsvervangend internationaal secretaris van het *Pan-Africanist Congress* in Dar es Salaam dat Malawi gebruikt wordt als een basis voor agressie tegen onafhankelijke Afrikaanse staten, onder leiding van Zuid-Afrika.

In augustus werden door meer dan 5000 militairen met behulp van 1000 tanks, pantserwagens en vrachtwagens en zeven luchtmacht-eenheden manoeuvres gehouden bij Sibasa ruim honderd kilometer van de grens met Rhodesië, niet, zoals werd verklaard uit agressieve oogmerken, maar als oefening voor guerrilla-bestrijding.

Op 9 oktober werd door de minister van defensie,

Botha, bekend gemaakt dat de eerste raketbasis voor experimentele tests en lancering gebouwd zal worden aan de kust van Natal, ruim 200 kilometer ten noorden van Durban op een 16 kilometer brede strook land van Kaap Vidal tot Ochre Hill. Botha noemde de raketbasis van grote strategische waarde. Op deze raketbasis, die volgens hem een noodzaak is, zullen permanent militairen kunnen worden gelegerd. Op de topconferentie van de OAU in september in Algiers werd een resolutie aanvaard waarin werd aanbevolen dat iedere agressie van Rhodesië, Portugal of Zuid-Afrika tegen enig lid van de OAU beschouwd moet worden als gericht tegen alle OAU-staten. Groot-Brittannië, de vs, Frankrijk, West-Duitsland en Japan werden ervan beschuldigd Zuid-Afrika aan te moedigen en te versterken in zijn rassenbeleid door politieke, economische en militaire samenwerking. (In het rapport van secretaris-generaal Diallo Telli, dat op 6 september aan de minister-raad was overhandigd, werden ook Italië, België, Nederland, Zwitserland, Canada, Australië, Thailand, Zuid-Korea en Taiwan van steun aan het apartheidsregime beschuldigd en van tegenwerking van de betreffende VN-resoluties). Ook werd in een resolutie de Nato verzocht de alliantie tussen Portugal, Zuid-Afrika en Rhodesië aan de kaak te stellen.

Een subcommissie uit de de-kolonisatie commissie van de VN heeft Zuid-Afrika en Portugal op 3 september veroordeeld wegens militaire agressie tegen bevrijdingsbewegingen. Volgens deze subcommissie bestaat er een militair bondgenootschap tussen Zuid-Afrika, Rhodesië en Portugal. De dekolonisatiecommissie van de Algemene Vergadering heeft op 30 oktober met 89 tegen 9 stemmen en vijftien onthoudingen een resolutie aangenomen tot uitbreiding van de economische sancties tegen Rhodesië tot Zuid-Afrika en Portugal.

De regering van Zambia heeft de erkenning van het PAC ingetrokken, zo werd op 24 augustus door radio Lusaka bekendgemaakt. Vijf dagen later werd bevestigd dat 45 PAC-leden waren gedetineerd, waaronder de waarnemend president Potlako Leballo.

Het PAC, dat niet langer in Zambia mag opereren,

werd beschuldigd van overtreding van de regelingen die binnen het kader van de OAU zijn getroffen voor het optreden van nationalististen. PAC-leden in Zambia zouden elkaar over en weer gedetineerd hebben. Een nieuwe nationalistische partij, de *National Liberation Front of South Africa* (NALFSA) is in Dar es Salaam opgericht en heeft om erkenning door het Bevrijdingscomité van de OAU gevraagd, zo werd op 9 september door de secretaris-generaal van de nieuwe partij, Joe Kuzawayo, bekend gemaakt.

Op 25 september heeft de regerende partij in de Transkei, de *Transkei National Independence Party*, in een verkiezingsmanifest om volledige onafhankelijkheid gevraagd en controle over politie, transport en gezondheid geëist. Ook werd afschaffing van wetten gevraagd die voor de autonomie in 1963 waren uitgevaardigd. De uitslag van de verkiezingen die op 23 oktober werden gehouden, luidde: 28 zetels voor TNIP (tegen 15 in 1963); Democratische Partij 14 tegen 27; de Partij voor de Vrijheid van het volk van Transkei verloor haar 2 zetels. Onafhankelijken 3 tegen 1. Van de 64 stamhoofden in het parlement steunen 56 de regering.

Naar aanleiding van de weigering van de regering om de benoeming van de Afrikaanse lector in de sociale antropologie, Archie Mafeje, aan de universiteit van Kaapstad toe te staan, werd door studenten van UCT van 14 tot 23 augustus een sit-in demonstratie gehouden. Ook op andere (engels-talige) universiteiten zoals Rhodes Universiteit en Witwatersrand werd gedemonstreerd tegen de regeringsinmenging in universitaire autonomie. Mafeje, die afgestudeerd is aan UCT en nu research fellow aan Kings' College, Cambridge, achtte het studenten protest oppervlakkig en hij vroeg zich, in een vraaggesprek in de *Guardian* van 21 augustus, af of de studenten ook zouden hebben geprotesteerd tegen het feit dat hij buiten de universiteit aan de verkeerde kant van de kleurslagboom moest leven. Volgens Mafeje noemen deze studenten academische vrijheid, dat zij een paar uur per dag met hem in de universiteitskantine kunnen zitten. De Gereformeerde Oecumenische Synode die van 13 tot 23 augustus in Lunteren werd ge-

houden, heeft op 22 augustus het rapport aangenomen van drie wijze mannen, dat aandringt op verwerping van iedere vorm van rasdiscriminatie en racisme.

De broer van de minister-president, en actuaire van de Nederduits Gereformeerde Kerk, J.D. Vorster, was leider van de Zuidafrikaanse delegatie. In een op 20 september openbaar gemaakt rapport van de theologische commissie ter bestudering van de implicaties van de theorie van de rassenscheiding voor de Kerk aan de Zuidafrikaanse Raad van Kerken (waaraan wordt deelgenomen door de Presbyteriaanse, Anglicaanse, Methodistische en Rooms-Katholieke kerken) wordt de rassenscheiding bestempeld als 'een vals geloof . . . vijandig aan het christendom'. Volgens het rapport moet het beleid van raciale scheiding tenslotte eisen dat de Kerk ophoudt Kerk te zijn.

Volgens een rapport van de Internationale Juristencommissie dat op 16 augustus in Geneve werd gepubliceerd wordt de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de Zuidafrikaanse rechtspraak ernstig ondergraven. In '*Erosion of the rule of law in South Africa*', wordt gesteld dat door toenemende inmenging van de wetgeving de rechtspraak eerder tot functie heeft gekregen om de bestuurlijke taken te vergemakkelijken, dan om de vrijheid van het individu te beschermen. (zie ook Zuidwest-Afrika).

De voormalige Zuidafrikaan en genaturaliseerd Engelsman, Basil d'Oliveira, werd er de aanleiding toe dat de traditionele crickettoernooi van het Britse team MCC niet doorgaat. D'Oliveira die op 28 augustus uit het team was gelaten, en later werd voorgesteld als journalist, werd op 16 september toch weer, onder druk van de Britse publieke opinie, in het team opgenomen. Daags daarna maakte Vorster bekend, dat een dergelijk team, met d'Oliveira (die in Zuid-Afrika als Kleurling bekend stond) niet kon worden toegelaten. Op 24 september werd daarop de toernooi door MCC afgelast. Ook het Britse damesteam cricket heeft de toernooi afgelast.

Op 29 september maakte de minister van gezondheid, Carel de Wet, bekend dat geen gemengd publiek meer zal worden toegelaten bij bokswedstrijden.

Zuidwest-Afrika De Zuidafrikaanse minister van binnenlandse zaken, S.L. Muller, heeft op 12 oktober voor het eerst officieel bekend gemaakt dat guerrilla-strijders opereren in de Caprivistrip, waar volgens hem, de *Caprivi African National Union*, een tot nu toe onbekende nationalistische organisatie, met steun vanuit Zambia, werkzaam is. Behalve twee in het buitenland opgeleide guerrilla-strijders, waren 33 'agitatoren', waaronder vijf Caprivichiefs gearresteerd. Volgens Muller opereren de guerrilla-strijders voornamelijk in het Katima Mulilo gebied aan de Zambiaanse grens.

Op 25 september werd in Bloemfontein voor elf rechters een begin gemaakt met de behandeling van het hoger beroep van de 31 leden van de *South West African People's Organisation*, die op 26 januari in Pretoria wegens terreur veroordeeld werden. Beroep is aangetekend tegen dit vonnis op grond van de overweging, dat de Zuidafrikaanse wet op het terrorisme van 1967 niet van toepassing is op Zuidwest-Afrika, omdat de wet is aangenomen, nadat in 1966 het mandaat over Zuidwest-Afrika door de Verenigde Naties is ingetrokken. Op 16 augustus verklaarde prof. Richard A. Falk, waarnemer van de Internationale Juristencommissie dat naar zijn overtuiging vele, zo niet alle beklagden in de gevangenis waren gefolterd. Daarover was niet gesproken door beklagden om rechter en officier niet te irriteren.

Volgens het rapport van secretaris-generaal Diallo

Telli van de OAU op 6 september in Algiers aan de ministerraad opereren Portugese strijdkrachten vaak van bases in Zuid-Afrika en Zuidwest-Afrika. In het rapport van het OAU-Bevrijdingscomité wordt er bij de VN op aangedrongen alle middelen, inclusief geweld, te gebruiken om Zuidwest-Afrika onder controle van de VN-raad voor Namibia te brengen. In een resolutie van de topconferentie van de OAU werd de Veiligheidsraad verzocht bij de bevrijding van Zuidwest-Afrika te helpen, en werd verzocht een Afrikaan aan te stellen als Hoge Commissaris voor Namibia.

Volgens een getuige voor een VN-commissie in Dar es Salaam bevinden zich meer dan 45 000 gevangenen in Zuidafrikaanse en Zuidwestafrikaanse gevangenissen. De 29-jarige Ben Amathila, voorzitter van SWAPO's district Walvisbaai, verklaarde dat Afrikaanse gevangenen verhuurd werden aan blanke werkgevers.

Hij drong bij de 4-man sterke commissie aan op een onderzoek ter plaatse en op waarborgen dat gevangengenomen guerrilla-strijders behandeld worden als krijgsgevangenen.

Bij proclamatie van de Zuidafrikaanse regering van 2 oktober werd de oprichting aangekondigd van een wetgevende raad voor de Ovambo, bestaande uit 42, door de tribale autoriteiten benoemde, leden, die een zevenkoppige Uitvoerende raad en een Chief Councillor verkiezen. De eerste zitting vond plaats op 17 oktober in Oshakati.

eilanden

Kanarische eilanden - Afrikaans of Europees?

Tijdens de topconferentie van de OAU in september in Algiers werd een commissie ingesteld om te onderzoeken of de Kanarische eilanden al dan niet bij Afrika behoren en zo ja, of het Guanche nationalisme tegen het Spaanse bestuur aldaar gesteund moet worden.

Het Bevrijdingscomité van de OAU heeft in juli besloten erkenning van de MPAIAC (Beweging voor autonomie en onafhankelijkheid van de Kanarische archipel), die van oktober 1964 dateert, aan te bevelen. De MPAIAC heeft tot doel met alle middelen te strijden voor het 'heilige, legitieme, rechtvaardige en natuurlijke recht op vrije zelfbeschikking en onafhankelijkheid' teneinde een socialistische republiek op 'de Afrikaanse archipel van de Kanarische eilanden' te vestigen. Volgens de MPAIAC, die Spanje een koloniale staat noemt, wordt het gebrek aan steun dat de Kanarische

bevrijdingsbeweging tot nu toe van Afrikaanse zijde en van het OAU-Bevrijdingscomité kreeg, veroorzaakt door de belangrijke economische betrekkingen tussen Afrikaanse staten en Madrid. Maar een zekere onbekendheid met de sociale en politieke onrust op deze Spaanse toeristeneilanden zal aan dit uitblijven van Afrikaanse steun niet vreemd zijn. Ook in Spanje (en de rest van Europa) is maar weinig bekend over de spanningen op de populaire subtropische vakantieoordens, waar een journalist, die 'de grote leugen' ontdekte, in het katholieke blad *Ecclesia* over schreef: 'De Kanarische mens gaat gebukt onder een enorme reeks primaire problemen, zoals werk, behuizing, het dure leven, het gebrek aan geestelijke bijstand'. (Dit citaat werd, evenals de meeste gegevens, ontleend aan het artikel: *Les îles Canaries entre l'Europe et l'Afrique*, van de Portugese socioloog Alfredo Margarido in *Revue française d'études politiques africaines*, van september 1968, nr. 33). Hoewel geografisch bij Afrika behorend, werden de Kanarische eilanden tot voor kort algemeen beschouwd als politiek en sociologisch zozeer met het moederland Spanje verbonden, dat weliswaar oppositie tegen het regime van Franco denkbaar was, maar geen onafhankelijkheidsbeweging. Op ruim honderd kilometer afstand van Afrika (en duizend van Europa) liggen de zeven grote eilanden Fuerteventura, Gomera, Gran Canaria, Lanzarote, Ferro, Palma en Tenerife, die samen met de kleinere Graciosa, Alegranza en Montaña Clara (en de onbewoonde Isla de Lobos, Roque del Este en Roque del Oeste) de Kanarische archipel vormen met een oppervlakte van 7.542 vierkante kilometer (minder dan een kwart van Nederland), waarvan slechts twintig procent regelmatig in cultuur gebracht kan worden. De ongeveer 860 000 inwoners stammen voor een deel af van de oorspronkelijke bevolking, de Guanche, landbouwers en geitenfokkers, die sinds de vijftiende eeuw onder Spaans bestuur staan. Volgens de nationalistes is het bewezen, dat het Kanarische volk afwijkt van het Spaanse en recht heeft op een zelfstandig bestaan.

Het moderne onafhankelijkheidsstreven is niet hetzelfde als dat van de kolonisten uit de vorige eeuw, die om soortgelijke redenen als de Spaanse kolonisten in Zuid-Amerika grotere autonomie wilden – hetgeen er voor de Kanarische eilanden op 11 juli 1852 toe leidde dat de archipel een vrijhavengebied werd. Dit deed de politieke eisen tijdelijk en gedeeltelijk verstommen.

Maar in 1909 leidt het politieke verzet tot de bezetting door rebellen van Laguna op Tenerife. De bezetting duurde drie dagen en Spanje (nog geschokt door het verlies van Cuba, Puerto Rico en de Philippijnen) verleende meer autonomie aan de *Cabildos* (lokale raden) en beloofde meer decentralisatie van gezag. De daarop volgende rust werd in 1939 verstoord toen het bewind van generaal Franco alle voorrechten in dit opzicht introk en de Kanarische archipel geïntegreerd werd in de Spaanse economie en cultuur.

Maar door de concurrentie van de verschillende prijzen voor gelijke landbouwprodukten bijvoorbeeld is van een werkelijke integratie nog steeds weinig sprake. De beperking bovendien van de vrijhandelsvoorrechten en de inlijving als provincie van Spanje, werd als een onderdrukking à la Portugal beschouwd. (Volgens ΜΡΑΤΙΑC komen Franco en Salazar op hetzelfde neer). Volgens Margarido werd de hergroepering van de nationalistische en revolutionaire elementen in 1959-60 voornamelijk veroorzaakt door het ontactische optreden van de Madrileense autoriteiten (die als veroveraars optreden) en door de economische crisis, als gevolg van de Spaanse en Marokkaanse

landbouwconcurrentie en de droogte. Als voorloper van de MPAIAC werd de MAC gevormd (beweging voor Kanarische autonomie).

In de daaropvolgende jaren vinden stakingen en onlusten plaats, demonstraties, die door de politie beantwoord werden met geweld en arrestaties. In pamfletten werd de onafhankelijkheid geëist en op de muren verschenen de letters C.L. (*Canaria Libre*). Op 25 maart 1962 werden na een demonstratie van ongeveer 15 000 personen, de leiders van de MAC gearresteerd, zoals de jurist Fernando Sagazetta, die tot acht jaar gevangenis werd veroordeeld. Zijn confrère en politieke vriend, Antonio Cubillo, voorwaardelijk vrijgelaten, ontvluchtte naar Algiers, waar hij sindsdien de PMAIAC vertegenwoordigde. Ook in 1968 hebben zich weer stakingen en ongeregeldeheden voorgedaan, waaraan ook door studenten van de universiteit van Laguna werd deelgenomen. Op 15 september opende de politie het vuur op demonstranten in het dorp Sardina del Norte op Gran Canaria, die protesteerden tegen hun plotselinge ontslag zonder schadeloosstelling. Als gevolg daarvan werden twintig demonstranten door een krijgsraad in Las Palmas op beschuldiging van 'militaire opstand' veroordeeld tot gevangenisstraffen, die variëren van twaalf maanden tot elf jaar. Het lijkt niet waarschijnlijk, dat Spanje, na de opmerkelijk vlotte wijze waarop aan Equatoriaal Guinee op 12 oktober onafhankelijkheid werd verleend, het Guanche nationalisme even welwillend tegemoet zal treden. De Spaanse belangen op de eilanden zijn niet onaanzienlijk en de Spaanse regering zal de fictie in stand willen houden van de bestuurlijke integratie en de culturele assimilatie. Maar zoals Griot in het weekblad *West Africa* van 2 november 1968 (p. 1283) stelt, maakt juist het gevaar voor totale assimilatie het nationalisme van de gedeeltelijk geassimileerde Guanches (evenals soortgelijke bewegingen destijds in Zuid-Amerika) nog hartstochtelijker. De nationalist J.Tayira schrijft (vanuit de universiteit van Ghana) in *West Africa* van 2 november (p. 1291): '*We Canarians are not Spaniards . . . We are a mixture of Spaniards and Berbers, as the Latin Americans are a mixture of Indians and Spaniards. As in their case, nobody can prevent our independence*'.

De groeiende belangstelling van Afrikaanse staten voor het Guanche nationalisme, komt Spanje wel zeer ongelegen, nu juist door de onafhankelijkheidsverlening aan Equatoriaal Guinee getracht werd stemmen te winnen voor Spanje's aanspraak op Gibraltar. Of zou de Afrikaanse diplomatie gewacht hebben met steun voor de MPAIAC tot Equatoriaal Guinee's onafhankelijkheid verzekerd was?

klr

Komoren Tijdens de topconferentie van de OAU in september in Algiers werd een beroep gedaan op de Franse regering om zelfbeschikking en onafhankelijkheid te verlenen aan het volk van de Komoren-archipel.

Mauritius Op 19 augustus werd door het secretariaat van de OAU bekend gemaakt dat Mauritius zich had aangemeld als lid. De vijfde topconferentie van de OAU, in september in Algiers, heeft het lidmaatschap aanvaard, waardoor Mauritius het 39ste lid van de organisatie is geworden.

de plastische kunst van west- en centraal afrika

door F. van Trigt T.S.L., L.S.S.

negerkunst? ken ik niet

Toen men Picasso vroeg naar zijn mening over Negerkunst gaf hij ten antwoord: 'l'Art nègre, connais pas'¹.

Dat antwoord doet aan als een boutade en is voor menigerlei uitleg vatbaar. Het zou kunnen betekenen: 'Ik heb nooit negerkunst gezien', of ook: 'Ik heb met die kunst niets uit te staan', daarbij iedere invloed van die kunst op zijn werk afwijzend. Het antwoord zou kunnen betekenen: 'Die zogenaamde negerkunst van jullie is helemaal geen kunst', of: 'Het onderscheid tussen negerkunst, Griekse kunst enz. is een vals onderscheid, het gaat in de kunst om de vent die er achter staat en dan doet het er niet toe of het een blanke of een zwarte, een Fransman, een Duitser of een Ghanees is'.

Er schuilt een kern van waarheid in al deze verklaringen. Dat Picasso nooit een negersculptuur had gezien lijkt, de omstandigheden in aanmerking genomen, niet erg waarschijnlijk; het is echter ook mogelijk dat de Afrikaanse sculpturen die hij te zien kreeg in zijn ogen geen kunstwerken waren; er is namelijk op dit gebied veel rommel op de markt. Dat de invloed van de negerkunst op onze zogenaamde moderne kunst van doorslaggevende betekenis is geweest, kan niet in het algemeen worden gesteld – het is gebeurd – men kan hooguit stellen dat onze moderne kunst in haar reactie op de 19de-eeuwse Europese kunst een zekere verwantschap vertoont met de kunst van de negers, omdat de voortbrengselen van de negerkunst een soort van surrealisme, van expressionisme, van cubisme avant la lettre vertonen. Dat sommige moderne kunstenaars meer als andere de invloed van de negerkunst hebben ondergaan lijkt niet aan twijfel onderhevig; voor Modigliani staat die invloed wel vast (vergelijk ook de invloed van de kunst van de Zuidzee-eilanden op Barlach), hoewel hij die invloed tot een zeer sterke persoonlijke stijl heeft verwerkt. De invloed op Picasso moet nog bewezen worden.

Dat de zogenaamde negerkunst geen kunst is, zal wel niemand meer willen of kunnen beweren; dat zij door de zwarte Afrikanen in eerste aanleg niet als kunst was bedoeld, lijdt echter geen twijfel. Het stond er mee als met Molière's *Bourgeois Gentilhomme*, die tot zijn grote verbazing en niet geringe vreugde zijn hele leven 'proza' had gesproken zonder het te weten. Eerst aan het begin van deze eeuw is men in het Westen bepaalde curiosa door Afrikanen vervaardigd en door Europeanen verzameld als kunstwerken gaan zien. De zwarte Afrikaan heeft die zienswijze maar al te graag overgenomen, al was het alleen maar vanwege de 'geldswaarde' van kunst. De Afrikaanse beeld- en maskersnijder was allereerst producent van vooral religieuze gebruiksvoorwerpen, die hij zo nodig aan de lopende band kon vervaardigen en die 'goed' waren als zij aan hun doel beantwoordden. Dat er tussen de voorwerpen van dat 'bedrijf' kunstwerken werden gevonden was niet te danken aan het feit dat zij beantwoordden aan westerse esthetische normen – wat die ook mogen zijn – maar aan de plastische vormkracht van enkele talentvolle beeld- en maskersnijders. Dat de grenzen tussen kunstnijverheid en kunst daarbij vervaagden is meer voorgekomen en zal nog wel meer voorkomen, waarbij het vraag blijft of die grenzen niet louter kunstmatig zijn. Daarom zit er een kern van waarheid in de laatste verklaring van Picasso's boutade, dat het er

namelijk om gaat wie er achter het kunstwerk staat. Dat wil weer niet zeggen dat tijdsbestek en herkomst niets te maken hebben met een bepaalde vormgeving; maar zij zijn noch allesbepalend noch wezenlijk voor het scheppen van kunst door kunstenaars 'uit elke stam en taal en volk en natie'.

rauwe fetisjen?

Dat er bij zo'n ingewikkelde zaak als kunst, en in het bijzonder negerkunst, misverstanden kunnen en zijn ontstaan ligt voor de hand.

Daar is allereerst het levensgrote misverstand voortkomend uit de niet geoorloofde vergelijking – zij is o.a. van de kunstkenner Jan Engelman – tussen de 'rauwe fetisjen' en de 'Apollo van het Belvédère', waarbij die rauwe fetisjen het natuurlijk in alle opzichten afleggen. Een Afrikaan uit Ghana zou, voor die vergelijking gesteld, waarschijnlijk antwoorden met een soortgelijk gezegde als dat waaraan zijn literatuur zo rijk is: 'Een leeuw is geen betere geit'. In onze taal omgezet zou dat kunnen luiden: Men vergelijkte meesterwerken niet onder elkaar, zij zijn per definitie onvergelijkbare grootheden. Overal ter wereld en ten allen tijde en in alle culturen en stijlen zijn meesterwerken ontstaan, men late ze voor wat ze zijn. Dat geldt voor de klassieke en voor de praeklassieke kunst, ook voor de zogenaamde 'primitieve' van de Afrikanen, waarbij met de kwalificatie 'primitief' een stijl wordt aangeduid, geen waardeoordeel wordt uitgesproken.

Een ander misverstand dat onder kenners van de negerkunst heeft post gevat is de tegenstelling 'kinderlijke' kunst en 'volwassen' kunst.

Toentertijd heeft vooral de Franse Dominicaan Pie-Raymond Regamey zich de tolk gemaakt van die 'vermeende' tegenstelling.² Hij huldigde de mening dat naief, natief, nativus het natuurlijke, het aangeborene is. Naieve kunst is dan de kunst van de loutere gave die men aantreft bij het kind en bij alle soorten van primitieven in de etnische betekenis van het woord. Het is de spontane kunst die ontstaat in de kindsheid van de kunst, bijvoorbeeld de volkskunst, de primitieve kunst. Zodra dat stadium wordt overschreden komt men terecht bij de kunst vervaardigd door 'volwassenen' met hun 'raffinements ultérieurs' ten koste dikwijls van de 'meest elementaire en de meest oorspronkelijke plastische waarden'.

De vergelijking volkskunst-negerkunst gaat niet op om de eenvoudige reden, dat de scheppers van de negerkunst het beeld-en maskersnijden als beroep of minstens als nevenberoep uitoefenden en daarvoor duchtig werden geschoold hetzij binnen een kunstfamilie of een kunstdorp, hetzij bij een bekend beeldsnijder. In haar soort is de negerkunst een kunst van volwassenen, die de raffinements ultérieurs zeker niet schuwden en een soort van academische opleiding hadden genoten.

Men kan hier kwalijk spreken van een naieve kunst in de betekenis van een kunst van louter gaven.³

Wil men de negerkunst recht doen wedervaren, dan moet men ze derhalve niet afzetten tegen de 'grote' Europese kunst noch haar vergelijken met de Europese volkskunst, maar men dient haar te beoordelen op haar eigen mérites.

Dat bij die beoordeling dikwijls gedachten opkomen aan de archaische Griekse kunst, de Romaanse

**masker Waloe = antilooop,
Dogon, Mali**

zeer oud masker uit het Bandiagara-district, vergeeld hout met hier en daar korrelig patien; hoewel het sobergelijnde masker een antilooop voorstelt vertoont het sterke menselijke trekken vooral door de werking van de kleine mond; de oogholten zijn verder dan normaal uitgesleten wat de 'somberheid' van het masker verhoogt; de lange kin is nog gemarkeerd door verticale zwarte band, de inkervingen geven de kin iets baardachtigs. Dergelijke maskers worden meestal gebruikt bij begrafenisriten.

H. 58 cm. Etnografische verzameling van het Afrika-Centrum, Cadier en Keer (L); foto: dr. K. Backer, Maastricht.

kunst en onze moderne kunst-ismen kan hooguit wijzen op algemeen menselijke kunstreacties binnen een soortgelijk geestelijk leefklimaat. Voor het geestelijk leefklimaat in de archaische culturen en de heidens-christelijke cultuur van de Romaanse periode kan dat zonder meer duidelijk zijn; minder duidelijk voor onze moderne kunst, maar het zou uitermate boeiend zijn na te gaan in hoeverre de 'verwantschap' geconstateerd tussen negerkunst en de moderne plastiek niet alleen berust op verwantschap in vormgeving maar ook mutatis mutandis op een zekere geestverwantschap.

Tenslotte is er het misverstand om alle plastische produkten door Afrikanen vervaardigd voetstoots tot kunst te bombarderen; ook dat is geschied en geschied nog steeds.

Veel van wat op de Europese en Amerikaanse markten wordt aangeboden en gretig gekocht, is ofwel matige, zeer matige kunstnijverheid of dikwijls zelfs karakterloos lopende-band-werk. Ook hier is het zaak zijn maatstaven op scherp te stellen om de echte kunst van de kitsch te onderscheiden. Klakkeloos ieder Afrikaans produkt als 'kunst' te doodverven is even onwaarschijnlijk als het zonder meer als rauwe fetisj van zich af te schuiven. Bij de beoordeling mogen in laatste aanleg alleen maar plastische normen gelden en het wordt de hoogste tijd, dat bij de beoordeling van Afrikaanse plastiek streng wordt opgetreden, in elk geval strenger dan tot nu toe meestal het geval is.

sacramenteel expressionisme

De negerkunst is derhalve vervaardigd door meestal goedgeschoolde vaklui, die individueel optraden of in familieverband of ook als een soort van gilden, bijvoorbeeld die der 'forgerons' (smeden) van West-Afrika; soms voorzag een heel (kunstenaars-)dorp in de behoeften van een wijde omtrek.

Die kunstenaars behoorden zeker niet tot de hoogste stand van de maatschappij, bij sommige stammen werden zij zelfs veracht; maar over het algemeen werden zij toch met een zeker respect behandeld vanwege hun ongewone bekwaamheden, hun 'buitengewone' geestkracht. Alleen aan de oude koningshoven van West-Afrika, de Kameroen en het voormalige Belgisch Congo waren de 'hofleveranciers' soms prinses van den bloede, dikwijls hovelingen, allen genoten de gunst van hun vorstelijke opdrachtgevers.

zogenaamd kroonmasker, Senofo, Ivoorkust

gegoten (alla cira perduta) in Soyorka, een dorp 15 km zuidwest van Sinematiali; het is familiebezit geweest van koning Fandio van Sinematiali. De zijstukken van het ovale masker zijn aangelast ter verbreding van het smalle gezicht; de kleine oren zijn aangebracht op ooghoogte, de spitse zijstukjes geven de baard aan; doordat de benen zijn weergegeven tot aan de knieën is het hele lichaam aanwezig; uit het hoofd steekt een phallus, waarop de slangen-totem is gestyleerd; de buisjes op het voorhoofd waren oorspronkelijk armen die de totem droegen, nu steekt men er veren in; tatoeage en maquillage zijn aangegeven. Het masker stelde een koninklijke voorvader voor. H. 26,5 cm.

Etnografische verzameling van het Afrika-Centrum Cadier en Keer (L);
foto dr. K. Backer, Maastricht.

Zij waren, zoals gezegd, producenten van vooral religieuze gebruiksvoorwerpen, waarmee de Afrikaan probeerde de talrijke buiten- en bovenmenselijke krachten waarvan hij zich afhankelijk wist te 'bezweren'.

Volgens het Boek der Schepping (Gen. 1,26) behoort het tot 's mensen eerste verplichting om door beheersing van de natuur in zijn geestelijk en lichamelijk onderhoud te voorzien. Deze verplichting geldt voor ieder mens, ook voor de zwarte van Afrika.

Wij beheersen de natuur, gekleed in witte jassen, tussen wit-betegelde muren, in onze natuur- en scheikundige formules, en de som van ons overwicht hebben wij voorlopig vastgelegd in de formule waarop de waterstofbom berust. De Afrikaan heeft steeds getracht de natuur te beheersen door er zich aan over te geven. De Antilliaanse dichter Aimée Césaire heeft het verschil in dezen tussen blank en zwart heel pertinent uitgedrukt:

'ignorants des surfaces mais saisis par le mouvement de toute chose, insoucieux de dompter, mais jouant le jeu du monde'.⁴

De blanke is een meester in het 'kennen' van de oppervlakten, de zwarte is 'gegrepen' door de beweging van alle ding; de blanke is er op gebrand te 'temmen', de zwarte 'speelt het spel van de wereld', hij speelt het 'mee' en zorgt ervoor niet uit de pas te vallen; of om het met een andere Afrikaanse dichter, Léopold Sédar Senghor te zeggen:

'Je sens l'Autre, je danse l'Autre, donc je suis'.⁵

De blanke 'denkt' en daarom 'is' hij volgens het beginsel van Descartes: Cogito, ergo sum; de zwarte 'voelt' de machtige 'Andere' werkelijkheid, hij 'danst' ze en daarom 'is' hij.

De natuurkrachten zijn voor hem evenzovele geesten, die hij in zijn beelden tegenwoordig stelt om ervoor te buigen, te knielen en te bidden, er een ei of een kip of een kalebas met palmwijn aan te offeren en hen aldus gunstig te stemmen.

Zijn gestorven voorouders, die in de letterlijke zin van het woord het hoekje zijn omgegaan in een ander machtiger leven, van waaruit zij ieder ogenblik te voorschijn kunnen treden om te helpen of toe te slaan, worden in beelden gevleid en op hun plaats gehouden. Hun levenswijsheid, getoetst aan een eeuwenoude ervaring, heilig als de Wijsheid van de Schrift, wordt neergelegd in kleine bronzen goudgewichtjes, gegoten volgens het verloren-vorm-procédé (alla cira perduta), of in geestige spreekwoorddeksels, zodat de van oudsher overgeleverde 'praktijk-des-dagelijksenlevens' aanschouwelijk wordt voorgesteld en beleefd.

De natuurkrachten en de voorouders laten zij door middel van maskers actief deelnemen aan hun zaai- en oogstfeesten, aan initiaties, begrafenissen, rechtsgedingen en zelfs aan hun doodgewoon amusement.

De maskerdansers omhangen hun lichaam met lang raffiatouw of met doeken zodat het lichaam geheel verdwijnt, hun gezicht is al verdwenen achter het masker, zij dansen zich in trance en verliezen het bewustzijn van zichzelf; zij zijn de voorouders of de geesten die zij voorstellen 'geworden', stoten bovenmenselijke kreten uit, die weer door hun helpers worden geïnterpreteerd en aan het meedansende volk worden doorgegeven. Zo duiken zij een ogenblik onder in het reservoir van de natuur, om hun voorraad aan levenskracht aan te vullen en er hun stam mee te verrijken.⁶

Het waren de beeld- en maskersnijders en bronsgieters die de 'apta materia' leverden voor het uitspreken van de magische formules waarmee zij religieus werd geladen. Zij deden dat in een stijl die men gevoeliglijk 'expressionisme' zou kunnen noemen.

Beeldde de houtsnijder een geest uit in een menselijk lichaam, dan bewerkte en vervormde hij dat lichaam tot het beantwoordde aan het beeld dat hij zich in zijn rijke fantasie van die geest had gevormd. Het resultaat leek dan dikwijls niet meer op een normaal menselijk lichaam, maar het beantwoordde in elk geval aan de kennis die de Afrikaan in zo ruime mate over de geestenwereld bezat. Het was 'goed' geworden; of het 'mooi' was in de betekenis die wij terecht of ten onrechte aan het woord hechten had voor hem geen zin.

Beeldde hij een van zijn voorouders uit, dan hield hij wel degelijk rekening met de heel bijzondere schimmintoestand waarin die voorouder zich bevond; het is dan ook opvallend welk een afgetrokkenheid en 'hiernamaals-sfeer' er over de goedgeslaagde voorouderbeelden ligt.

Daarbij hield de beeldsnijder rekening met de 'hiërarchie' van de lichaamsdelen; wat voornamer was werd groter uitgebeeld. Zo was het hoofd verhoudingsgewijs te groot voor het lichaam; de geslachtsdelen, de borsten van de vrouw en de navel kregen steeds bijzondere nadruk, omdat de Afrikaan een heilige eerbied heeft voor het mysterie van de natuurlijke vruchtbaarheid en omdat hij met de navel verbonden was aan de moeder van zijn leven; van de lichaamstatoeages werd speciaal werk gemaakt, want de Afrikaan leeft veel minder als individu, veel meer als lid van zijn clan en van zijn stam, waarvan de tatoeage dikwijls het naamkaartje was.

Hij maakte gebruik van alle gegevens van de natuur, maar maakte er eigen composities van die 'normaal' niet in de natuur voorkomen, die hoewel niet klassiek daarom in hun soort niet minder harmonieus waren.

Expressionisme dus, maar van een eigenaardige soort. Ik zou het 'sacramenteel' expressionisme willen noemen.

Niet alleen verschaft de beeld- of maskersnijder de 'apta materia' voor het sacramenteel gebruik van de voorwerpen, zijn arbeid had dikwijls iets van een priesterlijke functie.

Alvorens het werk te beginnen sprak hij een zegen uit over het materiaal en de werktuigen, opdat de geest van het materiaal zich gewillig zou buigen onder zijn hand, opdat de geest van de werktuigen die hand niet zou verwonden. Hij hield bij zijn werk steeds rekening met de toverformules die over zijn produkten zouden worden uitgesproken, formules waarvan de gunst of de afgunst van de geest tegenover de bezitter van die voorwerpen afhing. Hij schuwde elke wezenlijke vernieuwing, want de kracht van de bezwering hing af van de juiste vormtaal, de macht van het beeld of masker of bronzen figuur van de nauwkeurig van zijn voorgangers nagebootste werkmethode. Hij werkte dan ook volgens het preciese patroon door een of andere geniale, soms vergoddelijkte, beeldsnijder uit het grijze verleden nagelaten. Het materiaal werd derhalve 'traditiegetrouw' bewerkt en verwerkt; niet de 'meester' noch de 'school' bepaalde de kunstvorm maar de 'stam'. De negerkunst kan dan ook als 'stamkunst' worden beschouwd, zo'n 4000 stammen tussen de Niger en de Limpopo hebben in hun kunstproductie hun naamkaartje afgegeven.

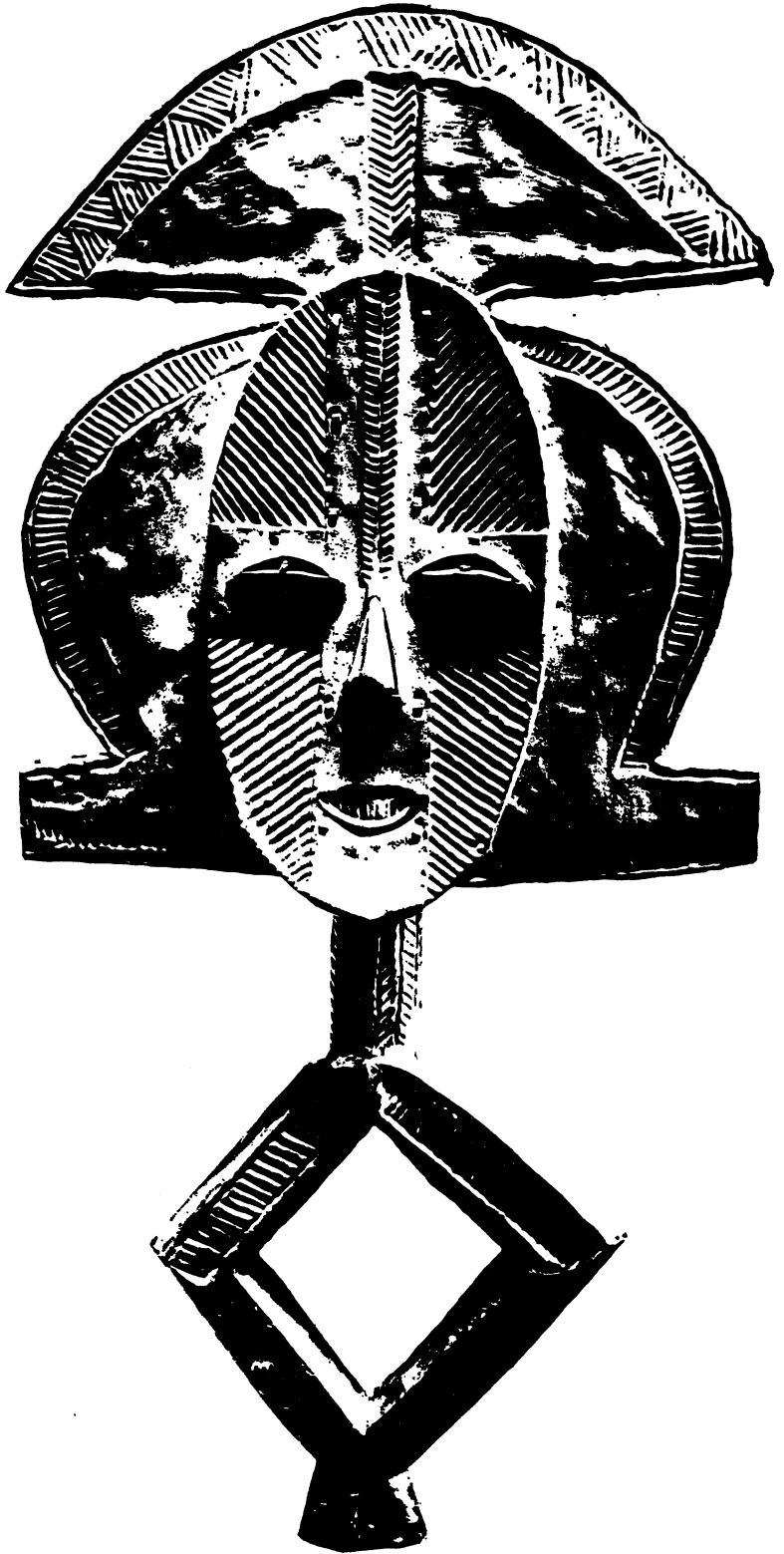
Binnen die stammen hebben zich de eeuwen door dezelfde soort van voorstellingen gehandhaafd,

eigenaardiger en eigenzinniger naarmate de stammen meer geïsoleerd leefden, elkaar beïnvloedend zonder hun eigenheid te verliezen naarmate de onderlinge contacten talrijker en langduriger waren. Dat er gezien de genoemde traditiegetrouwheid geen 'nieuwe creaties' ontstonden, betekent ook weer niet dat er geen boeiende variaties in detail optraden als gevolg van de weliswaar beperkte maar toch overal aanwezige vrijheid van de beeld- en maskersnijders en van het individuele hanteren van de werktuigen, meestal dissels, bijlen, messen, beitels en stiften. Er is dan ook geen sprake van stijlontwikkeling of opeenvolging van stijlen; van de oudste tot de jongste produkten werd gewerkt in de overgeleverde stijlen, die soms wat dichter bij het ons bekende naturalisme lagen, maar steeds expressionistisch werkten en over het cubisme tot de uiterste abstractie konden lopen. Dat er bij deze opgelegde werkwijzen en patronen toch nog creaties konden ontstaan, meesterwerken of zogenaamde topstukken, naast veel wat zonder meer goed kan worden genoemd en nog meer wat zonder meer prutswerk moet heten, lag aan het individuele talent van de echte kunstenaars, die optraden naast handige kunstnijveren en naast lopende-band-werkers. Dat er onder hen echte kunstenaars zaten hebben ze geleerd van de blanken, hun opzet was nooit kunst te maken, zij waren de vaklui die de gemeenschap voorzagen van geschikte voorwerpen voor de eredienst en de geloofsbeleving, daarnaast van de verzorgde gebruiksvoorwerpen, die alle goed of beter waren naargelang ze goed of beter beantwoordden aan hun doel. Dat het volk daarbij wist te onderscheiden tussen slecht, goed en beter is wel bewezen door het feit dat het, wanneer er geld aanwezig was, zijn bestellingen deed bij de betere en bijgevolg duurdere vaklui. Maar door haar gebondenheid aan de traditie van de verschillende stammen bleef de kunst gemakkelijk gemeenschapskunst door het volk begrepen en gewaardeerd. Zij gaf immers uitdrukking aan wat eeuwenlang diep in het volk had geleefd en het volk rechtstreeks aansprak door wezenlijke massa's, directe expressie en een vrij en gedurfd ritme.

Dat immers zijn naast de hiërarchische behandeling van de lichaamsdelen de wezenlijke kenmerken van de negerkunst, of ze nu van West- of van Centraal Afrika komt. Kenmerken van beelden die driedimensionaal, volrond plastisch, frontaal en statisch zijn opgevat. Vrijstaand of als karyatiden behouden zij de gedrongenheid van het monoxyle blok waaruit zij in eerste aanleg worden 'gedisseld'; ze vertonen dikwijls nog de kleine kapvlakken van de dissel die hun houderigheid in de goede zin van het woord verhogen. De oorspronkelijk witte beelden (en maskers) ondergaan vaak een behandeling met olie, plantensap of andere plantaardige en dierlijke grondstoffen, of ze worden enkele dagen in een modderbad gedompeld, waardoor ze onder invloed van rotte blaren en van oxyden een zwarte kleur verkrijgen. Door schuren met ruwe bladeren of ruwe

geest van de dode

bewaker van de korf (bieri) met de voorouderlijke schedels, Kota, Gabon. Een houten constructie is bezet met gedreven koperplaat; de zijstukken die het ovale gelaat omlijsten werden 'wangen' genoemd, men kan er even goed de stylisatie in zien van haarvlechten of opsmuk, de halfcirkelige kam kan de haardracht voorstellen, sommige Kota noemen ze 'maan'. De ruit geeft de armen weer, de korf met de voorouderschedels vormde het lichaam. Foto-archief Afrika-Centrum Cadier en Keer (L).

huid of door lichtelijk schrapen met stenen worden ze dikwijls nog geglansd. Soms worden ze beroekt, bespuwd met gekauwde kola-noten, besprenkeld met bloed, bier of andere vloeistoffen, bestreken met gom of was. Door die behandeling en mede door het 'zwetend' gebruik en de inwerking van het klimaat kan dan een patien ontstaan dat de esthetische waarde nog verhoogt. Bij de Ekoi van Nigeria worden koppen zo gehouwen, dat men ze kan overtrekken met dierevel dat de ruwe detaillering van het houtblok vloeïend maakt. Vezels, pluimen, schelpen, kralen, spijkers, hoorntjes worden dikwijls toegevoegd die soms de plastische vorm beklemtonen, meestal ervan affeiden. Gedeeltelijke (Marka van Mali) of gehele (Kota van Gabon) bezetting met messingplaat beklemtoont de plastische vorm, veelkleurige beschildering kan boeiend werken, kan ook een gebrek aan vorm maskeren.

De kenmerken van de overvloedige houtkunst worden mutatis mutandis teruggevonden in het andere materiaal, zoals leem, speksteen en ijzer, goud, zilver, brons en koper. Brons en koper werden gewoonlijk gegoten volgens het verloren-vorm-procédé (alla cira perduta), soms werd koper geplet zoals bij de Fon van Dahomey, de Ashanti van Ghana, de Kota van Gabon. Ander materiaal zoals been, kalebas en kralen dienen vooral voor de kunstnijverheid, die een opmerkelijke sierkunst heeft voortgebracht met figuren van mens en dier en met rijk gevarieerde geometrische patronen; zij weet meestal de overdaad te vermijden en een sober evenwicht te bewaren; de beroemde gewezen doeken van Ghana en de fluweelachtige weefsels van de Kuba (Congo) munten eveneens uit door ingewikkelde en gevarieerde patronen en kleurvastheid.

Het gamma van de vervaardigde voorwerpen is niet al te uitgebreid. Naast een beperkt aantal gebruiksvoorwerpen zoals potten, dozen, lepels, wapens, muziekinstrumenten e.d.m. werden vooral voorouderbeelden gesneden, alsook vruchtbaarheidsbeelden – dikwijls moeder-en-kind – grafbeelden, bezweringsbeelden, beschermbeelden en beeldjes tegen alle mogelijke kwaden en kwalen, steunselbeeldjes voor de zielen der afgestorvenen, tweelingbeeldjes voor de zielen van kinderen. En natuurlijk de maskers in alle mogelijke maten en variaties.

Daar men niet kan afgaan op de 'tijd' van de stijlen is de juiste datering van vele kunstwerken in ons bezit veelal niet mogelijk. Voor de carbon-14 methode zijn ze dikwijls te jong vanwege de vergankelijkheid van het hout en het 'vraatwerk' van de insecten. Waar de methode kon worden toegepast, of waar archaeologische en historische gegevens beschikbaar bleken, heeft men bij benadering enkele weinige dateringen kunnen plaatsen of enkele tijd-schema's kunnen opstellen. De vondsten van de Nok-cultuur – zo genoemd naar de vindplaats, het dorp Nok op het Mines-plateau in Midden Nigeria – heeft men gedateerd tussen 400 vóór Christus en 200 na Christus. In het gebied rond het Tsjaad-meer aan de monding van de Chari heeft men terra-cotta figuren gevonden die men toeschrijft aan de legendarische Sao en dateert tussen de 10de en 16de eeuw.

voorouderbeeld, Tshokwe, Congo-Kinshasa

met de voor de stijl kenmerkende zware uitwaaijende haardracht; opvallend zijn de 'klappende' handen en de plastisch sterk naar buiten gekeerde voeten. Aan deze beelden werd geofferd bij ziekten, voor hulp aan zwangere vrouwen en tegen diefstal. Foto-archief Afrika-Centrum Cadier en Keer (L).

De spekstenen mens- en dierfiguren afkomstig uit de ruïnen van Zimbabwe in Rhodesië kunnen zijn vervaardigd tussen 1250 en 1750.

Voor de beroemde bronzen koppen en de niet minder beroemde terra-cotta koppen van de Yoruba van Ife in Nigeria, alsook voor de stenen koppen van Esie, Ilorin-provincie, Nigeria, moet men waarschijnlijk terug naar de 10de tot 13de eeuw. Voor de grote bronskunst van Benin, Nigeria, ontstaan onder invloed van de Ifekunst heeft men zich aan de hand van historische gegevens en de vormgeving zelfs gewaagd aan een indeling in perioden.

Zo onderscheidt men de archaische periode tot 1360; de oude periode van 1360-1560; de klassieke van 1560-1691 met als hoogtepunt de tijd tussen 1575 en 1648; de vervalperiode strekt zich uit tussen 1691 en 1819, de onbetekenende moderne periode tussen 1820 en 1897 (de verwoesting van Benin).⁷ Voor de bekende koningsbeelden van de Kuba in het voormalige Belgische Congo heeft men aan de hand van historische gegevens en de bijzondere kentekenen van de verschillende koningen een datering kunnen opstellen te beginnen met de 16de eeuw.

De spekstenen, dikwijls embryonale, beeldjes van de Kissi en de Sherbro (Liberia) heeft men als voorhistorisch aangemerkt. Maar wat is voorhistorisch in Afrika!

Men kan rustig stellen dat de meeste van de 'oudste' kunstvoorwerpen in ons bezit hooguit 150 jaar oud zijn.

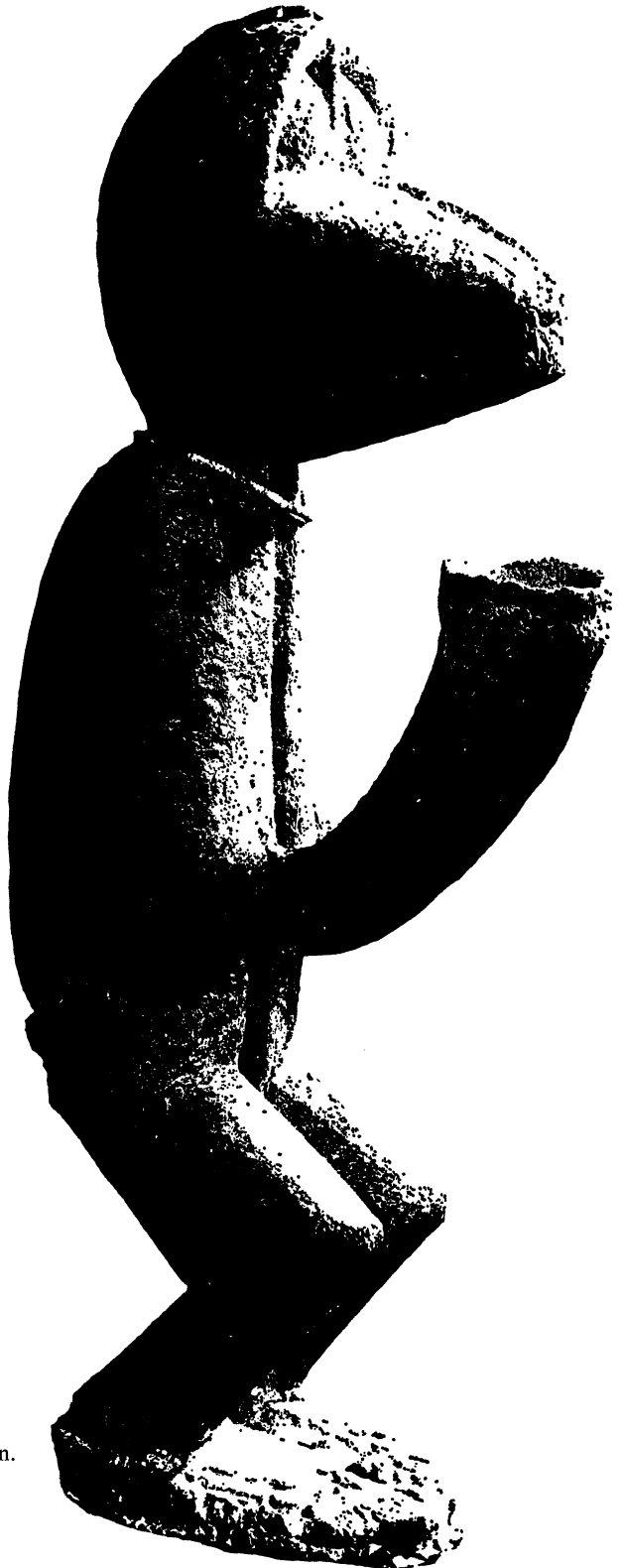
een zee van stijlen

Men kan de historie van de negerkunst derhalve niet uiteenleggen in stijlperioden, wel onderscheidt men 'stijlgebieden', waarin zo'n 400 stammen hun zeer eigen en eigenaardige gang zijn gegaan. Vereenvoudigend zou men drie grote stijlgebieden kunnen onderscheiden, waarbinnen zich dan weer kleinere stijlgebieden aftekenen: dat van de Soedan en de Guineakust, dat van de Kameroen en het voormalig Frans Equatoriaal Afrika, dat van het voormalige Belgisch Kongo.⁸

Daar is dan allereerst het gebied van de zogenaamde Soedanneger dat zich uitstrekt onder een lijn ten zuiden van de Sahara van de Bidjogo-eilanden en Senegambië tot in Nigeria.

In de westelijke Soedan hebben de *Dogon* (Mali) de kunst van de problematische *Tellem* voortgezet in hun 'cubistische' voorouder- en ruitbeelden, hun grote, sober gestyleerde, antilopekop-maskers, soms met enorme plankachtige bovenstructuur, hun panelen en deuren van graansilo's bezet met voorouderfiguurtjes. De *Bambara* (Mali) sneden hun prachtige, in grote vlakken gevatte, antiloopt-, hyena- en apemaskers, vooral die van het geheim genootschap N'tomo, die hun slanke, maar stijve en hoekige voorouderbeelden overtreffen; hun hoge fijntjes gestyleerde maskeropzetten ('Tshi Wara), tientallen boeiende variaties op het antiloopt-motief, zijn het Roko-ko van de negerkunst; hun Komomasker is langkakig en heeft grote vlezige oren (olifantsmasker?), het is overdekt met een dikke zwarte vruchtbaarheidskorst van aarde vermengd met bloed. De *Bobo* (Boven Volta) hebben stiermaskers gesneden met brede snuit en uileogen; de *Mossi* (Boven Volta) hun langgeplankte, veelal abstract-koppige antilooptmaskers.

De *Lobi* (Mali) plaatsten boven de ingang van hun hutten langgerekte kleinkoppige beschermbeelden met een afgetrokken, soms eigenzinnig gezicht.

Gbékré, Baule, Ivoorkust

half-mens half-aap, sober gestyleerd, levendige houding van armen en doorgezakte knieën; de handen dragen een kalebasje waarin men een ei kon offeren. De Gbékré oordeelde de zielen van de afgestorvenen in het hiernamaals. Foto-archief Afrika-Centrum Cadier en Keer (L).

De *Senoefo* (Noord-Ivoorkust, Boven-Volta, Mali) hebben hun 'spitse' stijl toegepast op voorouder- en vruchtbaarheidsbeeldjes, op kleine smalle houten of in koper gegoten maskers, op grote zwaargetande en veelgehoorde enkel- of dubbelmaskers van de boerenbond 'Lo', of de eveneens grote maar strakker gelijnde en minder barokke smedenmaskers; voor de zielen van de voorouders hebben zij in dezelfde spitse stijl steunselbeeldjes meegegeven; boeiend zijn hun bezweringsbeeldjes een stervende ruiter en paard voorstellend, waarin ruiter en paard van de vijand vóór de strijd magisch werden gedood; prachtige exemplaren vindt men onder de deuren voor fetish-hutten met hun fraai geijkt geometrisch patroon omringd door figuratie van ruiters, maskers, dieren.

Op de *West-Atlantische kust* hebben de *Baga* van Guinée voor hun Simo-genootschap de monumentale nimba's gesneden, enorme vogelkoppige maskers met uitgeholde schouder- en borstpartij waartegen de platte borsten van de zogende moeder hangen; ook onder de 'anok', lange slanke vogelkop met menselijke trekken en lange veerachtige haardracht op een standaard gemonteerd kan men prachtige exemplaren vinden. Grote maskers die doen denken aan de kop van een everzwijn bestaan bijna uitsluitend uit dikke zwarte lagen van een soort pek, waaruit harde haarborstels steken; vruchtbaarheidsbeeldjes, veel gebruikt als karyatiden voor trommen, tonen dezelfde vogelkop-stijl als de nimba's en de anok.

Vlak in de buurt hebben de *Naloe* zeer lange en brede en zware maskers als het ware 'gebeiteld', want boven het lage en brede gezicht torent een structuur van inelkaar gewikkelde spiralen, schijven en verbindingstukken.

In zee, op de *Bidjogo*-eilanden werden stijve houderige beeldjes gesneden uitlopend in een houten haarkalot.

Liberia is vooral bekend om zijn kleine voorhistorische figuurtjes van de *Kissi* en de *Sherbro*, die ofwel embryonaal in de speksteen zitten ofwel een rond kinderhoofdje met bologen tonen; de *Mau* hebben grootkoppige maskers gesneden uitlopend in een soort handvat; de maskers hebben uitpuilende gezichtspartijen en werden omhangen met dierehuidjes; soms zijn de koppen bezet met een dikke zwarte laag pek.

In *Sierra-Leone* sneden de *Mendi* voor de Bundu-vrouwenbond stulpmaskers met hoog verzorgd kapsel, waarin het vleermuisgezichtje verzinkt in een krans van vetringen.

De maskers van de *Dan-Kran* (Liberia, Ivoorkust) zijn misschien de meest perfecte maskers die de Afrikaanse kunst heeft voortgebracht; onder het soms even, soms zwaar bollend voorhoofd is het gezicht onder een lange smalle ooglijn verdeeld in vijf goed te onderscheiden vlakken. Onrustiger worden die maskers wanneer ze eindigen in een spitse behaarde snuit, barok worden ze bij de *Dan-Ngré* met hun buisogen, hun vooruitstekende jukbeenderen, brede platte neus en grote met ijzer getande mond.

Op de *Oost-Atlantische kust* ontwikkelden de *Baule* (Ivoorkust) in hun voorouder- en vruchtbaarheidsbeeldjes en hun zeer menselijke kleine maskers een ronde vlezige stijl, zeer verfijnd uitgevoerd; nog verfijnder soms tot het dekadente toe zijn soortgelijke maskers van de *Goero*. Voor het geheim genootschap van de 'Doh' sneden de Baule grote strakgelijnde buffelmaskers (Kaka

Guié) met hoog bollend voorhoofd en zware getande kaak, oogboog en lange neus vormen één geheel als in de portretten van Modigliani die zijn bijzondere stijl zeker heeft ontwikkeld onder invloed van die maskers; prachtige exemplaren worden gevonden onder de gestyleerde Gbékré's, half mens-half aap, die de zielen in het hiernamaals begeleidden en beschermden; interessant is hun muizenorakel. Van de *Agni* (Ivoorkust) zijn vooral de terra-cotta grafbeeldjes van de *Krinjabo*-stam bekend.

De *Ashanti* van Ghana hebben (evenals de Baule) om hun stofgoud te wegen bronzen goudgewichtjes gegoten, veel blokjes met geometrische patronen in hoogrelief, maar ook in de vorm van allerlei soorten van vruchten, van wapens, werktuigen, huishoudelijke artikelen en als mens- en dier-figuurtjes die de spreekwoorden uitbeelden waaraan de literatuur van de Ashanti zo rijk is. Het boeiendst in deze 'kunst-des-dagelijksen-levens' zijn de halve decimeter grote menselijke figuurtjes met hun embryo-kopjes, hun in verhouding grote haviksneus, hun worstarmpjes en hun stakebeentjes; groepsgewijs komen die figuurtjes ook voor op de koperen kudu'o's = zielebekers. Verfijnd zijn de gouden en bronzen maskertjes en sieraden vervaardigd voor het hof van de koning, de Asantehene; de kleine en zeer lage halve-maanstoeltjes in allerlei variaties zijn een specialiteit van de Ashanti alsook de hoofdmanstoelen van Europees model beslagen met platen van geplet koper of met koperen kopspijkers.

Vooraf de laatste tijd zijn de maskers bekend geworden van de *Grunshi* (Noord-Ghana), hoge en brede platte structuren eindigend in een grote driehoekige kop.

Van *Dahomey* zijn vooral de lelijke maar spectaculaire koningsbeelden met haaie- of leeuwepop bekend, alsook de wrede mens- en dierkoppen van geplet koper en de 'dikke' gegoten koperen genrestukjes van het hof. Op de kleimuren van het koningspaleis van Abomey waren felgekleurde, zeer sober gelijkende leemfiguren in hoogrelief aangebracht die hoofdzakelijk oorlogsscènes uitbeeldden; fraai zijn de oude staven (recado's) die de afgezanten van de koningen als teken van hun zending meedroegen; bekend zijn ook de grote deuren, waarop wapens en dieren zijn 'opgelegd'. De Yoruba van Dahomey hebben voor het geheim genootschap Gélédé felgekleurde maskers gesneden met vaak fantastische bovenbouw.

Het rijkst is de kunst van *Nigeria*. Niet alleen omdat het de vindplaats is van de archaische terra-cotta koppen van de oudste = Nok-cultuur (400 v. Chr.-200 na Chr.), maar vooral omdat daar de *Ife*-bronskunst is geschapen met zijn klassieke koppen van Oni's (= koningen), koninginmoeders, hovelingen en hofdames (10de-13de eeuw), alsmede de niet minder prachtige terra-cotta koppen van de 'hogen' des lands, de talrijke stenen koppen van Esie en de *Benin*-kunst. De Benin-kunst heeft evenals die van Ife bronzen koppen en hele bronzen figuren van koningen, hovelingen en goden voortgebracht, alsook bronzen genrestukken en bronzen paneeltjes met figuren in hoogrelief. Onder invloed van de Ife-bronsgieters zijn de oudste Benin-bronzen even klassiek als de Ife-bronzen, de gezichtstrekken vloeiden harmonisch in elkaar over, later werden zij volop negerkunst die de gezichtstrekken afzonderlijk behandelt; de bewerking van het ivoor heeft bij de Benin een hoogtepunt bereikt.

In de geest van de bronzen koppen is bij de *Yoruba* een jongere houtkunst ontstaan van meestal

gekleurde menselijke maskers, van beelden en beeldjes alleenstaand of in groepen, van boven elkaar gebouwde zuilfiguren, die ofwel de ingewikkelde mythologie uitbeelden of genrestukken vormen. Bekend zijn de kleine Ibeji, tweelingbeeldjes voor de zielen van de gestorven kinderen, de staven van de Shango-priesters en van de priesters van de pokkegod Shankpanna, de orakelborden van de god Edshoe. De muren van de koningspaleizen werden bezet met houten panelen waarop daden uit het leven van de koning in hoogrelief werden gezet.

In tegenstelling tot de 'humanistische' Yoruba-kunst hebben de *Ibo* van Zuidoost-Nigeria hun stijve housterige maar boeiende Ikenga-figuren gesneden, voorstellingen van de dondergod die ook de god van de oorlog is en van het goed fortuin; voor het geheime Ekpo-genootschap vervaardigden zij zeer verfijnde witgekleurde spitstoelopende maskers.

De *Ibibio* droegen ziektemaskers waarin de gezichtsvervormingen veroorzaakt door de Gangosa (rinitis mutilans) naturalistisch werden bezworen; hun lange graffiguren uit het district Oron stellen een wat oudere man voor met een gezicht uitlopend in een stokachtig gestyleerde sik, het lichaam eindigt in een soort van tulpebol.

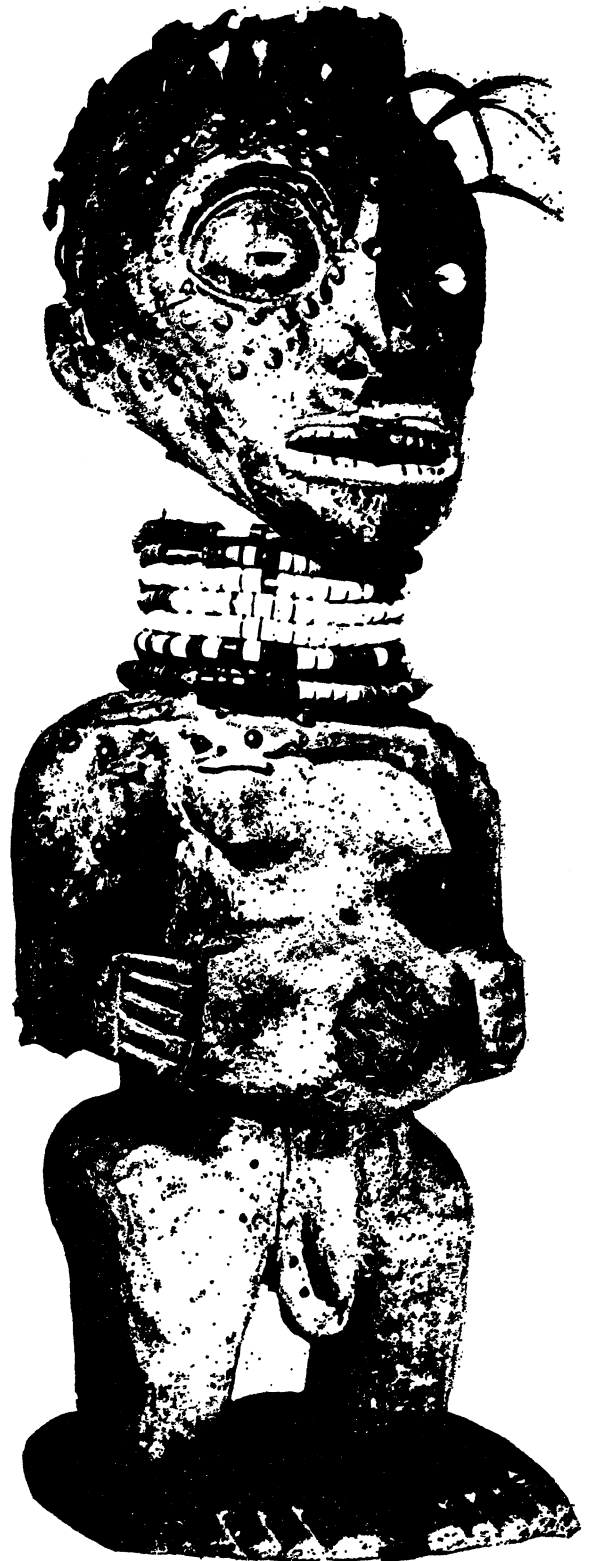
De *Ekoi* (Zuidoost-Nigeria) hebben houten enkel- of Janus-koppen en maskers met wreed gebit strak met dierevel omspannen.

Het tweede stijlgebied omvat de Kameroen, Tsjaad, de Centraalafrikaanse Republiek, Congo-Brazzaville en Gabon. Het begint met de archaische terra-cotta figuurtjes van de Chari-delta rond het Tsjaad-meer, de zogenaamde *Sao*-cultuur. Het kent de burleske opgeblazen maskers van het *Kameroener Grasland*, de *Bamoem*, de *Bamileke* met hun monumentale deur- en raamposten vol opgestapelde figuren, hun niet minder monumentale pijpekoppen en hun fraaie zetels en voetbankjes met ritmisch uitgewogen figurengroepen, tenslotte hun kralenwerk.

In het oude Frans Equatoriaal Afrika hebben vooral de *Pangwe* uitzonderlijk verfijnde voorouderbeeldjes gesneden; de *Kota* van West-Gabon hebben platte ovaal houtschijven geheel met koperdraad omwonden of met koperplaat bezet, op die koperen gezichten worden de gelaats-trekken meer vermoed dan dat zij zijn aangegeven, een dikke driehoek dient tot lichaam; deze 'mbulu-ngulu = kopvoeters werden geplaatst op de korven waarin men de schedel en de doodsbenederen van de voorouders bewaarde.

De *M'pongwe* en de *Lumbo* zijn bekend om hun op de Japanse No-maskers gelijkende witgekleurde maskers met hun mysterieuze spleetogige blik en hun zwaar opgemaakt kapsel; de *Bembe* sneden figuren met zware, sombere agressieve gezichten, die bij de mannelijke beelden eindigden in een puntige sik; het hoofdhaar werd saamgevat in een soort van kalot. De *Teke* hebben kleine cubistische koppen eindigend in een vierkant baardje op een worstachtig lijf gezet, dat vaak met lappen omwikkeld allerlei toverstof bevat ter bescherming van de nieuwgeborenen; hun maskers zijn grote schijven met geokerde patronen overtekend.

In het derde stijlgebied, dat geheel Centraal-Afrika omvat, ontstond de kunst evenals in grote gedeelten van West-Afrika onder invloed van het hof. In het *Noordwesten van Congo* zijn onder

**beschermbbeeld,
Songye, Congo-Kinshasa**

uitstekend voorbeeld van Afrikaans cubisme, het beeld met de agressieve kop is opgevat in grote partijen, opvallend zijn de monumentale steunvoeten; gezicht, schouders en bovenarmen zijn beslagen met messingplaat en koperen kopspijkers; op de plaats van de navel zijn toverstoffen in een holte aangebracht, zij dienen tot afweer van ziekten en kwalen. Foto-archief Afrika-Centrum Cadier en Keer (L).

invloed van de *Wili*, de *Fiolo* en de *Yombo* van Loango de grote agressieve spijkerfetischen ontstaan, de lichamen overdekt met spijkers, pijlpunten, stukjes ijzer, dikwijls een spiegel op de plaats van de navel en stukjes glas op de plaats van de ogen. De koppen van die verder onplastische beelden zijn goed uitgewerkt met de wijdepengesperde ogen en de grote valse mond. De *Congo* sneden kleine goedgeproportioneerde voorouder- en vruchtbaarheidsbeeldjes, vooral moeder-en-kind-beeldjes, met de verwonderde open mond, dikwijls in zithouding met gekruiste benen. In het aangrenzende Angola werden op het Noqui-massief spekstenen grafbeeldjes gevonden, *mintadi* geheten, waarbij men 'om raad ging'; zij zijn zeer 'ingetogen', het meeste bekend is de zogenaamde 'denker' die het enigszins gebogen hoofd met de hand ondersteunt.⁹

In *Zuidwest-Congo* kan men de *Yaka* herkennen aan hun beelden en maskers met slurfneus; hun besnijdenispanelen zijn veelkleurig en dik met hoogreliefs bezet; de *Pende* zijn bekend om hun wipneus-maskers en hun kleine ivoren amuletmaskertjes (dikoko); van de *Mbala* boeien het meest de beweeglijke moeder-en-kind-beelden gekenmerkt door de hoge haarkam die van het voorhoofd af tot in de hals welft.

In *midden-Congo* heeft de hofkunst van de *Kuba* een aantal grote koningsbeelden opgeleverd van een gedrongen plastische kracht, maar *de* kunst van de *Kuba* is de sierkunst, een weeldekunst van het hof die de volkskunst gunstig heeft beïnvloed. Alle gebruiksvoorwerpen zoals bekers, dozen, zalfpotten, klisterspuiten, drinkhoorns, pijpen, wapens, wrijfhouten voor orakels, trommen zijn niet alleen functioneel goed uitgewogen maar zij zijn overdekt met ingewikkelde, ritmische, boeiende in elkaar gevlochten patronen, die men ook veelkleurig aantreft op de beroemde fluweelachtige weefsels. Hoogtepunt van deze sierkunst zijn de gezichtsbekers waarvan het handvat soms uitloopt in een uiterst gevoelige hand.

De *Dengese* hebben langlijvige figuren die eindigen in een tot het uiterste verkort onderlijf overgeschilderd met veelkleurige geometrische patronen.

De *Bena Lulua* hebben hun beschermbeeldjes veelgehoekte en toegespitste lichamen gegeven die overdekt zijn met overrijke korrelige tatoeages.

In *Zuidoost-Congo* bereikte de Afrikaanse kunst een hoogtepunt bij de *Luba*-groepen die er van de 16de tot het einde van de 19de eeuw hof hielden. In deze kunst werden de vormen vleziger en verfijnder dan waar ook in Afrika, zij vloeiden beter in elkaar over tot een goed gesloten geheel. Beroemd zijn de zogenaamde schaaldraagsters (*kabila*) en de figuren in de door Olbrechts zo genoemde langgezichtsstijl van *Buli*; de kopjes en figuurtjes op de waardigheidsstaven, de koningshoorns en de drietandige ophanghaken zijn zeer verfijnd uitgevoerd. Van de indrukwekkende bolronde glanzend-zwarte maskers bevindt het meesterwerk zich in het Museum voor Midden-Afrika te Tervuren. Boeiend zijn ook de kifwebe, maskers geheel doorkerfd met brede witgeverfde groeven, vermelding verdienen de verfijnde ivoren figuurtjes. Het is een kunst die kon ontstaan mede onder invloed van talrijke bevolkingsgroepen uit de *Wahima*-staten, uit het grote *Monomotapa*-rijk in Rhodesië waarvan waarschijnlijk de indrukwekkende ruïnen van Zimbabwe de getuigen zijn.

Ook de *Songye*, een *Luba*-twtijg, hebben hun maskers (*kalebue*) overkerfd met witgekleurde

groeven, zij zijn niet minder groots dan de kifwebe van de Luba, maar anders als de kifwebe hebben zij een bolronde voorhoofd, een gezicht dat naar binnen wijkt en eindigt als een afgeknotte driehoek; het spectaculairst zijn hun grote en kleine beschermbeelden, hoogtepunten van het Afrikaanse cubisme, die zij omhangen met huiden en allerlei amuletten en van toverstoffen voorzien op de plaats van de navel en in hoorntjes midden op het hoofd; bekend zijn nog hun gietijzeren ceremoniezwaarden meestal bezet met kopjes. De *Tshokwe* en de Lunda van Zuidwest-Congo en Noordoost-Angola hebben figuren en maskers gesneden met krachtige gezichten, brede mond, diepe oogholten met koffieboonogen, brede kin en vaak als een muts uitwaaiende haardracht; in deze stijl hebben de Tshokwe genrestukjes uitgebeeld op de verbindingsstukken van naar Europees model uitgevoerde hoofdmanstoelen.

In *Noordoost-Congo* is de beroemde ivoorkunst van de *Rega* ontstaan, maskers en figuurtjes, rangtekenen van de leden van de Mwami-sekte. De figuurtjes zijn stug en hoekig, dikwijls met uitgestrekte als het ware om hulp roepende armen, de ovalen, zeer abstracte, maskers behoren tot het 'mooiste' wat de Afrikaanse kunst heeft voortgebracht.

Aan de *Azande* heeft men de zes tot zeven meter hoge dunne figuren toegeschreven waarmede de steppe van Bahr-el-Ghazal is overdekt; het is de bekende 'paalstijl' waarbij de gelaatstrekken en de ledematen nauwelijks uit het houtblok vrijkomen.

De *Ngbetu* hebben bolronde terra-cotta kruiken gebakken die uitlopen in het kenmerkend gevormde langschedelige vrouwenhoofd.

Voegt men bij dit korte uittreksel van de kunstproductie van de Bantu-en semi-Bantu stammen nog de *Konde*- en de *Rotse*-stam van *Oost-Afrika*, dan zal men niet aan de indruk kunnen ontkomen dat men in West en Centraal-Afrika verzeild raakt op een zee van kunststijlen.

'wijlen' de negerkunst

Die grote Afrikaanse kunst behoort onherroepelijk tot het verleden. Hier en daar leven nog wel beeld- en maskersnijders die voorzien in de nog steeds bestaande behoefte aan religieuze gebruiksvorwerpen; in het binnenland immers vegeteert de godsdienst nog armoedig, alle pit en kracht is er uit verdwenen en de religieuze voorwerpen zijn navenant. De rijke maccenassen leven niet meer en met hen is ook de noodzaak verdwenen om van de figuren en maskers iets uitzonderlijks te maken.

Wel bestaan er nog rijke afnemers maar dat zijn Europeanen en Amerikanen, verzamelaars en onscrupuleuze handelaars. Zij zullen nog een tijdlang worden voorzien van beelden en maskers, zolang de Afrikaanse kunstnijvere geld ruikt. Dan kan het een zeldene keer gebeuren dat er voor de nieuwe markt toch nog een beeld of masker te voorschijn komt, dat kan wedijveren met het beste van de Afrikaanse kunst heeft voortgebracht, het zelfs in sommige opzichten nog overtreft. En men vraagt zich af of men in tegenwoordigheid van zo'n 'schepping' nog wel de oude criteria mag handhaven die eisen, dat het voorwerp liefst oud moet zijn, in elk geval gebruikt voor religieuze doeleinden of daarvoor in eerste aanleg bestemd. Moet men ook hier niet, evenals in het Westen,

het criterium aanleggen van de 'individuele' kunstenaar die in een bepaald werk zijn groot talent heeft gedemonstreerd?

Meestal wordt er echter gespeculeerd op de hebzucht, de sensatielust en de wansmaak van de Westerling en worden mengvormen van verschillende stijlen geproduceerd, die gewoonlijk snel en slecht zijn gesneden en een aanfluiting zijn van iedere kunst. Als het nog niet erger wordt gemaakt doordat op Europese ateliers de klassieke Afrikaanse kunst wordt 'nagemaakt', zo perfect dikwijls dat het moeilijk valt echt van vals te onderscheiden. Hier ontvangt de argeloze koper tegen duur geld uien voor citroenen.

De produkten die nog in Afrika worden vervaardigd zullen echter ook spoedig tot het verleden behoren, want de laatsten der Mohikanen zijn aan het werk, terwijl een 'koloniaal' Christendom dat weinig of geen begrip kon opbrengen voor de eigen geloofsbeleving van de Afrikaan de voedingsbodem heeft ondergraven van die bij uitstek religieuze kunst.

De christelijke kunst, die door r.-k.-missionarissen werd ingevoerd zou, wanneer zij geestelijke verwantschap met de kunst van de Afrikanen had bezeten, inspirerend hebben kunnen werken bij het wegvallen van de oorspronkelijke voedingsbodem. Wij weten maar al te goed dat dit niet het geval was. De missionarissen die echte kerken begonnen te bouwen in de tweede helft van de vorige eeuw bouwden neo-gotisch of in het gunstigste geval neo-romaans, zij pleegden ontegenzeggelijk met de beste bedoelingen beeldenstorm op de zogenaamde 'heidense' (indien niet 'duivelse') kunst en brachten scheepsladingen Europese bazaarbeelden met zich mee. Deze beelden die weinig of niets kostten, daar ook het idealisme van de zieleijver maar tot een bepaald bedrag gaat, bezaten geen verwantschap met welke negerkunst dan ook. Zij voldeden te goed aan Léon Bloy's beschrijving van het heiligenbeeld met zijn 'visage enfariné' en zijn 'bouche en cul de poule', hetgeen in goed katholiek Nederlands luidt: 'een snoetje als een meeltoetje' en 'een mondje als een kippekantje'. De Afrikaan deed er in zoverre zijn voordeel mee dat hij, wanneer het aanbod kleiner was dan de vraag, van het kopiëren van Europese modellen een zaakje maakte en een reeks reeks kruischristussen, Madonna's en Anthoniussen ter wereld hielp die iedere kunst tarten.

Echter niet altijd en overal.

Tengevolge van een proces, dat Malraux in zijn 'Les Voix du Silence'¹⁰ zo meesterlijk heeft beschreven, het proces van het doorcopiëren zoals van de Helleense Apollo naar de Aziatische Ghandara, ondergingen de Europese modellen een transfusie met Afrikaans bloed, waardoor geleidelijk aan het zoetelijke en al te menselijke uit de trekken der heiligen verdween om plaats te maken voor de bekende negerstarheid en ferociteit.

Met de christelijke missie-kunst gebeurt in het gunstigste geval hetzelfde wat incidenteel van de 15de tot de 19de eeuw in enkele gebieden onder leiding van Portugese en Vlaamse missionarissen gebeurd was bij het kopiëren van kruisbeelden, madonna's en de beelden van de in Portugal zo vereerde wonderdoener Anthonius. Zeer veel werd door de inheemse beeldsnijder dood gecopieerd, een enkele maal heeft hij, wanneer hij zich ver genoeg verwijderde van zijn model en wanneer het aangeboren talent sterk genoeg bleek, christelijke beelden gesneden die hoogstens in details hun Europese herkomst verrieden, maar voor het overige alles weg hadden van wat wij in het Westen

kennen als voor-Romaans. De Afrikaan staat tegenover het heilige als tegenover het 'mysterium tremens et fascinans', het tegelijk afstotend en geheimzinnig lokkend mysterie, dat hij ook in zijn 'christelijke' kunst tot uitdrukking wist te brengen.

In de kruischristussen van Neder-Congo en Angola kan men het proces van de doorcopiëring op de voet volgen; van de slappe en onhandige reproductie van Christus af tot een welhaast Romaans gedrongen corpus, dat zich tussen de spijkers kronkelt en werkelijk op het kruis is vastgeklonken (kangi kiditu: vastgeklonken Christus zeggen de inlanders). Zou men weigeren het als kunst te erkennen, het boeit in ieder geval. Het is de toegespitste uitbeelding van het lijden van de mens, niet echter het lijden of de mens alleen. Want wanneer de Afrikaan, bij wie religiositeit ook nu nog een biologische verschijnsel is, zich er toe zet het 'heilige' uit te beelden, blijft de uitkomst religieus. Een Anthonius met zijn negerkop of zijn vernegerde Portugezenkop is, ondanks zijn bazaarpij, zijn leesboek en zijn schrijfvelder, vroom; niet in de zin van: 'Anthonius van Padua, zo heilig en zo zoet', maar in de betekenis die het Oude Testament, sprekend over de vreze des Heren, aan vroomheid hechtte. Het is deze kunst die ons ongemeen boeit sinds de Europese kunstenaar in het begin van deze eeuw het klassieke terrein heeft verlaten en is terechtgekomen bij voor-Romaanse, Romaanse en negerkunstenaars vanuit een dieper inzicht in de scheppende autonomie van de kunstenaar en een veranderde houding ten overstaan van het heilige. Wij zijn nederiger geworden en stoutmoediger, nederiger tegenover de krachten van de natuur en stoutmoediger in de uitbeelding van die natuur.

Wij verwierpen de renaissance-opvatting die het heilige te zeer vermenschlijkte en veelal profaneerde door het in de kunst vast te leggen in zulke menselijke categorieën, dat zijn mysterie, het tremens et fascinans, ons niet of nauwelijks meer raakte. De 'kerkelijke kunst' tussen de twee wereldoorlogen en onmiddellijk na de tweede wereldoorlog en direct daarna heeft het 'mysterie van de werkelijkheid' weer aanvoeld en uitgedrukt; in deze richting ligt misschien het antwoord op de aan het begin van dit artikel terloops opgeworpen vraag naar de geestelijke verwantschap tussen negerkunst en moderne kunst. De mensheid was zich weer bewust geworden van zijn Pascaliaanse misère. Maar ook van zijn grandeur. Zij had een nieuw ontzag gekregen voor het boven-en ondermenselijke en was zich tevens uitermate bewust geworden van haar scheppingsvrijheid tegenover het menselijke lichaam en de zinnelijk waarneembare natuur. Beide, ontzag en vrijheid, hebben de kunstenaar teruggeleid naar de voor-klassieke, voor-Romaanse kunst en naar de negerkunst. Vandaar dat het bovenzinnelijke weer in vreze, niet met menselijke vertrouwelijkheid kon worden benaderd; dat de gegevens van de natuur weer worden gebruikt, niet in hun natuurlijke precisie maar in hun tekenwaarde of in de vormtaal van de kunst: hoe naakter massa en lijn uitdrukking geven aan wat de kunstenaar bedoelt, hoe directer het kunstwerk aanspreekt. Wezenlijke structuur, directe expressie, vrije en nadrukkelijke ritmische bouw zijn voortaan even kenmerkend voor de Europese kunst als voor de negerkunst. Om zijn afstand tot het uit te beelden thema tot uiting te brengen maakte die Europese kunstenaar veelal gebruik van een 'primitieve' factuur, die bij hem gemakkelijk kon ontaarden tot een handigheidje of een maniertje, hetgeen bij de Afrikaan nimmer het geval is, omdat zijn 'primitieve' factuur, ook als hij christelijke kunst pleegt, echt is. Zijn on-

handigheid in het verbeelden van vreemde gegevens vond zijn oorzaak in het feit, dat zijn hand eeuwenlang was geoefend in het snijden volgens stereotype, door de traditie 'gewijde' handbewegingen. Bovendien begrijpt de Afrikaan het christelijk gegeven ternauwernood – wat begrijpen wij er nog van – en hij weet niet hoe hij het moet benaderen; hij spreekt sommige christelijke beeldformules stuntelig uit en boekt verlies ten opzichte van zijn eigen klassieke kunst, maar hier zou de Afrikaan toch aan een nieuw begin kunnen staan. De Kerk die Griek wil en kan zijn met de Grieken en barbaar met de barbaren, was steeds de overtuiging toegedaan, dat een echte christelijke kunst moet voortkomen uit het volk waarvoor zij dient en zij heeft haar missionarissen opgedragen leiding te geven aan inheemse kunstenaars, die zich zelden uit pure liefhebberij, meestal uit commerciële overwegingen aan christelijke kunst wagen. Vaak werd te veel leiding gegeven en vierde de dode copie hoogtij; soms wist de missionaris zich te beperken tot aanwijzingen en noodzakelijke controle.

In Ondo, Ilorin-provincie, Nigeria, hebben inheemse beeldsnijders onder discrete leiding van Father K. Carroll, s.m.a. enige opmerkelijke kruiswegstaties en beelden vervaardigd, die de Yoruba-kunst vertalen in een nieuw christelijk idioom.¹¹ En in Dahomey, waar de Fransen in de negentiger jaren van de vorige eeuw een einde hebben gemaakt aan het koninkrijk, hebben de Hountondji's, hofkunstenaars van de laatste koning Gbéhanzin, zich geworpen op de export van de koperen genre-stukjes, eens zo geliefd aan het koninklijke hof, met alle gevolgen die een exportkunst bedreigen. Hun nazaten zijn zich de laatste jaren gaan toeleggen op het vervaardigen van bijbelse genre-stukjes. In zijn beste ogenblikken tracht de neger met zijn oude beeldformules het vreemd christelijk uit te spreken; dat hij stamelt en stottert zij hem vergeven zoals men een kind vergeeft. Zijn pogen tot spreken is dikwijls boeiend en ontwapenend als het eerste spreken van een kind.

Het Christendom heeft vaste voet gekregen in Afrika, de neger-beeldsnijder zal voortgaan met het snijden van christelijke beelden. Wij moeten dat onder ogen zien, het is een feit waaraan wij vooralsnog niet kunnen ontkomen en wij moeten afwachten of er perspectief zit in wat tot nu toe werd geboden. Vooralsnog; want de secularisatie van de geloofsbeleving en de daarmee gepaard gaande 'inflatie' van het heiligenbeeld zal ook in Afrika haar intrede doen; alsook de non-figuratieve kunst. Zal de hernieuwde belangstelling voor de bijbel toch nog de kans bieden aan het uitbeelden van bijbelse taferelen, ook in Afrika? En misschien vooral in Afrika, waar het Oude Testament bijna congenitaal aanspreekt.¹²

Afwachten blijft het parool ten overstaan van de gehele Afrikaanse kunst. De jongste generatie van Afrikaanse kunstenaars is volop in aanraking gekomen met de Westerse kunst, heeft een soort van Westerse opleiding genoten of minstens westerse technieken aangeleerd en werkt in de 'stijl' van de westerling. Zo ontstaat een moderne Afrikaanse kunst, die dikwijls hooguit een variant is op de westerse kunst, nog goed herkenbaar als Afrikaans maar dan op de manier waarop men Duitse, Franse, Italiaanse, Spaanse varianten kan herkennen. Die kunst wordt weer

echt boeiend zo gauw ze zich laat inspireren door de eigen 'verleden' kunst die de Afrikaan toch nog altijd 'ligt'.

Dan kunnen er plastieken ontstaan die weer zo iets eigens hebben dat zij op hun manier het kunstbezit van de wereld kunnen verrijken.¹³

noten

¹ vgl. J. Howlet, *l'Art nègre, connais pas!*, in: *L'Art Nègre, Présence Africaine* 10-11, Paris (1951) 85-90.

² P.R.Regamey, *De la situation faite aux dons naifs dans les arts missionnaires*, in: *Kunst, Kult, Kunstwerke, Schweizerischer Akademische Missionsbund (Skamb), Jahrbuch* 41, Freiburg (1962); vgl. ook F.van Trigt, *Christelijke Kunst in de Missie, Het Missiewerk* 42 (1963) 79-80.

³ F.van Trigt, a.a. 80.

⁴ Aimée Césaire, *Cahier d'un retour au pays natal*, Paris (1956) 74.

⁵ L.S.Senghor, *Chants d'Ombre suivies de Hosties noires*, Paris (1948).

⁶ Vgl. Rom. 13,14; 1 Kor. 12, 1-11.

⁷ Vgl. F.von Luschan, *Die Altertümer von Benin*, Berlin (1919); B.Struck, *Chronologie der Benin-*

Altertümer, *Zeitschr. für Ethnol.* (1923).

⁸ Over de hier volgende 'voornaamste' stammen zijn talrijke monografieën verschenen, te veel om hier te vermelden; verwezen moge worden naar de algemene literatuurlijst hieronder.

⁹ Vgl. R.Verly, *Les Mintadi, La Statuaire de pierre du Bas-Congo*, *Revue Zaire*, Louvain (1955).

¹⁰ A.Malraux, *Les Voix du Silence*, Paris (1951).

¹¹ K.Caroll, *Yoruba religious carving; pagan and christian sculpture in Nigeria and Dahomey*, London (1967).

¹² *De kunst in Belgisch Congo en in Ruanda-Urundi*, CID, Brussel (1950), vooral blz. 42-77.

¹³ Vgl. V.Akwete Kofi, *Sculpture in Ghana*, Accra (1964); Ned. vertaling van Margrit de Sablonière, *Beeldsnij kunst in Ghana*, Lochem, z.j.

algemeen oriënterende literatuur

E.von Sydow, *Die Kunst der Naturvölker und der Vorzeit*, Berlin (1923).

E.Vatter, *Religiöse Plastik der Naturvölker*, Frankfurt a.M. (1926).

G.Hardy, *L'Art Nègre. L'Art animiste des Noirs d'Afrique*, Paris (1927).

P.Germann, *Die Afrikanische Kunst*, in: A.Springer, *Handbuch der Kunstgeschichte*, B.IV (1929) 549-588.

E.von Sydow, *Handbuch der West-Afrikanischen Plastik*, Berlin (1930).

A.Portier et F.Poncetton, *Les Arts Sauvages, T.I Afrique*, Paris (1930).

J.J.Sweeney, *African Negro Art*, New York (1935).

M.E.Sadler, *Arts of West Africa*, London (1935).

G.Kjersmeier, *Centres de Style de la Sculpture Nègre Africaine*, IV Tomes, Paris-Copenhague (1935-1938); herdruk in 1 vol. New York (1967).

G.D.Perier, *L'Art vivant des Noirs au Congo Belge, Artes Africanae*, Bruxelles (1936).

J.Glück, *Die Goldgewichte von Oberguinea, unter besonderer Berücksichtigung der wirtschaftlichen Voraussetzungen und Verhältnisse*, Heidelberg (1937).

H.Baumann, *Völkerkunde von Afrika*, Essen (1940).

Kameroen en Kongo. *Kunst en Cultuur in Afrika. Primitieve Kunst en Cultuur III*, Arnhem (1940).

- F.M.Olbrechts, *Plastiek van Kongo*, Antwerpen (1946).
- L.Underwood, *Figures in Wood of West Africa*, London (1947).
- L.Underwood, *Masks of West Africa*, London (1948).
- L.Underwood, *Bronzes of West Africa*, London (1949).
- Ch.Ratton e.a., *L'Art Nègre, Présence Africaine* 10-11, Paris (1951).
- P.S.Wingert, *The Sculpture of Negro Africa*, New York (1952).
- W.Bascom and P.Gebauer, *Handbook of West African Art*, Milwaukee (1953).
- H.Lavachery, *Statuaire de l'Afrique Noire*, Bruxelles (1954).
- Art Soudanais. Tribus Dogons*, Bruxelles/Lille (1954).
- A.A.Gerbrands, *Kunst als kultuurelement in het bijzonder in Neger-Afrika*, proefschrift, Den Haag (1956).
- J.F.Glück, *Die Kunst Neger-Afrikas*, in: H. Weigert u.a., *Kleine Kunstgeschichte der Vorzeit und der Naturvölker*, Stuttgart (1956) 176-228.
- F.Hermann, *Die Afrikanische Negerplastik als Forschungsgegenstand*, Berlin (1958).
- H.Elisofon and W. Fagg, *The Sculpture of Africa*, London (1958).
- L.Segy, *African Sculpture*, New York (1958).
- L.Kochnitzky, *Negro Art in Belgian Congo*, Brussels (1958).
- E.Leuzinger, *Afrika, Kunst der Negervölker, Kunst der Welt*, Baden-Baden (1959).
- W.Fagg und G.Solar, *Vergessene Negerkunst. Afro-Portugesisches Elfenbein*, Prague (1959).
- H.Himmelheber, *Negerkunst und Negerkünstler*, Bibliothek für Kunst-und Antiquitätenfreunde, B.x.I, Braunschweig (1960).
- C.Dover, *American Negro Art*, London (1960).
- J.L.Bédouin, *Les Masques, Que sais-je* (905), Paris (1961).
- A.Theile, *Kunst in Afrika*, Zeist/Arnhem/Antwerpen (1961).
- L.Segy, *African Sculpture Speaks*, New York (1961).
- M.W.Smith, *The Artist in Tribal Society. Proceedings of a symposion held at the Royal Anthropological Institute*, London (1961).
- N.Belmont e.a., *L'Art et les Sociétés primitives à travers le monde*, Paris (1963).
- W.Fagg and M.Plass, *African Sculpture*, London (1964).
- R.Goldwater, *Senoufo Sculpture from West Africa*, Greenwich (1964).
- W.Fagg, *Tribes and Forms in African Art*, New York (1965).
- K.Krieger, *Westafrikanische Plastik I*, Berlin (1965).
- H.Burssens, *De Afrikaanse Mens en zijn beeldhouwkunst*, in: *De negro-Afrikaanse Mens en zijn cultuur*, Brugge/Utrecht (1965) 87-159.
- B.Holas, *Arts de la Côte d'Ivoire*, Paris (1966).
- J.Bernolles, *Permanence de la Parure et du Masque Africains*, Paris (1966).
- P.Meauzé, *L'Art Nègre. Sculpture*. Amsterdam (1967).
- M.Leiris et J.Delange, *Afrique Noire*, Paris (1967).
- F.Willet, *Ife in the History of West African Sculpture*, London (1967).
- M.Webster Plas, *African Miniatures. The Goldweights of the Ashanti*, London (1967).

enkele oriënterende artikelen

- F.van Trig, *West-Afrikaanse Negerkunst. Een situatie-onderzoek*, in: *Het Missiewerk* 33 (1954) 88-97; 153-162.
- B.Enwonu, *Problems of the African Artist to-day*, in: *Présence Africaine* 8-9-10, Paris (1956).
- Deuxième Congrès des Écrivains et artistes noirs, Tome I: *L'unité des cultures négro-africaines*, in: *Présence Africaine* 24-25, Paris (1959).

- J.Boboma, Propos sur les Arts Nègres, in: *Présence Africaine* 45, Paris (1962).
- J.D.Porter, The trans-cultural affinities of African Art, in: *Africa seen by American Scholars* (1963) 119-130.
- E.Mveng, L'Art Africain d'hier et d'aujourd'hui, in: *Présence Africaine* 46, Paris (1963).
- E.Mveng, Structures fondamentales de l'Art Nègro-africain, in: *Présence Africaine* 49, Paris (1964).
- J.Gizard, Le Musée ethnographique de Dakar, in: *Notes Africaines* 110 (1966) 34-70.

voor verdere bibliografische gegevens

- A Bibliography of African Art, compiled at the International African Institute by L.J.P.Gaskin, under the direction of Guy Atkins, London (1965).
- P.Brasseur, Introduction bibliographique aux arts plastiques de l'Ouest Africain, *Notes Africaines* 110 (1966) 73-80.

stirrings in the tanzanian national assembly

H.U.E. Thoden van Velzen and J. J. Sterkenburg

introduction

During the last session of the National Assembly of Tanzania, which commenced on June 18th and ended on July 26th the first private member's motion in the history of the parliament of the Republic was passed. The motion was tabled by Mr. J.P.C. Ndobho, M.P. of Musoma North constituency and was an attempt to undo the presidential decision to award gratuities to Ministers, Regional Commissioners and Area Commissioners. This article deals with the atmosphere in the National Assembly at the time the motion was tabled, the motion itself and some possible consequences for the National Assembly after the successful attempt of the M.P.'s to force the government to reverse its decision.

The National Assembly of the United Republic consists of different types of member, as advised by the Presidential Commission into the One Party State. The following groups are distinguished: 1 107 elected members, each of them elected in one of the 107 constituencies into which the mainland of Tanzania is divided;

2 15 national members indirectly elected by the National Assembly sitting as an Electoral College. These members are chosen from a list of candidates nominated by certain so-called 'National Institutions' (e.g. the National Union of Tanganyika Workers, the Co-operative Union of Tanganyika and the Association of Chambers of Commerce);

3 up to 30 members nominated by the President (up to 10 from Tanzania as a whole and up to 20 from Zanzibar);

4 20 ex-officio members, being the 17 Regional Commissioners of mainland Tanzania and 3 of Zanzibar;

5 up to 32 ex-officio members, being the members of the Zanzibar Revolutionary Council.¹

The National Assembly could, therefore, at its maximum strength consist of 204 members (107 constituency and up to 97 additional members) but in fact the total number in the session just ended was 184. This is because in two of the above groups, the constitutionally-allowed maximum number has not been sworn in. The groups concerned are the ex-officio members from the Zanzibar Revolutionary Council and the members nominated by the President.

Debates in the National Assembly of Tanzania have been characterized as lifeless and superficial by such an authoritative body as the Presidential Commission into the One Party State. The Commission has stated that 'major legislation had been passed rapidly through all its stages without challenge to basic principles'.² To-day, but especially after the last session, this verdict no longer holds true. During these weeks the National Assembly has been the scene of vigorous debate. The exchanges between M.P.'s and Government officials have been lively and sometimes even defiant in tone. At the same time the subjects discussed were far from trivial and even the highest authorities in the Republic found themselves under criticism. The Ndobho motion was the culminating-point of this session, which dealt primarily with the 1968-1969 budget. Before restricting ourselves to this particular motion however, it seems appropriate to describe the general atmosphere in the National Assembly before the motion was tabled. We will quote some of the

M.P.'s questions and some replies by Government officials. The selection, however, is atypical: in general the debate was more concerned with technical matters and less with controversial issues.

exchanges

1 Mr. A.S.Maskini (Kilimanjaro Rombo) denounced the Government for allowing 'Boers' under faked Canadian passports to work as military advisers in Tanzania. He referred to leaflets distributed in the country by Freedom Fighters which allege that their secrets are leaked to South Africa.

The Government rejected the first accusation as totally false and replied to the second that the Government could not rely on such leaflets.

2 Mr. W.R.Mwakitwange (National) asked for information on the situation in the southern Sudan. Both he and Mr. Maskini accused the people of Arab origin of oppressing the indigenous inhabitants.

When the spokesman for the Government, Mr. R.Wambura, replied that this was an internal problem of the Sudan, his speech was interrupted by several back-benchers shouting: 'What about Biafra?'

3 Mr. J.P.C.Ndobho (Musoma North) mentioned the existence of nepotism and tribalism in Tanzania; he warned that this was all the more serious as leaders themselves were actually practising it.

The Second Vice-President denied these allegations and said that jobs were offered according to the academic qualifications of the applicants.

4 Mr. G.Kaneno (Karagwe) took the floor to ask Vice-President Kawawa not 'to interfere' with the M.P.'s. Mr. Kaneno upbraided him for the inordinate amount of time the Vice-President used for his speeches. The core of the M.P.'s speech, however, consisted of a virulent denunciation of the Regional Commissioner of West Lake; Mr. Kaneno used such vituperative words as 'thief' and 'dictator' to express his feelings.

Vice-President Kawawa announced the next day that a TANU team would be appointed to probe into the political discord in the West Lake Region.

5 Mrs. Milembe Ng'winawila (Geita South) denounced Zanzibar for not organizing elections for M.P.'s. She stated that no constructive criticism ever came from a Zanzibar M.P. She put the question very frankly to the Government: we are always seeing new faces from Zanzibar, where have all the old ones gone?

6 The most fundamental attack came with the motion of Mr. M.Chogga (Iringa South). He asked for an overhaul of the present Interim Constitution and demanded that:

- there would be two presidential candidates for the next general election instead of one;
- Regional Commissioners, who sit as ex-officio members in the National Assembly, should cease to enjoy voting powers;
- TANU and Afro-Shirazi parties should be amalgamated (the latter is the only party allowed in Zanzibar);

- Tanzania should be a multi-party state;
- a declaration would be given that Tanzania was neither a capitalist nor a communist state;
- party chairmen at Zanzibar would not be given judicial powers.³

This attack turned the answers of the Government sour to the point where they became ill-veiled threats. Mr. Chogga and others who had voiced similar viewpoints were answered by the Vice-President that the party was supreme. Anybody who criticized TANU or Afro-Shirazi had to quit. The same Vice-President who only two weeks earlier had urged the M.P.'s to speak openly and without fear even if they were being critical of the Government, now threatened that he would pass an instruction to the TANU National Executive to screen certain members of parliament.

A spokesman for Zanzibar, minister Jumbe, complained bitterly that Zanzibar had been brought to trial by the unfair criticism of the M.P.'s. He pleaded against the turning of the National Assembly into a platform 'for capitalistic and imperialistic advocates'.

It should be pointed out that all these skirmishes effected government policies very little. The most serious threat, the Chogga motion, which received open support from at least five M.P.'s and covert support from many others – judging from the applause which greeted certain parts of it – was easily defeated. Though many M.P.'s probably agreed with the lines on Zanzibar, few could subscribe to such revolutionary demands as the twoparty state.

Let us now turn our attention to the Ndobho motion.

the Ndobho motion

I During the debate on the estimates of expenditure for the President's Office, Mr. W.R. Mwakitwange (National) disclosed that he had learned from 'reliable sources' that the Ministers, Regional Commissioners and Area Commissioners were going to be given gratuities of 25 percent of their annual salaries from July 1st. Mr. Mwakitwange and others who took the floor criticized this decision and stated that the Ministers and Commissioners were using a backdoor method to earn more. He referred to the fact that the President on October 22nd, 1966 decided to cut his own salary permanently by 20 per cent; on the same day he announced that all high government salaries would be cut, from Ministers downwards. The Ministers agreed to a voluntary cut of their salaries by 20 per cent with effect from the same date. A few days later President Nyerere announced cuts in salaries of all civil servants earning more than £ 1900 a year. The cuts came into effect from 1st November 1966. This act by the President and his Ministers had been applauded by the nation as a major step towards the realization of the socialist state. Then, in the beginning of 1967, came the Arusha Declaration and with it a firm ideological commitment to socialist policies. Mwakitwange and with him many other M.P.'s felt that the granting of gratuities was a backward step, incompatible with the spirit, if not the letter of the Arusha Declaration.

II Fervent discussion now went on outside the Assembly Hall between the M.P.'s. Within a short time it became clear that the feelings of Mwakitwange were shared by the vast majority of the elected M.P.'s in the House. The discussion led to the following results:

1 Mwakitwange was dissuaded from moving the motion during the debate on the budget of the President's Office. The M.P.'s felt that they could not delay or reject the budget because of the gratuities question only.

2 Mwakitwange agreed to the majority's decision that someone else would be chosen to move the motion. The M.P.'s considered two things to be against him. First, Mwakitwange is known to get excited during a debate. Secondly, as mover of the motion he could easily be brought under considerable pressure to reveal the nature of his 'reliable sources'. For these two reasons the M.P.'s judged it better if someone other than Mwakitwange tabled the motion.

3 Chosen was Mr. J.P.C. Ndobho, much admired for the competent, quiet and lucid way in which he is known to expound his ideas in the National Assembly. Mr. Ndobho immediately set out to prepare a rough draft, discussing the arguments in it with his colleagues.

4 As many of the M.P.'s were not without apprehension about their 'rebellion' – some fearing that powerful groups within the government would later take revenge and force them to quit their positions – it was decided that none of them would pass any information to their 'normal governmental contacts'.

iii The task fell to the Minister of State, Mr. Bhoke Munanka, to defend the gratuities. On July 10th, while winding up the debate on the estimates for the President's Office, he explained to the House that gratuities were being paid to Ministers as a reward because they did not have the benefits which other servants had, such as pension schemes or a provident fund. He added that the granting of gratuities and other terms and conditions of service was the sole decision of the President: 'We have no right to discuss conditions for Ministers. It is the President who is responsible for their appointment and conditions'.⁴

The Minister indicated that as far as he was concerned the only course of action open to the M.P.'s would have been to contact the Ministers and ask them to inform the President about the misgivings of the M.P.'s. As to the charge that the gratuities were incompatible with the Arusha Declaration Minister Bhoke remarked that the Arusha Declaration could never die as a result of the gratuities. 'The people would die but the Declaration 'will always be there'.⁴

iv The next day, July 11th 1968, the M.P.'s made it clear that they were not going to be hoodwinked by rhetoric. A motion calling on the Government to stop the award of gratuities to Ministers, Regional and Area Commissioners had gathered the support of 68 M.P.'s, who put their signatures to the Ndobho draft. The motion was handed over to the Speaker via his clerk on July 12th.

v Before a motion can be debated in the House the *Steering Committee* (also called *Standing Orders Committee*) has to give its permission. This committee recruits its members from both the group of elected and the nominated M.P.'s. There was considerable apprehension among the M.P.'s that in this case the Steering Committee would turn down their request for a debate on the gratuities. It was well known that out of the 28 private member's motions which had been received

by the Speaker's office since the beginning of this Parliament in October 1965, only four had been brought before the House. It is not clear where all the rejections originated: in the Steering Committee itself or in the commission of the cabinet which looks into all legislation and probably also scrutinises the motions of M.P.'s.

vi Probably as a result of anxiety over their motion the M.P.'s began to put pressure on the Government. On the 14th of July Mr. Kaombwe (Tabora East) asked for further information on private member's motions. He demanded to hear from the Government why so few motions were ever brought to the attention of the House. He asked if rejection was also going to be the fate of the motion on gratuities.

In reply the Parliamentary Secretary in the Office of the Second Vice-President, Mr. Wambura, explained that motions had to pass through various stages. This reply brought Mr. Mbembela (Rungwe West) to ask whether the Government was aware of the fact that members' motions were moved because they were of national importance and that delaying them was holding back development. Mr. Wambura in return explained that according to Standing Orders motions had to be discussed by the Steering Committee before they were brought into the House. This answer was a sign for many members in the assembly to rise up and ask supplementary questions but they were disallowed by the Speaker.

vii In discussions outside the National Assembly the M.P.'s came to the important conclusion that if the motion were not in the House or if the Government passed instructions to the nominated and ex-officio members to vote against the motion a (demonstrative) walk-out would follow. They would pursue the same course of action if, after the passing of the motion by the House the President vetoed it.

viii On the 17th of July the Steering Committee met to consider the Ndobho motion. The Committee decided that the motion would be debated in the House.

ix On July 18th Mr. Ndobho and a group of M.P.'s held a press conference to thank the Steering Committee for allowing the National Assembly to debate his motion and at the same time to explain to the nation why they had moved the motion. Mr. Ndobho said that the purpose of the motion was to express 'people's resentment against capitalist tendencies and exploitation'⁵. Politicians should not secure their own futures before determining that of the toiling masses, nor should they obtain security by virtue of their positions in the country.

The careful and circumspect way in which Mr. Ndobho acted may be gauged from his reaction to the unfavourable commentary broadcast by radio Tanzania. Mr. Ndobho said: 'It (the commentary) revealed the deep concern and uncertainty over this issue on the part of the Government'⁶.

x On July 25 the House debated the Ndobho motion. Mr. Ndobho was at pains to point out that the very fact that a motion opposing Government policy was being debated demonstrated beyond doubt that Tanzania was a democratic country. The arguments used by Mr. Ndobho in defending his motion are illustrated by the following quotations from two Tanzanian daily newspapers.

'Mr. Ndobho said the Arusha Declaration laid down the principle that all steps taken in Tanzania should benefit the masses. But this decision (on the gratuities) was for the benefit of a few people – the leaders. He said these leaders wanted an assurance of their future life with no regard for the future life of the masses. If the gratuities were granted, it would mean that the leaders were going against the policy they preached. When the Arusha Declaration was announced, he said, many questions arose, some of them concerning the leadership code. One question asked concerned the unstable position of politicians who were in office for a period and who then got ousted during elections. Could they be allowed to have other ways of subsidizing their incomes for their future insurance? He added that the President had termed this question 'the dirtiest question ever asked'⁷ during his replies to questions on the code.'⁸

'He said because Tanzanian leaders had their eyes on wealth they did not care what happened to the masses. When the masses asked for drugs, more hospitals and more schools, to be supplied with water and other facilities, the reply from the Government was that there were no funds. Yet there were funds for paying leaders' gratuities. Mr. Ndobho said leaders should practice what they told the masses. It was no use telling the masses that the country followed a frugality policy when leaders accumulated wealth for themselves.'⁹

'He observed that there were glaring income differences between a minister and a peasant. He said: 'A cotton grower earns about 1200 shillings per annum and this represents only half the entertainment allowance given to an Area Commissioner'.¹⁰

'He said it would take the farmer 57 years to get the same income as a Minister. The country's aim was to raise the life expectancy of the masses from 35 to 50. So the farmer would die before he got a Minister's income for a year.'¹¹

During the debate Radio Tanzania was widely denounced for the role it had played through its commentaries. Several members criticized the radio for calling the M.P.'s 'rabbits' and 'pigs'. The Minister of Information and Tourism was seen as the source of this abuse and an apology was demanded from him by Mr. O.E. Mbembela (Rungwe West).

A question put by Mrs. Milembe Ng'wina Wila (Geita South) was echoed in other members' speeches and perhaps best summarizes the general feeling: '...the decision to give gratuities to Ministers and other leaders would clearly show that the country had money and if that was the case why was it not used to provide wells and other social services for the people in the villages?'.¹² A tone of defiance was clearly discernible in the reactions of many M.P.'s. Mr. A.M.R. Nungu (Singida West) challenged the Ministers to stand up and crush the members' allegations 'like they usually did'. 'We have been called 'rabbits' by the radio – and you are elephants who can easily crush us flat, he said.'¹²

An interesting remark by the Minister for Economic Affairs and Development Planning, Mr.

Bomani, should be mentioned. He denounced members' allegations that the Ministers had asked the President for the gratuities and that the President had granted them 'to put the Members' wisdom to the test'¹².

The debate demonstrated the widespread and general support which existed among the M.P.'s for the Ndobho motion. In fact, during the two days of debate only one dissenting voice was heard. In view of this virtual unanimity a final count was not felt to be necessary. The Speaker asked the members collectively to indicate their support by a simple 'yes'. When this again showed that the overwhelming majority supported the Ndobho motion, the Speaker judged it to be passed. The debate came to an end when the Vice-President, Mr. Kawawa, told the House that President Nyerere and the Government 'respect the country's Constitution, and Parliament is empowered to approve or reject any decision made by the Government'.¹³

stage-managed?

Let us now turn back to Minister Bomani's denunciations of members' allegations that the President deliberately awarded the gratuities 'to put the Members' wisdom to the test'. If this is true, it means that a kind of miniature cultural revolution is being launched, an attempt by power holders at the apex of the political system to restrict the privileges of party and government officials. What arguments could be brought forward for and against such speculations? In support of the proposition we can point out that:

- 1 Mwakitwange was tipped off;
- 2 Vice-President Kawawa encouraged members to feel free in criticizing Government policies on the same day and just before Mwakitwange disclosed and attacked the gratuity proposal;
- 3 the House was allowed to debate private members' motions, which is something rare. Why then did they allow the M.P.'s to discuss and oppose a decision of the President which only he is constitutionally allowed to make? Perhaps one can add the question: why were the M.P.'s allowed to debate Mr. Chogga's even more controversial motion with its insulting language for Zanzibar ears?
- 4 certain lines of contact seem to have existed between M.P.'s and Ministers;
- 5 the government decided not to allow those with a vested interest in the gratuities to cast a vote on the Ndobho motion;
- 6 the President is on record as strongly condemning leaders who try to acquire securities for the future.¹⁴

But these speculations are contested by the following facts:

- 1 Many M.P.'s feared a Presidential veto on their motion. The Presidential endorsement of the vote in the National Assembly came as a surprise to many.
- 2 The decision to award gratuities came from the President himself.

parliamentary pressure group

What conclusions can be drawn from these events during the session just ended as to the relationships within the National Assembly and between the National Assembly and the Government?

Within the formal framework of the National Assembly a new pressure group has crystallized. Its members come mainly from the ranks of the elected M.P.'s. The group has its leaders, people like Mr. Ndobho who are respected by the majority. It has demonstrated effectively that it can decide on the purpose and tactics of its opposition within a relatively short time. Some accounts have it that government officials were kept ignorant as to how the group managed to gather support for the Ndobho motion.

The group was considered by some Ministers as politically important enough to establish contacts with. This became clear from the denunciation by the Vice-President, Mr. Kawawa, of those Ministers who had urged the M.P.'s to oppose the gratuities.

Judging from the virulent attacks in Radio Tanzania on the M.P.'s some influential government circles considered the group as politically dangerous.

The events of July have shown that though very few M.P.'s advocate radical changes in the Constitution nevertheless discontent on certain government policies is well spread. To a limited degree this holds true for certain aspects of parliamentary procedure as well; the powers of the cabinet and the Steering Committee over private members' motions are a thorn in the flesh of many M.P.'s.

Apprehension over government vengeance was also much in evidence. Eventually there was only one dissenting voice cast in the National Assembly on the Ndobho motion, but at the time the motion was handed over to the clerk it was signed by only 68 of the 184 M.P.'s.

The very fact that the M.P.'s have talked about a demonstrative walk-out is important. It suggests that something has happened in the National Assembly which makes it politically a much more interesting place than it ever was before. Overnight it has become a political arena, where through effective political competition a strong influence is being exerted over government policy.

noten

¹ See also the contribution of Belle Harris in L. Cliffe (ed.) *One Party Democracy*, E.A.P.H. Political studies 3, 1967, p. 21 cont.

² Quoted by Tordoff, W: *Government and Politics in Tanzania*, E.A.P.H. Political Studies 2, p. 28.

³ Mid-July First Vice-President Karume announced proposed changes in the Zanzibar judicial system. Although few details were given, it was reported that branch chairmen of the Afro-Shirazi Party would be acting as magistrates for minor crimes.

⁴ *The Standard*, 11-7-1968.

⁵ *The Nationalist*, 19-7-1968.

⁶ *The Nationalist*, 19-7-1968.

⁷ What the President actually had said was: 'Leaders ask this question more than any other question, and it is the most serious and dangerous question of all'. *Arusha Declaration: Answers to Questions*, 1967.

⁸ *The Standard*, 26-7-1968.

⁹ *The Standard*, 26-7-1968.

¹⁰ *The Nationalist*, 26-7-1968.

¹¹ *The Standard*, 26-7-1968.

¹² *The Standard*, 27-7-1968.

¹³ *The Standard*, 27-7-1968.

¹⁴ *Arusha Declaration: Answers to Questions*, esp. question 10.

landen van Afrika

staat	opp. in km ²	inwonertal	onafhankelijk sinds	regeringsleider/ staatschef
noordelijk Afrika				
Algerije	2 381 741	12 000 000	4- 7-1962	Haouri Boumedienne
Ifni	1 920	53 000	Spaans	
Libië	1 759 540	1 600 000	24-12-1951	Idris el Mahdi es Senussi
Marokko	443 680	11 625 000	2- 3-1956	Hassan II
Mauretanië	1 085 805	1 100 000	28-11-1960	Moktar Ould Daddah
Soedan	2 505 823	12 800 000	1- 1-1956	Ismael el Azhari
Spaanse Sahara	262 920	19 000	Spaans	
Tunesië	164 000	4 458 000	20- 3-1956	Habib Bourguiba
VAR (Egypte)	1 000 000	30 500 000	28- 2-1922	Gamal Abdel Nasser
westelijk Afrika				
Boven-Volta	275 000	4 550 000	5- 8-1960	Sangoulé Lamizana
Dahomey	115 762	2 300 000	1- 8-1960	Emile Derlin Zinsou
Gambia	10 369	326 000	18-12-1965	Sir Dawda Jawara
Ghana	237 873	7 945 000	6- 3-1957	J.A. Ankrach
Guinee	245 857	3 700 000	2-10-1958	Sékou Touré
Guinee (Port.)	36 125	608 000	Portugees	
Ivoorkust	322 463	3 700 000	7- 8-1960	Félix Houphouët-Boign
Liberië	111 370	1 100 000	26- 7-1847	William V.S. Tubman
Mali	1 204 021	4 307 000	20- 6-1960	Modibo Kéita
Niger	1 188 794	3 100 000	3- 8-1960	Diori Hamani
Nigerië	923 317	55 653 000	1-10-1960	Yakubu Gowon
Senegal	197 161	3 400 000	20- 6-1960	Léopold Sédar Senghor
Sierra Leone	73 326	2 800 000	27- 4-1961	Siaka P. Stevens
Togo	57 000	1 600 000	27- 4-1960	Etienne Eyadema
midden-Afrika				
Centraalafrikaanse Rep.	617 000	1 140 000	13- 8-1960	Jean Bedel Bokassa
Congo (Brazzaville)	342 000	900 000	15- 8-1960	Alfred Raoul
Congo (Kinshasa)	2 344 932	15 400 000	30- 6-1960	Joseph Mobutu
Gaboen	267 000	600 000	17- 8-1960	Bernard-Albert Bongo
Guinee (Equatoriaal)	28 000	270 000	12-10-1968	Francisco Macias Nguer
Kameroen	475 000	5 150 000	1-10-1961	Ahmadou Ahidjo
Tsjaad	1 284 000	2 750 000	11- 8-1960	François Tombalbaye